

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA ŞEFAAT

Özlem ÖZDEMİR ÇİFÇİ

Yüksek Lisans Tezi

**İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM
DALI**

Türk İslam Edebiyatı Programı

Eylül- 2022

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA ŞEFAAT

Tez Yazarı
Özlem ÖZDEMİR ÇİFÇİ

Danışman
Doç. Dr. Sıtkı NAZİK

EYLÜL- 2022
ELAZIĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı: **TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA ŞEFAAT**

Yazarı: **Özlem ÖZDEMİR ÇİFÇİ**

Tez Öneri Tarihi:

Savunma Tarihi:

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Doç. Dr. Sıtkı NAZİK
Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZTÜRK

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Murat GÖKALP

Üye:

Üye:

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “**TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA ŞEFAAT**” Başlıklı **Yüksek Lisans Tezi**’nin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

14.10.2022

Özlem ÖZDEMİR ÇİFÇİ

ÖN SÖZ

Karahanlılar'ın İslamiyet'i resmen kabul etmesiyle birlikte büyük kitleler İslam dinine girmiş, yeni dinin tesiri ile Türklerin dil ve edebiyatlarında mühim değişiklikler meydana gelmiştir. Mevcut kültürel unsurların, gelenek ve göreneklerin, İslam'ın inanç esasları ile harmanlanması sonucu çok sayıda eser meydana getirilmiş ve bu eserler Türk İslam Edebiyatının muhtevasını oluşturmuştur. İslam dinin merkezinde bulunan Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ona duyulan muhabbet şairlere esin kaynağı olmuş, konusu Peygamber Efendimiz olan birçok eser kaleme alınmıştır. Sanatçılar Hz. Muhammed'e duydukları sevgi ve muhabbeti ifade eden çeşitli tür ve şekillerde eserler meydana getirmişlerdir.

Bu dünyada insanın nefsinin esiri oluşu, işlediği günahlar, bu günahlar sonucunda oluşan pişmanlık duygusu ve beraberinde gelen affedilme isteği her daim var olan bir konudur. Yaratılan, acizliği ve gücü sınırlı olan insan, günahlarının affedilmesi konusunda hep bir sığınak arayışı içerisine girmiştir. Günahlarının affedilmesi adına çareler arayan insanoğlu Allah'ın (c.c.) rahmetini, Hz. Peygamber'in, nebilerin, velilerin, şehitlerin ve sâlih kulların şefaatin kendilerine bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir. Dinî bir terim olarak kıyamet günü mahşer meydanında toplanmış olan günahkâr kulların, müstahak oldukları azabın hafifletilmesi yahut affa nail olup bağışlanmaları için, Allah'ın irade ve rızası doğrultusunda izin verdiği seçkin kulların günahkârlar adına Hak Teâlâ'ya niyazda bulunmaları olarak tanımlanan şefaât, şairlerimiz tarafından çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Bunu yaparken de edebî sanatlardan faydalanarak şairlik ve sanatkârlık marifetlerini sergilemişler, bu konuda önemli bir yekûn oluşturan eserler meydana getirmişlerdir.

Bu çalışma İslami Dönem Türk Edebiyatı sahasında yazılmış divanların şefaât konusu bağlamında incelemesi üzerinedir. Çalışmamızın esas amacı şefaât kavramının divanlarda sanatsal bir üslup ile ele alınıp nasıl işlendiğini göstermek, şairlerimizin bu konuya olan edebî yaklaşımlarının dinî dayanaklarını ayet ve hadisler doğrultusunda açıklayarak değerlendirmelerde bulunmaktır.

Bu çalışmada şefaât konusunun şiirlerde bulduğu karşılığın ve kendisine yüklenen mananın ne olduğu meselesi, anlama dayalı şerh metodu kullanılarak açıklanmıştır. Dinî bir hususiyet taşıyan şefaatin, yine Müslüman bir coğrafyada ve dinin etkisiyle şekillenmiş bir çevrede yetişen şairlerimizin duygu ve düşünce dünyaları üzerindeki yansımalarını görmek adına yapılan çalışma, dinî konuların edebî eserlerdeki yerinin ve öneminin görülmesi adına atılan bir adım niteliğindedir.

Çalışmada faydalanılan divanlarda, şefaât konusunun şairler tarafından sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Şairler şefaât kavramını dinî işlevini esas alarak şiirlerine konu edinmiş, af ve bağışlanma vesilesi olarak, Hz. Muhammed'den (s.a.v.), diğer peygamberlerden, Ehl-i Beyt'ten, dört halifeden, Kur'an-Kerim ve oruçtan, sâlih kişilerden şefaât talebinde bulunmuşlardır. Şairlerin sadece kendileri adına değil diğer insanlar için de şefaât isteğinde bulundukları görülmektedir.

"Türk İslam Edebiyatında Şefaât" konulu bu çalışmanın birinci kısmında, ayetler, hadisler ve konuyla alakalı kaynaklar bağlamında İslam dininde şefaât meselesi ele alınmış, kimlerin şefaât edebileceği hususuna değinilmiş ve özellikle âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in şefaati üzerinde durulmuştur. Buna ek olarak kimlerin şefaât edebileceği ve bu şefaate mazhar olacak kişilerin nitelikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci kısmında tezimizin esas konusunu oluşturan şefaât beyitlerinin tespiti ve yorumlanması üzerinde durulmuştur. Türk İslam Edebiyatı sahasında yazılmış olan belli başlı divanlar taranmış, şefaât konusunu ihtiva eden beyitler tespit edilmiş, şairlerin şefaât konusuna dinî ve edebî açıdan yaklaşımları incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü kısmı "Türk İslam Edebiyatında Şefâat-nâmeler" başlığını taşımaktadır. Edebiyatımızda bir tür olarak "Şefâat-nâme" konusu tanıtıldıktan sonra bu türde yazılmış eserlerin muhteva ve şekil özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda bu türdeki eserlerin içerisinde geçen şefaâtle alakalı beyitlerin tespiti yapıp bu beyitler muhtasar olarak yorumlanmıştır.

Tez konusunun seçilmesinde bana yardımcı olan, çalışmanın hazırlandığı süreç içerisinde yol gösterici tavsiyeleri ve kaynak temini konusundaki yardımları ile kendisinden büyük destek gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Sıtkı NAZİK'e, çalışmalarım süresince manevi desteğini benden esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Özlem ÖZDEMİR ÇİFÇİ

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
TABLOLAR LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	1
1.3. Çalışmada Takip Edilen Metot	2
1.4. Şefaatin Lügat Anlamı	2
1.5. Şefaatin Terim Anlamı	3
2. İSLAM DİNİNDE ŞEFAAT	4
2.1. Şefaate Dair Ayetler	4
2.1.1. Ayetlerde Geçen Şefaatin Muhtelif Yönlerden Ele Alınması	4
2.1.2. Kur'an-ı Kerim'e Göre Şefaatin Gerçekleşme Şartları	7
2.1.2.1 Şefaatin Allah'ın İznine Bağlı Olması	7
2.1.2.2. Allah Katında Ahit Almak	7
2.1.2.3. Hakka Şahitlik Etmek	8
2.1.2.4. Allah'ın Şefaate Edileceklerden Hoşnut Olması	8
2.1.2.5. Allah'ın Hoşnut Olup İzin Verdiği Varlıkların Şefaate Edebilmesi	9
2.1.2.6. Müslüman Olmak	9
2.2. Şefaate İlgili Hadisler	10
2.2.1. Hadislere Göre Hz. Peygamber'in Şefaate-i Uzma Sahibi Oluşu	11
2.2.2. Hadislere Göre Hz. Peygamberin Dışında Şefaate Edecek Olanlar	15
2.2.3. Hadislerden Hareketle Şefaate Çeşitleri	18
2.3. Kimlerin Şefaate Edebileceği Meselesi	18
2.3.1. Hz. Muhammed ve Diğer Peygamberlerin Şefaati	18
2.3.2. Âlimlerin ve Şehitlerin Şefaati	20
2.3.3. Sâlih Kulların/Müminlerin Şefaati	21
2.3.4. Meleklerin Şefaati	22
2.3.5. İbadetlerin ve Sâlih Amellerin Şefaati	23
2.4. Kimlerin Şefaate Nail Olabileceği Hususu	24
2.4.1. Büyük Günah İşleyenlere Yapılacak Şefaate	24
2.4.2. Cennet Ehline Yapılacak Şefaate	25
2.4.3. Cehennem Ehline Yapılacak Şefaate	26
3. İSLAMİ DÖNEM TÜRK EDEBİYATINA AİT DİVANLARDA ŞEFAAT	28
3.1. Şefaatin Allah'ın İzni ile Gerçekleşeceği Hususu	29
3.2. Hz. Peygamberin Müminlere Olan Şefaati	30
3.3. Hz. Peygamberin Mahşer Meydanındaki Şefaati	36
3.4. Kur'an-ı Kerim'in ve Orucun (Ramazan Ayının) Şefaati	40
3.5. Ehl-i Beyt'in Şefaati	42

3.6. Dört Halifenin Şefaati.....	44
3.7. Veli Kulların/Sâlih Kişilerin ve Masumların Göstereceği Şefaati.....	45
3.8. Günahkâr/Asi Kullara Şefaati.....	47
3.9. Tüm İnsanlığa Yönelik Olarak Beklenen Şefaati	49
3.10. Bireysel Olarak İstenen Şefaati	50
3.11. Şefaatin Şarta Bağlanması.....	51
3.12 Şefaati Edici Olması Yönüyle Hz. Peygamber'e Yüklenen Vasıflar	52
4. TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA ŞEFÂAT-NÂMELER.....	54
4.1. Ömeroğlu'nun Destân-ı Muhammed Mesnevisi	54
4.1.1. Muhteva Özellikleri.....	54
4.1.2. Şekil Özellikleri.....	55
4.2. Pîr Muhammed'in Şefâat-nâme'si.....	56
4.2.1. Muhteva Özellikleri.....	56
4.2.2. Şekil Özellikleri.....	58
4.3. Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye'si.....	60
4.3.1. Muhteva Özellikleri.....	60
4.3.2. Şekil Özellikleri.....	61
4.4. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Dîvân-ı İlâhiyyât'ı	64
4.4.1. Muhteva Özellikleri.....	65
4.4.2. Şekil Özellikleri.....	65
5. SONUÇ.....	67
KAYNAKLAR.....	69
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA ŞEFAAT

Özlem ÖZDEMİR ÇİFÇİ

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

Türk İslam Edebiyatı Programı

Eylül- 2022, Sayfa: IX + 71

Bir kimsenin suçunun affedilmesi yahut dileğinin yerine getirilmesi için yapılan aracılığa şefaattir. Ahirette Allah Teâlâ'nın izin verdiği kimseler tarafından, özellikle günahkâr müminlerin bağışlanması veya derecelerinin yükseltilmesi konusunda gerçekleşecek olan şefaatin, İslam dininde ve edebiyatımızda önemli bir yeri vardır.

Türklerin İslamiyet'i kabulünün ardından, bu dinin etkisiyle toplumsal ve kültürel yönden köklü değişiklikler yaşanmış, hâliyle bu değişimden edebiyatımız da nasibini almıştır. Nitekim İslamiyet etkisinde gelişen bir Türk edebiyatı teşekkül etmiştir. Üstelik bu edebiyatta tevhîd, münacat, na't gibi öne çıkan dinî konu türlerinin yanı sıra birçok tür daha ortaya çıkmış, şefaath konusunu işleyen ve "şefâat-nâme" adı verilen eserler de yazılmıştır.

"Türk İslam Edebiyatında Şefaath" konulu bu çalışmada öncelikle şefaatin tanımı yapılmış olup, Kur'an-ı Kerim'de geçen şefaath ayetleri yorumlanarak bu ayetlere göre şefaatin mahiyeti ve nasıl gerçekleşeceği konusu ele alınmıştır. Daha sonra şefaathle ilgili hadislere yer verilerek kimlerin şefaath etmeye yetkili kılınacağı ve onların kimlere şefaath edeceği hususuna değinilmiştir. Şefaathi konu alan ayet ve hadisler yorumlanarak bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir.

Türk İslam edebiyatı sahasında yazılmış olan belli başlı divanlarda şefaatin ve konuyla alakalı kavramların geçtiği beyitlere yer verilmiştir. Beyitler, konularına göre gruplandırılarak başlıklar oluşturulmuştur. Seçilen bu şiir örnekleri ilgili oldukları başlıklar altında yorumlanmıştır.

İslam dininde ve edebiyatımızda şefaath konusuna nasıl bir yaklaşım sergilendiğini ortaya koymak, en büyük şefaath yetkisine sahip olması bakımından Hz. Peygamber'in önemine dikkatleri çekmek ve bu türe dair literatüre katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmada, daha çok anlama dayalı şerh yönteminden yararlanılmıştır. Yapılan bu çalışmayla edebiyatımızda şefaath konusunun ayet ve hadisler bağlamında şekillendiği, özellikle Hz. Peygamber övgüsünün yer aldığı şiirlerde bu hususa da değinildiği ve konuyu işleyen sınırlı sayıda müstakil eserin yazıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Şefaath, İslam Dini, Hz. Muhammed, Divanlar

ABSTRACT
INTERCESSION IN TURKISH ISLAMIC LITERATURE
Özlem ÖZDEMİR ÇİFÇİ
Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY
Institute of Social Sciences
DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ARTS
Turkish Islamic Literature Program
Septemper- 2022, Page: IX + 71

Intercession for the forgiveness of a person's crime or the fulfillment of his wish is referred to as intercession. Intercession, which will take place in the hereafter by those permitted by almighty Allah, especially for the forgiveness of sinful believers or for raising their rank, has an important place in the religion of Islam and in our literature.

After the Turks accepted Islam, radical social and cultural changes were experienced under the influence of this religion, and our literature also got its share from this change. As a matter of fact, a Turkish literature developed under the influence of Islam. Moreover, in addition to the prominent religious subjects such as tawhîd, munacat, and na't, many other genres emerged in this literature, and works called "intercession-name", dealing with the subject of intercession, were also written.

In this study on "Intercession in Turkish-Islamic Literature", first of all, the definition of intercession was made, and the verses of intercession in the Qur'an were interpreted and the nature of intercession and how it would be realized according to these verses were discussed. Then, by giving place to the hadiths about intercession, it was mentioned who will be authorized to intercede and to whom they will intercede. The verses and hadiths about intercession were interpreted and evaluated with a holistic perspective.

In the main divans written in the field of Turkish-Islamic literature, couplets in which intercession and concepts related to the subject are mentioned are included. The couplets were grouped according to their subjects and titles were formed. These selected poem samples are interpreted under the titles they are related to.

In this study, which was carried out in order to reveal the approach to the subject of intercession in the religion of Islam and in our literature, to draw attention to the importance of the Prophet in terms of having the greatest intercession authority, and to contribute to the literature on this genre, more meaning-based commentary method was used. With this study, it has been concluded that the subject of intercession in our literature is shaped in the context of verses and hadiths, especially in the poems that praise the Prophet, this issue is also mentioned and a limited number of independent works dealing with the subject have been written.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Intercession, Religion of Islam, Hz. Muhammad, Divans

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Divanlar.....	2
Tablo 2. Şefaat Edici Olması Yönüyle Hz. Peygamber'e Yüklenen Vasıflar.....	53

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-selam
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ET	: Erişim Tarihi
Fak.	: Fakültesi
FÜ	: Fırat Üniversitesi
G.	: Gazel
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret-i
K.	: Kaside
M.	: Mesnevi
Muh.	: Muhammes
Mus.	: Musammat
Müs.	: Müsemmen
N.	: Na't
Rub.	: Rubai
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallahu aleyhi vesellem
T.	: Tarih
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarihi yok
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

1. GİRİŞ

Türk İslam Edebiyatında Şefaât konusunun ele alındığı bu çalışmada öncelikle çalışmanın konusu, kapsamı, amacı, önemi ve çalışmada takip edilen yöntem üzerinde durulmuş; daha sonra şefaât kavramının sözlük ve terim anlamına dair bilgi verilmiştir.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Bir giriş ve üç kısım hâlinde tasarlanan bu çalışmanın giriş kısmında şefaatin sözlük ve terim anlamı doğrultusunda tanımı yapılmıştır. Akabinde İslam dininde şefaât konusu ele alınmış, şefaât ile alakalı ayet ve hadisler yer verilmiştir. Şefaatin olup olmadığı meselesi hakkında bilgi verilerek kimlerin şefaât edebileceği hususu açıklanmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve diğer peygamberlerin, meleklerin, müminlerin ve âlimlerin şefaati üzerinde durulmuş, bunların kimlere şefaât edeceği hususuna da ayrıca değinilmiştir.

İkinci kısımda ise Türk İslam Edebiyatı sahasında yazılmış olan belli başlı divanlarda şefaâtle ilgili beyitler tespit edilmiş, bu beyitlerin günümüz Türkçesiyle tam bir karşılığını vermekten ziyade, yoruma dayalı bir açıklamasıyla yetinilmiş, icabında ayrıntılı olarak şerhi yapılmıştır. Şerhi yapılan bu beyitler ağırlıklı olarak ele alınan konuya göre belirli başlıklar altında tasnif edilmiştir.

Çalışmanın son ana başlığında ise “Şefâat-nâme” türü tanıtılarak bu türün örnekleri üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Şefâat-nâme türünün edebiyatımızdaki ilk örneği olarak kabul edilen Ömeroğlu'nun 125 beyitlik “Destân-ı Muhammed” mesnevisi, Pîr Muhammed'in baştan sona şefaât konusunu işlemiş olduğu “Şefâat-nâme”si, Yazıcıoğlu Mehmed'in “Muhammediyye”si ve Aziz Mahmud Hüdâyî'nin “Dîvân-ı İlâhiyyât” adlı eseri tanıtılarak muhteva ve şekil özellikleri incelenmiştir. Bu eserlerde şefaât konusunun geçtiği şiirlerden örnek beyitlere yer verilmiş ve bunlar kısaca yorumlanmıştır.

Dinî bir konu olan şefaatin, ayetler ve hadisler ışığında tanımının yapıp incelendiği bu çalışma, Türk İslam Edebiyatı sahasında yazılmış olan mevcut bütün divanların taranmasından ziyade şefaât konusunun ağırlıklı olarak ele alındığı divanlarla sınırlandırılmıştır.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Şefaât hakkında Kur'an ve sünnet temelli yapılan tanımlar üzerinde durmak, şefaatin mümkün olup olmadığı konusuna değinerek bu alanda var olan görüşleri değerlendirmek, kimlerin şefaât edebileceği hususunu açıklamak ve Türk İslam Edebiyatı sahasında yazılmış olan divanlarda bu konunun ne şekilde ele alındığı sorusuna cevap aramak amacıyla böyle bir çalışma yapılmıştır.

Günümüzün inanç problemlerinden biri olarak Hz. Peygamberin sünnetini değersizleştirmeye ve yok saymaya yönelik birtakım görüşler mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'i temel alıp hadisler ve sünnete itibar etmeyen bu görüş ve kanaatlerin yanlış olduğunu göstermek, Hz. Peygamber'in sünnetinin Kur'an'dan sonra dinin ikinci kaynağı olduğunu, birçok ayette de bu görüşün teyit edildiğini, hadislerde yer alan ve ayetlerle de desteklenen şefaatin gerçekleşeceğini delillerle ortaya koymak ve buna dair var olan inancı dinî ve edebî açıdan okuyucuya aktarmak düşüncesinden hareketle bu çalışma yapılmıştır.

Temel kaynakları arasında Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin/hadisın bulunduğu divan şiiri bu iki kaynaktan beslenerek vücut bulmuştur. Divan şairleri eserlerinde dinî bir konu olan aynı

zamanda hadislerde de gerçekleşeceğine dair bilgilerin bulunduğu şefaât konusuna yer vermişlerdir. Şairlerin mevcut divanlarında şefaât hususunu ele alış şekilleri, onların bu konuya dair olan dinî inançlarını yansıtmaları açısından önem arz etmektedir. Yazılan bu eserlerin şefaât konusu merkeze alınarak incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşüncesi çalışmanın yapılmasının dayanak noktalarından bir diğeridir.

1.3. Çalışmada Takip Edilen Metot

Çalışmada öncelikli olarak İslam Dininde şefaât konusu bütün yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Daha sonra Türk İslam Edebiyatı sahasında yer alan divanlarda şefaât ve bununla bağlantılı kavramlara yoğun olarak veya dikkat çekici bir şekilde yer veren divanların seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu divanlardaki şefaâtle ilgili şiir örnekleri tespit edilerek bunların konularına göre tasnifi yapılmıştır. Bunun ardından ilgili başlıklar altında ve örnek şiirler eşliğinde şefaât konusunun edebiyatımızdaki yansımaları ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada sınırlı sayıdaki divanlar ve tek tek şiir örneklerinden hareketle bütüne ilişkin yargıda bulunulmaya çalışılmış, yani tümevarım yöntemi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra şiirlerin anlama dayalı şerhi yapılmış ve çalışmada şerh yönteminden yararlanılmıştır.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Divanlar

Divan	Müellifi
Mihri Hâtun Divânı	Mihri Hâtun (ö. 1512'den sonra)
Şeref Hanım Divânı	Şeref Hanım (ö. 1861)
Beyânî Divânı	Beyânî (ö. 1664-1665)
Adli Divânı	Sultân Bâyezîd-i Sâni (ö. 1512)
Ahmedî Divânı	Ahmedî (ö. 1410'dan sonra)
Şeyhî Divânı	Şeyhî (Hekim Sinan) (ö. 1429'dan sonra)
Hakîkî Divânı	Hakîkî Yûsuf (ö. 1487-1488)
Ahmed-i Rıdvan Divânı	Ahmed-i Rıdvan (ö. 1528-1538)
Lâzîkizâde Feyzullah Nâfiz Divânı	Lâzîkizâde Feyzullah Nâfiz (ö. 1767)
Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı	Cem Sultan (ö. 1495)
Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Divânı	Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi (ö. 1515)
Karamanlı Nizâmî Divânı	Karamanlı Nizâmî (ö. 1469-1473)
Hulâsatü'l-Hakâyık	Hâce Muhammed Lutfî (ö. 1956)
Necâtî Beg Divanı	Necâtî Bey (ö. 1509)
Vahyî Divanı	Vahyî (ö. 1718)
Divân-ı İlâhîyât	Yûnus Emre (ö. 1320-1321)
Yâver Divânı	Enderunlu Hasan Yâver (ö. 1797-8)
Sünbülzâde Vehbî Divânı	Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809)

1.4. Şefaatin Lügat Anlamı

Şefaât, sözlükte “aracılık yapmak, vesile olmak ve dua etmek” (İbn Manzûr, t.y.: 2289-2290), “bir şeyi benzerine eklemek” (İsfahânî, 2012: 555), “başkası için yardım dilemek, af dilemek, günahkâr bir kimsenin affını Allah'tan niyaz etmek” (Sâbûnî, 2020: 203), “birinin önüne düşüp işini görmek, bağışlanması için af dilemek” (Topaloğlu ve Çelebi, 2019: 310), “birinden başkası adına ricada bulunmak, aracı olmak, kusurlarının bağışlanmasını dilemek, iyi bir işe

aracılık etmek, kötü işlerden ise sakındırmak” (Serinsu vd., 2009: 338), “kişinin başkasını yanına ve himayesine alması” (Sâbûnî, 2019: 1/88) anlamlarına gelmektedir. Şefaât, kendisi hakkında şefaât edilecek kişinin faydasına olacak bir şeye erişmesi, zararına olacak bir durumdan kurtulması veya herhangi bir ihtiyacının karşılanması gayesi ile yapılır (Akay, 2016: 46).

Arap dilinde “ ش - ف - ع ” harfleri ile meydana gelen bütün kelimelerin, yaklaşma anlamına geldiği gibi, iki ayrı şeyin birbirine yaklaşması anlamını da ifade ettiği bilinmektedir (Yılmaz, 2006: 23). Öte yandan “Şef”in bir diğer anlamı da çift demektir, bunun zıddı “vetr”dir (İbn Manzûr, t.y.: 2289-2290). Birbirlerine benzediklerinden dolayı tüm yaratılmış şeylere “şef”, eşi ve benzeri olmaması hasebiyle Yüce Allah’a “vetr” denmektedir. Kur’an-ı Kerim’de yer alan Fecr Suresi’nde bu iki zıt anlamlı kelimenin aynı ayette kullanıldığı görülmektedir (Şık ve Yürük, 2016: 217).

1.5. Şefaatin Terim Anlamı

Terim olarak şefaât, kıyamet gününde müminlerin bağışlanması amacıyla peygamberlerin ve kendilerine şefaât etmeleri için izin verilen sâlih kulların, Allah (c.c.) katında niyazda bulunması (Alıcı, 2010: 38/411), “günahkâr müminlerin affedilmesi, günahı olmayanların ise derecelerinin yükseltilmesi için izin verilen kimselerin Allah katında aracılık yapması” (Topaloğlu ve Çelebi, 2019: 310), bir kişinin maddi veya manevi bir imkânı elde etmesi için ölmüş ya da hayatta olan kutsal kişiler aracılığıyla Allah katında onun adına af dileme girişimi olarak tanımlanmaktadır (Karaman vd., 2012: 1/119; Alıcı, 2010: 38/411).

“Şefaât yardım etmek ve hâlini sormak üzere bir başkasıyla birleşmek\bir araya gelmektir.” Bu kelime aynı zamanda saygınlık ve mertebeye yüksek bir konumda olanın, kendisinden daha aşağı bir düzeyde olan kişi ile bir araya gelerek eş olması anlamında da kullanılır (İsfahânî, 2012: 555).

Allah katında derecesi yüksek olan sâlih kulların günahkâr bir müminin bağışlanması adına dua etmesi anlamına da gelen şefaât, daha ziyade bu derecesi yüksek olan kulların günahkâr müminlerin affedilmeleri amacıyla gerçekleşecek olan dileklerini ifade etmektedir (Karaman vd., 2012: 1/119).

Türkçe’de şefaât daha ziyade ahirette yapılacak olan aracılık ve özellikle de Hz. Peygamber’in, hem bütün insanlara yönelik (insanların bir an önce hesaba çekilip bekleme sıkıntısının son bulması için) hem de ümmetinin günahkârları adına (günahlarının bağışlanması için) Allah nezdinde yapacağı aracılık manasında kullanılır. Şefaatin Kur’an’da ve Arapça’da ise bu anlamına ek olarak daha geniş bir manası vardır: İki kişi arasında görülecek bir iş, elde edilecek bir fayda veya önlenecek bir zarar konusunda üçüncü bir şahsın devreye girerek, zararın önlenmesi için aracı olması, hatırını ve gücünü kullanarak sonuç elde etmeye teşebbüs etmesidir (Karaman vd., 2012: 2/106-107).

Şefaât, Allah’ın şefaâtle yetkili kıldığı peygamberlerin ve Allah katında itibar sahibi sâlih kulların, mahşerin korku ve dehşetiyle sıkıntı içerisinde bekleyen insanların bir an önce hesaba çekilmeleri, cehenneme müstahak olan bazı günahkâr Müslümanların oraya girmemeleri, cehenneme girmiş olanların ise oradan çıkarılmaları ve cennete konulmaları, cenneti hak etmiş olanların derecelerinin yükseltilmesi amacıyla Allah’a yalvarıp dua ve niyazda bulunmalarıdır (Akay, 2016: 49).

2. İSLAM DİNİNDE ŞEFAAT

Şefaatin konusu, İslam dininde sıklıkla ele alınmış, gerek Kur'an-ı Kerim ayetlerinde gerekse hadis-i şeriflerde bu konunun farklı yönlerine dair bilgiler verilmiştir. İslam dinindeki şefaatin anlayışının temelini, Kur'an-ı Kerim'de şefaatin konusunu ele alan ayetler oluşturmaktadır. Şefaatin var olup olmadığı, ahirette gerçekleşecek olan şefaatin hangi şartlarda ve ne şekilde vuku bulacağı, şefaatin gerçekleşmesi için gerekli koşulların neler olduğu konularında ayetlerden elde ettiğimiz bilgiler ile şefaatin konusunu işleyen hadisler İslamiyet'in şefaatin anlayışının oluşmasında etkili olan temel kaynaklardır. Şefaatin konusunun, iki önemli kaynak bağlamında temellendirilmesi ve daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Kur'an-ı Kerim'deki şefaatin ayetlerine, ardından şefaatin ile ilgili mevcut hadislerle burada yer verilmesi uygun görünmektedir.

2.1. Şefaate Dair Ayetler

Kur'an-ı Kerim'de şefaate dair olan ayetlerde putların ve sahte tanrıların şefaati reddedilerek tek şefaatin edicinin Hak Teâlâ olduğu bildirilmektedir. Küfür karanlığı içerisinde olan insanların, Allah'a ortak koştukları varlıklar aracılığıyla kurtuluşa ereceklerine dair var olan beklentilerinin ahirette son bulacağı ve bu kimselerin hüsrana uğrayacakları ilgili ayetlerde belirtilen hususlardandır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan ifadelerle göre şefaatin sadece Allah'ın izni ve rızası dâhilinde gerçekleşecek, O izin vermediği takdirde hiçbir canlı şefaate güç yetiremeyecektir. Şefaatin için rıza gösteren Allah Teâlâ şefaatin etmeleri için hoşnut olduğu varlıklara izin ve yetki verecek, bu kişiler de yine sadece Allah'ın razı olduğu kullara şefaatin edebileceklerdir. Allah'a iman etmeyen ve günahı ısrar edenlerin şefaatin talepleri müspet bir karşılık bulmayacak bu kişiler ilahi yardımdan mahrum kalacaklardır.

2.1.1. Ayetlerde Geçen Şefaatin Muhtelif Yönlerden Ele Alınması

Kur'an-ı Kerim'de "şefaatin" kelimesi değişik türevleriyle birlikte 26 ayette geçmektedir. Bu ayetlerin 5 tanesi Medine döneminde indirilmiş olup diğerleri ise Mekke'de indirilmiştir.

Şefaatin ayetlerinin büyük bir kısmının Mekke'de indirilmiş olması, şefaatin meselesinin daha çok Mekke döneminde işlendiğini göstermektedir. Putperest bir kavim olan Mekke halkının inanç noktasındaki yanlış eğilimlerinin düzeltilmesi için tevhit ilkesinin yerleştirilmesi gerekiyordu. Bir olan Allah'ın inancının oluşturulması adına, Allah'ın yüce ve tek yaratıcı olduğunu bildiren ayetler insanlar tarafından anlaşılıp benimsenmeliydi (Durmuş, 2017: 45). O'nun dışında inanılan ve birer aracı olarak görülen putlara inanmanın, ahiret hayatında doğuracağı sonuçları ele alan ayetlerin temel amacı, putperest halkın iman-inanç meselesindeki tevhit ilkesine aykırı olan ve bu ilkeye zarar veren her türlü düşünce ve uygulamayı ortadan kaldırmaktı. Allah'ın bir ve tek olup hiçbir şerikinin bulunmadığı, ceza gününün yegâne ve tek sahibi olduğu, hesabın görüleceği mahşer gününde O'ndan başka, günahkârları affedecek kimsenin olmayacağı hususu insanlar tarafından kabul görüp benimsenmeliydi. Bu itibarla şefaatin sadece Allah'a ait olduğunu, hiçbir putun veya sahte tanrının şefaatin edemeyeceği konusunu ele alan ayetler Mekki surelerde daha sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Şefaatin ilgili ayetlerde hâkim olan düşünce, müşrikler tarafından benimsenen putperestliğin reddedilmesi, Allah tarafından vahiy yolu ile peygamberlere bildirilen tevhit ilkesinin tesis edilmesi yönündedir. Nitekim "Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış

olanları bırak. Hiç kimsenin kazandığı yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur'an ile öğüt ver. Yoksa ona Allah'tan başka ne bir dost vardır ne de bir şefaatçi. (Kurtuluşu için) her türlü fidyeyi verse de bu ondan kabul edilmez. İşte onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılgınca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır.” (En'âm, 6/70), “And olsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız. Hani hakkınızda Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefaatçilerinizi de yanınızda görmüyoruz? Artık aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve (Allah'ın ortağı olduklarını) iddia ettikleriniz, sizi yüzüstü bırakıp kaybolmuşlardır.” (En'âm, 6/94) şeklinde buyrulan ayetlerde hedef kitle putperestlerdir. Buna göre putların şefaatine bel bağlamış olan müşriklerin kıyamet günü bu ümitlerinin boşa çıkacağı ve yaşayacakları mahrumiyet dile getirilerek tevhit inancına dönmeleri gerektiği vurgulanmış, müşrikler sapkın ve faydasız inançlarından vazgeçirilmeye çalışılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatapları olan cahiliye toplumunda müşrikler hem putlara tapıyor hem de Allah'a inanıyorlardı. İnanç dünyalarındaki bu zıtlık onların çeşitli şekil ve suretlerdeki putları, Allah ile aralarında bir aracı olarak görmelerinden kaynaklanıyordu. Kur'an-ı Kerim'deki şefaat ayetleri, insanların ilah diye taptıkları putların ve sahte tanrıların hiçbir şekilde şefaat edemeyeceğini, şefaatin yalnızca Allah'a mahsus olduğunu belirtmekte, bu yolla insanların kalplerinde tevhit inancını yerleştirmeyi gaye edinmektedir. Nitekim bu hususa işaret eden ayet-i kerimede Allah'a ortak koşulan her türlü varlığın şefaati reddedilerek Allah'ın tüm bunlardan münezzehe olduğu vurgulanmaktadır: “Allah'ı bırakıp, kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve “İşte bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir” diyorlar. De ki: ‘Siz, Allah'a göklerde ve yerde O'nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? O, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir.’” (Yûnus, 10/18). Bu konuyla alakalı olan bir diğer ayette ise şöyle buyrulmaktadır: “Kıyametin kopacağı günde, suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşeceklerdir. Onların, Allah'a koştukları ortaklardan kendileri için şefaatçiler de olmayacaktır. Artık onlar ortak koştukları şeyleri de inkâr ederler.” (Rûm, 30/12-13). Burada 12. ayette geçen ve “suçlular” anlamına gelen *mücrimûn* kelimesinden kast edilen mana “günaha saplanmış kimseler”dir. Bu bağlamda ayette, özellikle şirk günahına saplanıp kalmış, yani Allah'tan başka varlıklara ilahlık yakıştıran kimselerin ahiretteki çaresizlikleri ele alınmıştır. Burada söz konusu edilen suçlular ümitsiz ve ne yapacağını şaşırmış bir vaziyettedirler. O gün, müşrikler Allah'a ortak koştukları varlıkları, kendilerini sapıklığa teşvik eden ve kötülükleri işlemekte yardımlaştıkları kimseleri inkâr edeceklerdir (Karaman vd., 2012: 4/297- 298).

Kendileri için Allah'tan başka hiçbir şefaatçinin olmayacağı noktasında uyarılan müşriklerin, putlardan medet umma düşüncelerinin boşuna olduğu ifade edilmektedir. Nitekim bir ayette, “Allah, gökleri ve yeri, ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan sonra da Arş'a kurulandır. Sizin için O'ndan başka hiçbir dost, hiçbir şefaatçi yoktur. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?” (Secde, 32/4) diye buyrularak özellikle putperestlerin bu yanlış inanışları (şirk) hedef alınmıştır. Çünkü putperestlerin bir kısmı Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte, putlardan da güç ve destek aldıklarını bunların ahirette onlara şefaat edeceklerini iddia etmişlerdir. Onların bu düşüncelerine karşılık Kur'an-ı Kerim Allah'tan başka bir şefaatçinin olmayacağını belirtmiş, putların şefaatinin sert bir dille reddedip müşriklerin bu inanışlarını boşa çıkarmıştır. Ayet özellikle, düşünen insanlar için gökleri, yeri ve her ikisi arasındakileri, kısacası bütün kâinatı yaratanın Allah olduğunu, O'ndan başka gerçek dost ve yardımcı bulunmadığını fark etmenin zor olmayacağını, görebilen gözlerin Allah'ın yarattıklarındaki eşsiz uyumu ve güzelliği görüp

bunlardan ibret alacağını belirtmektedir (Karaman vd., 2012: 4/349). Bu durumun neticesi olarak da âlemlerin Rabbi olan Allah’a iman ve bağlılığın artacağı ondan başka hami edinme düşüncesinin akim kalacağı sonucunu çıkarmak mümkündür.

“Allah’ın izni olmadan kimse şefaate edemeyecektir. Çünkü Allah şefaate eden değil, katında şefaate edilmektedir. Ancak, O’nun katında şefaate edecek olanlar O’na rağmen, O’ndan bağımsız olarak değil, O’nun izin ve rızasıyla şefaate edebileceklerdir.” (Karaman vd., 2012: 4/350). Nitekim bir ayette şöyle buyrulmaktadır: “Yoksa Allah’tan başka şefaateçiler mi edindiler? De ki: “Hiçbir şeye güçleri yetmese ve düşünemiyor olsalar da mı?” De ki: “Şefaate tümüyle Allah’a aittir. Göklerin ve yerin hükümlanlığı O’nundur. Sonra yalnız O’na döndürüleceksiniz.” (Zümer, 39/43-44). Bu ayetlere göre şefaateçi olarak görülen putlar cansız, güçsüz ve bilinçsiz varlıklardır ve şefaatte bulunmaları imkânsızdır. Kıyamet gününde Allah’tan başka bir güç olmayacak ve O izin vermediği takdirde kimse şefaate edemeyecektir. Bu noktada insanın kurtuluşu Allah’a olan kulluktaki samimiyete bağlanmaktadır. “Bu sebeptendir ki 44. ayette şefaate yetkisinin tamamen Allah’a ait olduğu, yani bu yetkiyi sadece O’nun vereceği bildirilmiş ve O’nun hükümdarlık (mülk) ve mükemmelliğine özlü bir ifadeyle dikkat çekilmiştir.” (Karaman vd., 2012: 4/622).

Ahirette şefaate beklentisi içerisinde giren müşriklerin bu umutları boşa çıkacak ve taptıkları putlar onları yüz üstü bırakacaktır. Kur’an-ı Kerim’i tasdik etmeyip, onun vadettiği hesaba çekilme ve azabın olacağına inanmayanlar, büyük bir hüsrana uğrayacaklardır. Kur’an-ı Kerim’in içerdiği haberlerin gerçekleşeceği kıyamet gününde iş işten geçmiş olacak, yaşarken kitabı unutup terk edenler kendilerini azaptan kurtaracak bir şefaateçi arayışına gireceklerdir (Karaman vd., 2012: 2/532-533). Nitekim “Onlar ise ancak, (“Görelim bakalım!” diyerek) Kur’an’ın bildirdiği sonucu (te’vilini) bekliyorlar. Onun bildirdiği sonuç gelip çatdığı gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: “Gerçekten Rabbimizin peygamberleri hakkı getirmişler. Şimdi bizim için şefaateçiler var mı ki bize şefaate etseler veya (dünyaya) döndürülsek de yaptıklarımızdan başkasını yapsak?” Gerçekten onlar kendilerine yazık etmişlerdir. (İlâh diye) uydurdukları (putlar) da onları yüzüstü bırakarak uzaklaşıp kaybolmuşlardır.” (A’râf, 7/53) şeklinde buyrulan ayete göre Kur’an ile amel etmeyen, peygamberi yalanlayan zavallı insanlar, kendilerine azap gelince, Allah’ın elçilerinin kendilerine risâleti tebliğ ettiğini, nasihatle bulunduklarını ve doğruyu söylediklerini anlayacaklardır ve buna dair yemin edeceklerdir. Ancak bu sözlerin onlara fayda vermeyeceğini ve Allah’ın azabından kurtaramayacağını anladıklarında, kendilerini bu durumdan kurtaracak bir şefaateçi arayışına gireceklerdir. Bu onların affedilmek için ümit arayışı içine girdiklerini gösteren bir durumdur. Onların bu istekleri reddedilecektir zira onlar; kendilerine zarar vermişler, geçici olan değersiz dünyayı, ebedi olan değerli ahirete tercih etmişlerdir. Putların ve ilahların yapacaklarını umdukları şefaate beklentileri boşa çıkmıştır (Sâbûnî, 2019: 2/298-299).

Kur’an-ı Kerim’deki şefaate ayetlerinden hareketle gerek şefaate edecek olanlara ve gerekse şefaate nail olacaklara Allah’ın izin vermesi durumunda ahiretteki şefaatin gerçekleşeceğini görmekteyiz. Buna göre “Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş’a kurulup işleri yerli yerince düzene koyan Allah’tır. O’nun izni olmaksızın, hiç kimse şefaateçi olamaz. İşte O, Rabbiniz Allah’tır. O hâlde O’na kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz?” (Yûnus, 10/3) ayetinde Allah izin vermediği takdirde hiç kimsenin şefaateçi olamayacağı belirtilirken; “Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaateçileri; ancak Allah’ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar.” (Necm, 53/26) ayetinde ise şefaate nail olacak kişi ve zümrelerin Allah’ın sevgi ve hoşnutluğunu kazanmış kişilerden olacağı belirtilmektedir. Allah

dilemediği takdirde kimse şefaata etmeye güç yetiremeyecek, şefaata isteyenlerin de bu istekleri kabul görmeyecektir (Bakara, 2/255).

Şefaata için Allah'ın izin vermesi durumunda sadece Allah'ın razı olduğu kişiler şefaata edebileceklerdir (Tâhâ, 20/109; Sebe, 34/23). Şefaata edilecek zümreler Allah'a inanan, O'nun razı ve hoşnut olduğu kişilerden oluşacaktır (Enbiyâ, 21/27-28). Hakkı inkâr eden ve şirk koşanlara hiçbir şekilde yardım edilmeyecek, bu gibi kişiler şefaatten mahrum kalacaklardır.

2.1.2. Kur'an-ı Kerim'e Göre Şefaatin Gerçekleşme Şartları

Mahşer günü şefaatin gerçekleşebilmesi için gerekli olan koşullar, Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerde bildirilmektedir.

2.1.2.1. Şefaatin Allah'ın İznine Bağlı Olması

Kur'an-ı Kerim'e göre şefaatin gerçekleşebilmesi için gerekli olan koşullardan ilki Allah'ın şefaata için izin vermesidir. O, dilemediği ve izin vermediği takdirde şefaata olayının gerçekleşmeyecek olması tek şefaata edicinin Allah olduğunu gösterir. Nitekim gökleri ve yeri altı evrede yaratan Allah'ın izni olmadan kimsenin şefaataçı olamayacağı (Yûnus, 10/3) şeklinde buyurulan ayete baktığımızda şunlar anlaşılmaktadır: Allah hiçbir şeye ihtiyaç duymadan, hiçbir ortağı ve dengi olmaksızın âlemi altı günde yaratmıştır, yücedir, kudret sahibidir. Allah'ı bırakıp da iştmeyen, görmeyen cansız varlıkları rab edinenlere ahirette şefaata edilmeyecektir (Taberî, 1996: 4/395).

Bu konu ile alakalı diğer ayetler ise şunlardır:

“Allah katında, O'nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz. (Şefaata için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, “Rabbimiz ne söyledi?” diye sorarlar. Onlar da “Gerçeği” diye cevap verirler. O, yücedir, büyüktür.” (Sebe, 34/23)

“O gün, Rahman'ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.” (Tâhâ, 20/109)

“...Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? ...” (Bakara, 2/255)

Ayetlerden görüldüğü üzere ahirette peygamberlerin, meleklerin ve diğer şefaata edicilerin hiçbirisi Allah izin vermediği takdirde şefaata edemeyecektir. Allah dışında kendilerine birtakım ilahlar edinen ve şefaata ile kurtuluşu ümit eden inançsızların bu istekleri söz konusu ayetler ile bertaraf edilmiştir. İnanan Müslümanlar için de aynı durum geçerli olup kimse kendi anlayışı ve istekleri doğrultusunda şefaatten istifade edemeyecektir. O gün kimsenin bir diğerine faydası olmayacak yardım istenilecek tek merci Allah Teâlâ olacaktır.

2.1.2.2. Allah Katında Ahit Almak

Şefaatin gerçekleşme şartlarından bir diğeri şefaata edecek olanların Allah (c.c.) katında ahit/söz/izin almış olmalarıdır. Buna göre “Allah'a karşı gelmekten sakınanları Rahman'ın huzurunda bir elçiler heyeti gibi toplayacağımız, suçluları da suya koşan susuz develer gibi cehenneme sevk edeceğimiz günü düşün! Rahman'ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaata hakkına sahip olmayacaklardır.” (Meryem, 19/85-87) diye buyurulan ayetle ahirette kâfirlerin birbirlerine şefaataçı olamayacağı, müminlerin ise birbirlerine şefaataçı olabileceği ifade edilmekte, şefaataçı olabilmek için Allah'tan söz/izin alınmış olması gerektiği vurgulanmaktadır (Taberî, 1996:

5/433). Ahit alan kişilerden kastedilen mana, Allah’a inanıp, peygamberin getirdiklerini tasdik eden, dinin emirleri doğrultusunda bir hayat sürüp yasaklardan uzak duran kişilerdir. Bu ayet şefaate edecek ve şefaatten faydalanacak zümrelerin sadece Müslümanlar olacağını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

2.1.2.3. Hakka Şahitlik Etmek

Kur’an-ı Kerim’in şefaatin gerçekleşebilmesi için gerekli şartlarından olan “Hakka Şahitlik Etmek” büyük önem arz etmektedir. Yalnızca bilerek hakka şehadet edenlerin kıyamette şefaate etmeye nail olacağı, “Allah’ı bırakıp da taptıkları şeyler, şefaate edemezler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefaate edebilirler.” (Zuhruf, 43/86) ayeti ile sabittir. Bu ayet müşriklerin, Allah Teâlâ dışında, yaratıcı olarak taptıkları, canlı-cansız, hiçbir şeyin onlara şefaate edemeyeceğini göstermektedir. Hakka şehadet eden insanlar, Allah’ı birleyip yalnızca ona inanan, O’ndan başka yaratıcı, ilah edinmeyen, tevhit ilkesinin gerektirdiklerini yerine getiren müminlerdir.

Ahirette tek şefaate edici Allah’tır. Putlar ve ilah diye inanılan diğer nesneler şefaate edemeyeceği gibi bu inançta olan insanlar sapkınlıklarından ötürü ilahi rahmetten mahrum kalacaklardır. Ancak hakka şahitlik edip, Allah’a bilerek ve basiretli bir şekilde iman eden insanlar hariçtir. O kişilerin Allah katında şefaati fayda verir. “Onlar şefaatin, ancak Allah’ın izniyle olacağını bilirler. Tefsircilere göre “Hakka şahitlik edenler” den kastedilen şey, İsa, Üzeyir ve meleklerdir. Çünkü onlar, hakka ve Allah’ın birliğine şahitlik ederler.” Allah’tan başka onlara da ibadet edilmiş olması, onların müminlere şefaate etmesine engel değildir.” (Sâbûnî, 2019: 5/476). İnsanların yanlış inanışlarından İsa ve Üzeyir Peygamberler ve melekeler etkilenmeyecek Allah’ın izniyle şefaate edebilecekler, bu yanlış inanış ve eylemler sadece günahı işleyen insanları bağlayacak ve onlar şefaatten mahrum kalacaklardır. Günahların affına vesile olan şefaate olayı, kalbinde imanı olan, İslam akidelerini hayatta rehber edinen günahkâr müminlere tecelli edecektir.

2.1.2.4. Allah’ın Şefaate Edileceklerden Hoşnut Olması

Kur’an-ı Kerim’de şefaatin gerçekleşme şartlarından bir diğeri şefaate nail olacak kimselerden Allah’ın razı olmasıdır. Nitekim bir ayette meleklerin şefaatinin ancak Allah’ın izniyle ilahi rızaya nail olan kişilere yarar sağlayacağı (Necm, 53/26) buyrulurken, meleklerin dahi ancak Allah’ın dilediği ve izin verdiği kimselere şefaate edebileceği ifade edilmektedir. Buna göre Allah dilemediği takdirde meleklerin şefaati bile hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlar makamlarının yüceliğine şan ve şereflerinin yüksekliğine rağmen, Allah’ın izni olmadığı takdirde, şefaatlerinin hiçbir insana yararı olmayacaktır. Bu ayetle, melekler hakkında belirtilen durumun dahi böyle olduğu görülüyor iken, putların şefaate edebileceği ihtimalinin imkânsız olduğu sonucu çıkarılır. Allah, tevhit ve iman ehlinde kişilere, şefaate hususunda izin verdikten sonra, melekler ancak o zaman onlara şefaate edebileceklerdir (Sâbûnî, 2019: 6/204).

Bu konu ile alakalı olan diğer ayette ise şöyle buyrulmaktadır: “Onlar Allah’tan önce söz söylemezler ve hep O’nun emriyle iş görürler. Allah, onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Onlar, O’nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaate etmezler ve hepsi O’nun korkusuyla titrerler!” (Enbiyâ, 21/27-28). Allah’a büyük bir itaat ile bağlı olan melekler, O’nun emri ile hareket eder ve Rab’lerine asla karşı çıkmazlar. Meleklerin Allah’tan korkmalarının ve çekinmelerinin nedeni Allah’ın büyüklüğünü gerçek manada idrak etmiş olmalarıdır. Allah’ın ilmi onları kuşatmıştır. “Melekler kıyamette sadece Allah’ın kendilerinden

razı olduğu kişilere şefaata edeceklerdir. Bu kişiler de iman etmiş olanlardır.” (Sâbûnî, 2019: 4/71-72).

Kıyamette Allah öncelikle şefaata izni verecek, fakat bu izin ile herkes şefaate nail olamayacaktır. Allah’ın izin vermesinin ardından şefaata edecek olanlar, Allah’a iman eden ve O’nun rızasına erişmiş olanlara şefaata edecektir, bu kişilerin dışında kalanlar ise şefaatten mahrum bırakılacaklardır. Dolayısıyla tevhit inancı dışındakilerin şefaatten istifade edemeyecekleri gerçeğini Kur’an-ı Kerim yukarıdaki ayetler ile ortaya koymaktadır.

2.1.2.5. Allah’ın Hoşnut Olup İzin Verdiği Varlıkların şefaata Edebilmesi

Ahirette herkes şefaata etme salahiyetine sahip olmayacaktır. Seçilmiş belirli kişiler tarafından yapılacak olan şefaata hususunda, şefaata edeceklerin durumları da önemlidir, Kur’an-ı Kerim’de bu konudan bahsedilmiş ve onların sahip olması gereken özellikler belirtilmiştir. “O gün, Rahman’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.” (Tâhâ, 20/109). “Allah katında, O’nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz. (şefaata için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, “Rabbimiz ne söyledi?” diye sorarlar. Onlar da “Gerçeği” diye cevap verirler. O, yücedir, büyüktür.” (Sebe, 34/23). Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber’in, diğer peygamberlerin, meleklerin ve sâlih kulların ahirette şefaata edeceğine dair bilgiler mevcuttur. Ancak bu kişiler ve zümreler Allah kendilerine izin vermediği takdirde kimseye şefaata edemeyecektir. İbn Kesir bu konuyla ilgili şöyle der: Yüce Allah’ın azameti ve yüceliğinden dolayı, hiç kimse O’nun katında, herhangi bir hususta şefaata etmeye cesaret edemez. Ancak Allah’ın izin verdiği kimseler şefaata edebilirler (İbn Kesir, 1996: 12/6651). şefaata edeceklerin Allah’a tam bir itaat ile bağlı oluşları, O’nun büyüklüğü ve haşmeti karşısında korkudan titremeleri, Allah’ın izni olmaksızın şefaata cesaret edemeyecek olmaları onların ayetlerde belirtilen temel vasıflarıdır.

2.1.2.6. Müslüman Olmak

şefaata hususunda Kur’an-ı Kerim’in şart koştuğu en önemli ölçüt kişinin Müslüman olmasıdır. Müslüman olmayan insanlara, yukarıda bahsettiğimiz şefaatin gerçekleşmesi için gerekli olan şartlardan hişbiri fayda vermeyecektir. Kur’an’daki “Onlar (cehennemlikler) derler ki: ‘Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula yedirmezdik. Batıla dalanlarla birlikte biz de daldık. Hesap, mükâfat ve ceza gününü de yalanlıyorduk. Nihayet ölüm bize gelip çattı.’ Artık şefaataçilerin şefaati onlara fayda vermez.” (Müddesir, 74/43-48) ayetleri ile bu konuya dikkat çekilmiştir. Ayette, ashâbü’l-yemîn yani amel defterleri sağdan verilen cennetlik müminlerin cehennem ehline bu duruma düşmelerinin sebeplerini sordukları, verilen cevap ile onların yaptıkları kötülüklerin karşılığı olarak cehennemlik oldukları ve şefaatten mahrum kaldıkları anlaşılmaktadır. Buna göre ashâbü’l-yemîn ömürleri son buluncaya kadar namazlarını kılar, yoksulu doyurur, bâtıl ehlinden uzak durur, kıyamet gününe inanırlar. Buradaki namaz, Allah’a iman edip emirlerine boyun eğmeyi, yoksulu doyurmayı, yaratılmışlara şekât ile yaklaşıp onlara merhamet etmeyi, imkânları olmayanlarla paylaşmayı; bâtıl ehlinden uzak olmayı, daima hakka inanarak hak ölçülerine göre yaşamayı, hakkı ve haklı olanı desteklemeyi, haksızın karşısında olmayı ifade etmektedir. Bunun yanı sıra kıyamet gününe inanma ise hayatının her safhasında, her türlü karar, tercih ve fiillerini Allah’ın huzurunda sorguya çekilip bunların tek tek hesabını vereceğinin bilincinde olarak yaşamayı gerektirmektedir (Karaman vd., 2012: 5/500-501). Namaz kılmak, Allah’a iman etmek ve O’na boyun eğmek demektir, bunu yapmayan kâfirlerin şefaatten istifade edebilmeleri muhaldir.

İslam ile şereflemeyenler, Allah'ın lütuf ve ikramlarına erişemeyeceklerdir. Ayetin batıla dalanlardan uzak olma ile ifade ettiği esas mana hakkın yolunda hak ölçülerine göre yaşamayı, daima haklının yanında olmayı gerektirdiğidir. Batıla dalan, ilahi rızanın karşısında yer alan insanlar, ahiretin ne demek olduğunu bilmeyecek, iman esaslarından olan bu ilkeyi yok sayacaklardır. Allah'a hesap verme bilincinden yoksun, her türlü sapkınlığı yapan bu gibi insanların şefaate nail olamayacağı, hatta ebedi olarak cehennemde kalacakları muhakkaktır. Nitekim Abdullah b. Abbas, "Sizi sakar cehennemine sürükleyen nedir? diye sorar. Suçlular şöyle cevap veririler: Biz namaz kılanlardan değildik, yoksula bir şey yedirmezdik. Batıla dalanlarla birlikte biz de daldık, ceza gününü yalanlardık." şeklinde cehennemliklere hitaben buyurulan ayetleri okuduktan sonra elinin dört parmağını avucuna doğru kapatmış, "Siz zikredilen şu dört şeyi yapanlarda herhangi bir hayır görüyor musunuz? dikkat edin. Cehennemde bu dört şeyi işleyenlerden başkası bırakılmayacaktır." (Taberî, 1996: 8/489) diyerek kendilerine şefaate edilmeyecek olanların vasıflarını ortaya koymaktadır.

Ayetin sonunda yer alan "Şefaatçilerin şefaati inkârcılara fayda vermez" mealindeki cümle şefaatin var olduğunu göstermekle beraber Allah'ı inkâr edenlerin bundan mahrum olacaklarını, Allah'ın razı olduğu kulların ise şefaate erişebileceklerini göstermektedir (Karaman vd., 2012: 5/501). Kıyamette şefaatçiler olacaktır, bu kişiler Allah'ın izniyle belirli kişilere şefaate edecektir. Bu konu ayetlerle sabittir. Ancak inkâr eden kâfirler Allah'ın lütuf ve merhametinden yoksun olarak ebedi cehennem ile cezalandırılacaklardır.

İnkârcılara şefaatin olmayacağını belirten bir diğer ayette ise, "Yaklaşmakta olan gün konusunda onları uyar. O gün yürekler gam ve tasa ile dolu, (sanki) gırtlaklara dayanmıştır. Zalimlerin ne sıcak bir dostu ne de sözü dinlenir bir şefaatchisi vardır." (Mü'min, 40/18) buyrulmaktadır. Allah (c.c.), Hz. Muhammed'e (s.a.v) hitaben, O'nun insanları kıyamet günü için uyarmasını istemektedir. O günün dehşeti ve korkusu insanların kalplerini yerinden oynatır, gırtlaklara dayandırır. Allah böyle bir günde insanların O'nun huzuruna kötü amelleri ile çıkmasını istemediği içindir ki Peygamberine insanları uyarması konusunda telkinde bulunmuştur. Ayetteki zalimler, Allah'ı inkâr edenlerdir. O günde inkârcıları himaye edecek ne bir dost ne de onların bağışlanmasına vesile olacak bir şefaatchi bulunacaktır (Taberî, 1996: 7/210).

2.2. Şefaate ile İlgili Hadisler

Şefaate kavramı hadislerde de yer alır ve şefaatin hem dünyevî hem de uhrevî tarafının bulunduğu belirtilir. Şefaatin keyfiyeti, şefaate edecek kişilerin özellikleri, şefaate kimlerin nail olacağı ve buna vesile olacak davranışların neler olduğu gibi konulara açıklık getirilir. Şefaate ile ilgili hadisler Kütüb-i sitte başta olmak üzere birçok hadis kitabında yer alır. Mevcut hadislerde söz konusu olan şefaate, özellikle Hz. Muhammed'in kıyamet günü inananlara şefaatchi olacağı ile ilgilidir. Hz. Peygamber dışındaki şefaatchilerin (melekler, peygamberler, sâlih kullar, şehitler) şefaatine değinen hadisler de mevcuttur, fakat bunların sayısı diğerlerine nispetle daha azdır. Hadislere göre başta Hz. Muhammed olmak üzere bütün peygamberler, melekler ve sâlih kullar günahkâr müminlere şefaate edecektir. Ahirette gerçekleşecek olan şefaate ilgili mevcut hadislerin büyük bir kısmı Hz. Muhammed'in şefaati hakkındadır. Allah'ın (c.c.) özellikle bir duasını mutlaka kabul edeceğine dair bütün peygambere tanıdığı imtiyazı Hz. Muhammed'in dünyada iken kullanmadığı ümmetine şefaate etme gayesi ile bunu ahirete bıraktığı, bu şefaatten Allah'a şirk koşmamış olma şartı ile büyük günah işleyen herkesin istifade edeceği anlaşılmaktadır (Yavuz, 2010: 38/412; Selçuk, 2016: 67).

Şefaât hadislerinde, kişi bazında, Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin, nurani varlıklar olan meleklerin, şehitlerin, âlimlerin, sâlih kulların/müminlerin ve Allah'a şîrk koştırmamış olan Müslümanların şefaatinin vuku bulacağı belirtilmektedir. Hadislerden elde ettiğimiz bilgilerden yine, Kur'an-ı Kerim'deki bazı surelerin, Allah rızası gözetilerek yapılan makbul ibadetlerin, orucun, Kur'an-ı Kerim okumanın, Hz. Peygamber'e salat ü selam getirmenin, "Lâ İlâhe İllallah" diyenlerin yani tevhit ilkesini düstur haline getirenlerin, ezanın şefaât edeceğini, hatta Medine'nin sıkıntı ve meşakkatlerine sabır gösterip orada ölmenin dahi şefaât vesilesi olduğunu görmekteyiz.

2.2.1. Hadislere Göre Hz. Peygamber'in Şefaât-i Uzma Sahibi Oluşu

Mahşer gününde sadece Hz. Muhammed'e (s.a.v.) has olan ve bütün inananları kapsayacak olan şefaate "Şefaât-i uzma" denilir. Bu yönüyle umumi yani genel bir nitelik taşır.

Hz. Muhammed'in ahiretteki ilk şefaati mahşerde gerçekleşecektir. Hesabın görülmesi için mahşer meydanında uzun süre bekleyen insanlar, hesabın bir an önce başlatılması amacıyla öncelikle Hz. Âdem'e ardından Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya gidip onlardan kendilerine şefaât etmelerini isteyecekler, ancak o günün dehşeti ve korkusu karşısında kimse buna cesaret edemeyecektir. Hz. İsa, onlara Hz. Muhammed'e gitmelerini söyleyecek, bunun üzerine insanlar Hz. Muhammed'e gidip Allah katında kendilerine şefaâtçi olmasını isteyeceklerdir (Yavuz, 2010: 38/412-413). Bunun üzerine Peygamberimiz diyor ki, ben derhal arşın altına gider hemen Allah için orada secdeye kapanırım, derken bana Allah tarafından şöyle seslenilir: Ya Muhammed! Kaldır başını, iste, istediğin verilecektir. Şefaât et, Şefaatin kabul olunacaktır, buyrulur. Ben de başımı kaldıracağım ve şöyle diyeceğim: "Ya Rabbim! Ümmetim! Ya Rabbim! Ümmetimin hali ne olacak! diye şefaât isteğimi dile getiririm. Bu arada bana şöyle denilir; Ey Muhammed! Ümmetin içerisinde hesaba çekilmeyecek olanları al, onları cennetin sağ kapısından içeri sok. Aslında bu kişiler, cennetin diğer tüm kapılarından da girme hakkını elde etmiş olanlardır. Daha sonra Peygamber şöyle devam eder: "Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, cennetin kapı kanatlarından ikisi arasındaki mesafe Mekke ile Himyer arası veya Mekke ile Busra arası kadardır." (Buhârî, "Enbiya", 3, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 328).

Müminlerin Hz. Âdem'den başlamak suretiyle sırasıyla seçkin peygamberlere başvurup olumsuz cevap aldıktan sonra Hz. Muhammed'e müracaat edip ondan olumlu cevap almaları Resûl-i Ekrem'in üstün faziletini, Allah katındaki kıymetini, yüce rütbesini, yani övgüye değer makamın sahibi (Makâm-ı Mahmûd), naz ve niyaz ehli oluşunu ortaya koymaktadır. Bu durum Resûl-i Ekrem efendimizin, peygamberlerden, meleklerden ve yeryüzündeki bütün mahlukattan üstün olduğunu göstermektedir. Şefaât-i uzma denilen büyük şefaate ondan başkası cesaret edemeyecek ve güç yetiremeyecektir (İbn Mâce, "Şefâât", 37) İman etmeyenlerin şefaate nail olmayacakları bilindiğine göre Peygamberimizin bu şefaatinin Allah'a iman eden ve şîrk koştırmamış olan bütün herkesi kapsayacağı sonucu çıkarılabilir.

Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün oluşuna delalet eden Abdullah b. Ömer'in (r.a.) rivayet ettiği bir diğer hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde güneş insanlara öylesine yaklaşacak ki dökülen ter kulağının yarısına kadar erişecek. İnsanlar bu elemli vaziyette bulundukları esnada Âdem'i sonra Musa'yı sonra da Muhammed'i yardıma çağırırlar. Bunun üzerine O da (Muhammed s.a.v.) halkın arasına gelir ve şefaât eder. Hacet kapısının halkasını tutuncaya kadar yürür. O gün Allah, O'na makam-ı mahmûdu ihsan eder. Bunun üzerine bütün mahşer halkı O'na övgülerde bulunur." (Buhârî, "Zekât", 52). Bu hadise göre

kıyamet gününde korku ve sıkıntı içinde olan insanlar önce Hz. Âdem'e ardından Hz. Musa'ya gidecek ve onlardan kendilerine yardım etmelerini isteyeceklerdir. Fakat talep ettikleri bu yardım onlar tarafından değil, Hz. Muhammed vasıtasıyla kendilerine ulaşacaktır. Korku ve sıkıntılarının bertaraf edilmesi, kendisine en yüce mertebe olan makam-ı mahmûdun verildiği Hz. Muhammed'in şefaati vesilesi ile gerçekleşecektir. Mahşer günü günahkârların kendilerine cennetin kapısını açacak olan bu lütuf ile karşılaşmaları onların Resûl- Ekrem'e senâ etmeleri ile son bulacaktır.

"Sözlükte "övgüye layık yer, yüksek dereceli manevi makam" anlamına gelen "Makâm-ı Mahmûd", kıyamet günü sorgulama öncesinde uzun bekleyiş sebebiyle bütün insanların sıkıntıda bulunduğu bir sırada Resûl-i Ekrem'e ilahi rahmetin tecelli etmesi yolunda niyazda bulunması izin ve yetkisini ifade etmektedir." (Üzüm, 2003: 27/413).

"Makam-ı mahmûd terkibi, namaza ilişkin bazı açıklamaların ve Resûlullah'tan teheccüd namazı kılması istenmesinin ardından, "Rabbin seni ileriki bir zamanda övgüye lâıyk bir makama getirecektir" mealindeki ayette yer almaktadır (İsrâ 17/78-79)." "Ayet-i kerimde, Resûlullah'ın, "Övülecek bir makama erdirileceği" zikredilmektedir. Müfessirler bu makamın, Resûlullah'ın, ümmetine şefaati edeceği makam olduğunu söylemektedir. Resûlullah bu makama erişince o makamıyla övülecek ve peygamberlerin en efdali olduğu ortaya çıkacaktır." (Taberî, 1996: 5/306). "Genellikle İslâm âlimleri makam-ı mahmûdun tefsirinde şefaati esas almışlardır. Onları bu yoruma sevk eden amil makam-ı mahmûdu şefaate tefsir eden hadis rivayetleri olmalıdır." Bu durum, makam-ı mahmûdun sözlük manasından yola çıkarak bunun kıyamet gününde bütün insanlara yönelik bir şefaati olabileceği konusunda âlimlerin ortak bir kanaate varmalarında etkili olan bir husustur (bk. Buhârî, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 326-329). "Ancak tabirin geçtiği ayet, içinde yer aldığı diğer ayetler bağlamında incelendiği takdirde övgüye layık konum hakkında, Asr-ı saâdet'in Medine döneminden başlamak üzere İslâm'ın insanlık âlemine yayılıp kabul görmesi, dolayısıyla Hz. Peygamber'in ezan vasıtasıyla adının nerede ise bütün dünyaya duyurulması şeklinde bir yorum yapmak mümkün görünmektedir." (Üzüm, 2003: 27/413-414).

Hiz. Muhammed'in ahiretteki en üstün dereceye sahip olmak istediği, bu amaçla ümmetinin Allah'a dua etmesi, niyazda bulunmasını belirten aşağıdaki hadiste, Peygamber Efendimizin cennet derecelerinin en üstünü olan Vesîle'ye erişmesi için dua edenlerin muhakkak şefaate erişeceği haber verilmektedir. Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet edilen hadise göre, Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Müezzini ezan okurken işittığınızde, onun söylediklerini siz de tekrar ediniz. Ardından bana salavat getiriniz. Kim bana bir kere salavat getirirse, Allah buna karşılık o kimseye on kere rahmet eder. Sonra bana Allah'tan "Vesîle"yi dileyiniz. Vesîle, cennette bir derecedir ki, Allah'ın kullarından sadece bir kula layıktır. Onun da ben olmamı temenni ederim. Her kim benim için Vesîle'yi dilerse, ona şefaatiim helal olur." (Müslim, "Salât", 10-11; Buhârî, "Ezân", 7).

"Ben cennette şefaati edecek insanların ilkiyim ve ben peygamberlerden en çok tabileri bulunayıım." (Müslim, "İmân", 330) diyen Hiz. Peygamber, ilk şefaati edici olmasına ve ümmetinin çokluğuna vurgu yaparak ne derece üstün özelliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hadis aynı zamanda, ahirette Hiz. Muhammed dışında başka şefaati edicilerin bulunduğunu da haber vermektedir. Bu hususa işaret eden Ebu Said' in (r.a.) rivayet ettiği hadise göre; Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Ben Âdem oğlunun (yani bütün insanların) büyüğüüm de böbürlenme yoktur. Kıyamet günü (dirilmek için) yerin yarılmasıyla (kabirden) ilk çıkacak olan da benim. Bununla beraber böbürlenme yoktur. İlk şefaati edecek ve şefaati ilk kabul olunacak kimse de benim ve (bununla) iftihar etmek yoktur. Kıyamet günü Hamd Bayrağı benim elimde bulunacak. Bununla beraber böbürlenmek yoktur." (İbn Mâce, "Zühd", 37). Hadiste Hiz. Muhammed'in ahirette ilk şefaati

edecek kişi olacağının belirtilmesi şefaata yetkisinin öncelikle ona verileceğini göstermektedir. Hak Teâlâ ancak Hz. Muhammed'in şefaata etmesinden sonra razı olduğu diğer seçkin kullarına şefaata izni ve yetkisi verecektir.

Allah Resulü, müminlere şefaata konusunda ümit vaat eden bir hadisinde şöyle buyurmuştır: "Rabbimin bu gece beni ne hakkında serbest (muhayyer) kıldığını biliyor musunuz? diye sordu. Biz: Allah ve Resulü en iyi bilenlerdir, dedik. şefaata etmek veya ümmetimin yarısını cennete koymak arasında serbest kıldım. Ben şefaata etmeyi seçtim. Çünkü şefaata daha umumdur." Hadisi duyan sahâbilerin Resûlullah'a: "Ya Resûlullah! Bizi şefaatine nail olacak kişilerden etmesi için Allah'a dua buyur." dedikleri, Hz. Peygamber'in, "şefaatim her Müslümanadır." cevabını verdiği ifade edilmiştir (İbn Mâce, "Zühd", 38). Hadiste yer alan ifadelerden Hz. Peygamber'in şefaatinden Müslüman olan herkesin istifade edeceği anlaşılmaktadır. Rahmet ve merhametini daima ümmetinin lehinde kullanan Resûl-i Ekrem efendimiz, ayırım yapmaksızın iman etmiş olan tüm Müslümanların şefaata vesilesi ile affedilmesini istemektedir. Nitekim ümmetin yarısının cennete koyulması, diğer yarısının bundan mahrum kalacağını göstermektedir. Hz. Peygamber bu duruma razı olmayarak kendisine ümmet olma şerefine erişmiş Müslümanların cennete girmesine vesile olacak olan şefaati tercih etmiştir. Burada peygamber efendimizin ümmetinin yarısını cennete koymak yerine şefaati seçmesi daha fazla kişinin cennete girmesini istediğini gösterir niteliktedir.

şefaata talebinde bulunan kişilerin şefaate nail olabilmeleri için gayret sarf etmeleri, tembellik ve itaatsizlikte bulunmamaları, günlük ibadet ve diğer insani vazifelerini yerine getirme konusunda dikkatli olmaları gerekmektedir (Kurt, 2019: 64). Nitekim konuya işaret eden bir hadiste Resûlullah'ın (s.a.v.), kendisine hizmet edenler için şefaatte bulunacağı fakat bunun için şefaata talep eden kişilerin de çaba sarf etmeleri gerektiği ifade edilmektedir (Kurt, 2019: 61). Bu hadis-i şerifte, kendisinden şefaata talebinde bulunan kişilere Hz. Peygamber'in hemen müspet bir cevap vermediği görölmektedir. Hz. Peygamber'in "Çok secde ederek bana yardımcı ol" demesi şefaatine nail olmak için ibadetlerin özellikle namazın eksiksiz yapılmasının önemine vurgu yapmakta, şefaate erişmek isteyen kişinin bu yolda çaba sarf etmesi gerektiğini belirtmektedir. Aksi halde talep edilen şefaatin gerçekteşmeyeceği sonucuna da varılabilir (Kurt, 2019: 61-62).

Hüküm yargılanan kişinin liyakatine göre verilmektedir. şefaata edilecek kişilerin buna lâayk olacak yeterliliği kazanmış olmaları gerekmektedir. şefaataçi kime şefaata ederse muhakkak şefaatinin kabul olunacağına dair bir zorunluluk söz konusu değildir. şefaatten yararlanacak kişinin de bir gayreti, sâlih ameli olmalı bu amaçla iyi niyet adımı atmış olması lazımdır (Yüksel, 2002: 29). Zira "İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Çalışması da mutlaka görölüp değerlendirilecektir." (Necm, 53/39) şeklinde buyurulmakta, dolayısıyla şefaate nail olmayı da hak etmek için bir çabanın gerekli olduğuna işaret edilmektedir.

şefaate erişme noktasında Allah'a şirk koşmak haricinde günahkâr insanların ümitsizliğe kapılmadan tövbe ve istiğfar yolunu seçmeleri, bağışlanmaları için Allah'a yalvarıp yakarmaları da önemli olan bir diğer husustur (Kurt, 2019: 64). Nitekim İmran b. Husayn'dan (r.a.) rivayet edilen hadise göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştır: "Muhakkak bir takım (mümin) insanlar cehennemden benim şefaatimle çıkacaklar ve cennete gireceklerdir. Onlar cehennemlikler, diye adlandırılacaklardır." (İbn Mâce, "Zühd", 37). Hadis-i şerifte cehennemi hak etmiş Müslümanların da şefaate nail olacağı haber verilmektedir. İşlenen günahların neticesi olan cehennem azabından kişiye dünya hayatında Allah'a olan imanını kurtaracaktır. İman olmadığı takdirde kişinin şefaate nail olabilmesi muhaldir. İman edip, günahlarından ötürü pişmanlık duyan Müslümanların cehenneme gitseler dahi şefaata vesilesi ile kurtuluşa ereceklerini ifade eden bu hadis, günahı ısrar edilmemesi

gerektiğini, hata yapılmış olsa dahi müminlerin imanları sayesinde kurtulabilecekleri ümidini canlı tutmaktadır.

Bu konuyla alakalı olarak Allah’a iman eden müminlerin cehennemde bırakılmayacağını haber veren, Câbir b. Abdullah’ın rivayet ettiği bir diğer hadise göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Kıyamet gününde biz şöyle ve şöyle bir yere (tepeye) geliriz. Ben de oradan insanlara üst bir noktadan bakarım. Ümmetler putlarıyla ve taptıkları şeylerle sırasıyla çağırılırlar. Ondan sonra Rabbimiz yanımıza gelir ve biz müminlere: “Kimi bekliyorsunuz?” diye sorar. Onlar, “Rabbimizi bekliyoruz.” derler. O, “Ben Rabbinizim!” der. Onlar “Hele seni bir görelim.” derler. Yüce Rab, müminlere tecelli edip güler. Onları alıp götürür. Onlar da kendisine tabi olup giderler. Mümin olsun münafık olsun herkese, peşine düşüp izleyeceği bir nûr verilir. Cehennem köprüsünün üzerinde kanca ve şişler vardır. Allah’ın dilediği kimseler o kanca ve şişlere takılırlar. Sonra münafıkların nuru söner ve müminler kurtulur. Kurtulan ilk zümrenin yüzleri, dolunaylı gecedeki ay gibi parlaktır. Bunlar yetmiş bin kişi olup hesaba çekilmeksizin cennete gireceklerdir. Bunların ardı sıra gelenlerin yüzleri, gökteki en parlak yıldız gibi parıldar. Bunlar da aynı şekilde cennete girerler. Bundan sonra şefaate faslı başlar. Şefaate erbabı kimseler şefaate ederler. Öyle ki, kalbinde bir arpa tanesi ağırlığına hayır bulunan ve “Lâ ilâhe illallah” diyen herkes cehennemden çıkarılıp cennetin avlusuna konulurlar. Cennetlikler bunların üzerine su serperler de tıpkı sel yatağındaki ekin taneleri gibi yeşerirler. Bu durumdaki insan, cennete girdikten sonra korkusu gider. Artık dünya on katıyla kendisine verilmeye dek istekte bulunur.” (Müslim, “Îmân”, 316). Allah’a olan iman kişinin şefaatten istifade edebilmesi için en önemli vesiledir. İslam dairesi içerisine girebilmek için söylenen kelime-i tevhid imanın en özlü ifadesidir. Allah’ın bir ve tek olduğunu eşinin ve şerikinin bulunmadığını ifade eden Kelime-i tevhidi söyleyen kişi imanında her türlü şirkten uzak olduğunu Allah’tan başka bir ilah kabul etmediğini ilan etmektedir. Şefaate bu inanç ve şuurda olan mümin kullar erişebilecektir (Akay, 2016: 136). Bu sözü söyleyenlerin yani Allah’ın varlığına ve birliğine olan inancını dil ile ikrar edip kalben iman edenlerin cehennemden azat edilmesini haber veren bu hadis Müslüman olan herkesin muhakkak cehennemden çıkarılarak cennete koyulacağını haber vermektedir.

Hz. Peygamber’in şefaate yetkisini, kimlere karşı kullanacağı hususu da hadislerde belirtilerek özellikle şefaate nail olacak zümrelerin kimler olacağı bildirilmiştir. Bu konuya dair Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz kıyamet günü benim şefaatiüm ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.” (İbn Mâce, “Zühd”, 37). Bu hadis-i şerif Hz. Peygamber’in şefaate yetkisini, bütün Müslümanlar için, özellikle de büyük günah işleyenler için kullanacağını göstermektedir. Şirk koşmamış olan Müslümanların şefaate nail olacaklarını belirten bir diğer hadis-i şerifte de Resûlullah şöyle buyurmuştur: “Her peygamberin kabul edilen bir duası olur ve her peygamber bu duasını yapmakta acele etti (yani dünyada etti). Fakat ben (makbul) duamı ümmetime şefaate için sakladım. Bu sakladığım dua ümmetimden olup da Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen herkese nasip olur.” (İbn Mâce, “Zühd”, 37). Bu hadis aynı zamanda bizlere, Hz. Muhammed’in ümmetine olan sevgisinin sonucu olarak onların dünya hayatında değil, ebedi olan ahiret yurdundaki kurtuluşlarını arzu ettiğini göstermektedir. Nitekim dünya hayatı geçici ahiret yurdu ise bakidir.

2.2.2. Hadislere Göre Hz. Peygamberin Dışında Şefaath Edecek Olanlar

Hz. Peygamber'in yanı sıra ümmetinden bir kısım kimseler ve zümrelerin de şefaathle yetkili kılınacağına dair hadisler bulunmaktadır. Nitekim Osman b. Affan'dan rivayet edilen bir hadiste Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü üç zümre şefaath edecektir; Peygamberler, sonra din âlimleri, sonra şehitler." (İbn Mâce, "Zühd", 37). Dolayısıyla burada Allah katında en seçkin zümreyi oluşturan peygamberlerin, sonra din âlimleri ve şehitlerin şefaath edeceği bildirilmektedir. Buna benzer bir hadiste ise meleklerle, peygamberlere ve şehitlere şefaath etmeleri için izin verileceği, onların da ta ki kalbinde zerre ağırlığı iman olanı çıkarıncaya kadar şefaath bulunacakları haber verilmektedir (Kurt, 2019: 63). Meleklerin de şefaath edeceğinden bahseden bu hadis-i şerifte yukarıda bahsedildiği üzere iman etmiş olanların cehennemde bırakılmayacağı bildirilmektedir.

Özellikle şehitlerin şefaath yetkisinden bahseden Mıkdam b. Ma'dikerib'den (r.a.) rivayet edilen hadise göre, Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Şehidin, Allah katında altı özelliği vardır; şehit olur olmaz bütün günahları affedilir, cennetteki gidip kavuşacağı yer kendisine gösterilir. Kabir azabından korunur, kıyametteki en büyük korkudan güven içinde olur. Başına vakar tac'ı giydirilir. O tac üzerindeki tek bir yakut taşı dünyadan ve içindekilerden daha değerli ve kıymetlidir. Cenneteki iri gözlü yetmiş iki huri ile evlendirilir. Akrabalarından yetmiş kişiye şefaath edebilmesine izin verilir." (İbn Mâce, "Cihâd", 16).

Şehitlik makamı Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde övülerek mümin kulların erişmek isteyecekleri bir konuma getirilmiştir. Kutsal sayılan değerler uğruna canını verecek kadar inancında samimi olan bir Müslüman, bu makama erişmek ve bu mükâfata nail olmak isteyen diğer insanlar nezdinde de bir örnek olmaktadır. Yukarıdaki hadiste belirtildiği üzere şefaath yetkisinin şehitlere de verilmiş olması onların imanlarının ve amellerinin Allah katında makbul olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Şehitlere şefaath yetkisinin verilmesi, diğer müminlerin kendi iman ve amellerinin samimiyet derecesini görmeleri açısından önem taşımaktadır. Nitekim bu yetkiye sahip olmak isteyen insanlar imanlarında taklit boyutundan sıyrılıp tahkik aşamasına gelmek isteyecekler ve İslami kaidelere olan bağlılıklarını arttırmak adına çaba göstereceklerdir. Hadiste dini ve inancı uğruna canını veren kişilerin bu fedakârlıklarının karşılığında ailesinden yetmiş kişiye şefaath edeceği müjdesi verilmekte, bu durum şehit ve ailesi adına manevi bir ödüllendirme niteliği taşımaktadır (Kurt, 2019: 55).

Şehidin, ailesine şefaath etmesine müsaade edilmesiyle şehidin ailesinin üzüntüsünün hafifletilmesi, maneviyatın yüksek tutulması da göz önünde bulundurulmuştur. Bununla beraber manevi değerleri uğruna icap etmesi hâlinde insanın canını vermesi gerektiği sonucuna da ulaşılmaktadır. Bu hadis şehadet mertebesine erişmiş kişilerin, kıyamette aileleriyle, sevdikleriyle yine buluşacaklarına da bir delil olarak görülebilir (Kurt, 2019: 55).

Büyük kitlelerin şefaath vesilesi ile cennete gireceğini haber veren Abdullah b. Cüd'an'ın (r.a.) rivayet ettiği hadise göre kendisi Peygamber'i: "Benim ümmetinden bir adamın şefaathıyla Temim oğulları kabilesinden daha fazla sayıda mümin muhakkak cennete girecektir, buyururken işitmiş, orada bulunanlar: Ya Resûlullah! senden başka bir adam mı? diye sorunca O: evet buyurmuştur." (İbn Mâce, "Zühd", 37). Bu hadiste Hz. Muhammed'in ümmetinden olup kendisine şefaath izin ve yetkisi verilecek Müslüman bir kişinin şefaath vesilesi ile kurtuluşa erecek kişilerin sayıca çokluğuna vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla bu kişinin şefaathinden birden fazla müminin istifade edebileceği anlaşılmaktadır.

Bu hadis ile aynı doğrultuda olan Hasan'ın (r.a) rivayetine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Osman bin Affan, kıyamet gününde, Rabia ve Mudar kabileleri kadar insana şefaate eder.” (Tirmizî, “Kıyâmet”, 12). Hz. Peygamber dışında tek bir kişinin şefaatinde bahsedilen yine şefaate nail olacak kişilerin sayı itibarıyla çok oluşlarına dikkatleri çeken bu hadis-i şerif, bir önceki hadisten farklı olarak şefaate edecek kişinin ismini zikretmektedir. Osman bin Affan'ın ahirette şefaate edecekler arasında olacağını ifade eden hadiste, şahıs olarak şefaate edecek kişi doğrudan bildirilmektedir.

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edilen hadislerden birinde: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir Müslüman ölür de ona Allah'a hiçbir şeyi şirk koşturmayan kırk kişi cenaze namazı kılsa, mutlaka Allah, onların onun hakkındaki şefaatinde kabul eder.” (Müslim, “Cenâiz”, 59; İbn Mâce, “Cenâiz”, 19). Bu hadis-i şerif, Allah'ın eşinin, benzerinin ve ortağının bulunmadığına inanarak iman etmenin önemine vurgu yapmaktadır. Bu şekilde bir imana sahip olan Müslüman kullar hem kendileri kurtuluşu erecek hem de başkalarına şefaate edebileceklerdir.

Ahirette şefaate nail olacak kişilerin namaz ibadetini aksatmadan yerine getirenler olacağına dair Ata b. Yezid'den (r.a) yapılan rivayete göre Hz. Muhammed şöyle demiştir: “Ebu Hureyre ve Ebu Said ile birlikte oturuyordum. Biri şefaate hadisini naklediyor öteki de onu dinliyordu. Konuşmalarını şöyle sürdürdüler: Melekler gelirler ve şefaate ederler. Elçiler de şefaate ederler. Hadisi nakleden sıratı da zikrettikten sonra dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sıratı ilk geçecek olan benim. Allah, mahlûkatı arasında hükmünü verip cehennemden çıkaracaklarını çıkarınca; Allah, meleklerle ve peygamberlere şefaate etmelerini emredecek, onlar da şefaate edecekleri kimseleri alametlerinden tanıyacaklar. O günde ateş, insanoğlunun her yerini yakar, sadece secde yerlerini yakmaz. O secde edilen yerlere cennet suyu dökülecek, onlar selin taşıdığı tohumların bitmesi gibi yeniden bitip hayat bulacaklardır.” (Nesâî, “Salât”, 198). Hadiste yer alan ifadelerle göre şefaate yetkili olanlar Allah'a secde eden kullara şefaate ederek onları cehennem ateşinden koruyacaklardır. Bu hadis namaz ibadetinde dikkat çekerek ahiret hayatında kişinin kurtuluş vesilesi olacağını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Esasında şefaate etme yetkisi sadece Allah'a aittir. Hiçbir kimsenin Allah izin vermediği takdirde şefaate etmesi mümkün değildir. Allah Teâlâ bildirmemişse, kendisine şefaate etme salâhiyeti verilmiş olanın durumu da şefaate nail olacakların durumu da bilinemez. Şefaate etme izin ve yetkisini sadece Allah verir, O'nun haricinde hiçbir yaratılmış gaybı bilemez. Peygamberler, melekler ve diğer sâlih kullar Allah'ın vermiş olduğu şefaate yetkisiyle şefaate edebileceklerdir. Şefaate etmeleri için izin verilenler bu şefaate etme yetkisini kendi dilediği kişilere karşı kullanamayacak, yalnızca Allah'ın dilediği kişiler için kullanabileceklerdir. Şefaate edecek kişinin şefaati, Allah katındaki derecesi nispetinde olabilir (Yüksel, 2002: 27-28).

Hadis-i şeriflerde müminleri şefaate erdiren davranışlardan birinin de Kur'an okumak olduğu bildirilmektedir. İlk emri “Oku” (Alâk, 96/1) olan bir dinin kutsal kitabının okunmasını teşvik etme amacı taşıyan bu hadisler, Kur'an-ın okunmasının ve onunla amel edilmesinin gerekliliğini bildirmektedir. Nitekim bu konuyla alakalı olan Ali b. Ebi Talip'in (r.a.) rivayetine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim Kur'an-ı okur ve ezberler, helal kıldıklarını helal sayar, haram kıldıklarını haram kabul edip uzak durur ise; Allah o Kur'an sebebiyle onu cennete koyar ve ailesinden cehennemlik olan on kişiye de şefaateçi kılar.” (Tirmizî, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 13). Hadiste Allah resûlü şefaate erişme noktasında dikkatleri Kur'an-ı Kerim üzerinde toplamıştır. Kur'an okuyan ve onu ezberleyen kişinin bu vesile ile hem şefaate erişeceği hem de şefaate edeceklerden olacağını bildirilmesi, bu kitaba atfedilen değerin görülmesi açısından

önemlidir. Nitekim sadece kendisini okuyan kişinin değil, bu kişi aracılığıyla başka insanların da cennete gitmesine vesile olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in şefaatinin yanında orucun da şefaate edeceğini bildiren diğer bir hadiste Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Oruç ve Kur'an kıyamet gününde kula şefaate ederler. Oruç şöyle der: "Ey Rabbim, ben onu gündüz yemekten ve şehvetlerden menettim, ona şefaate etmeme müsaade et." Kur'an da şöyle diyecek: "Onu gece uykusundan menettim ona şefaate etmeme müsaade et." Bunun üzerine her ikisi de şefaate ederler." (Ahmed b. Hanbel, 1995: VI/188). Zorluklarına dayanarak yerine getirilen oruç ibadetinin, gece uykudan feragat edilerek okunan Kur'an-ın kula şefaate edeceğini bildiren hadis-i şerif, ahirette ibadetlerin de kula şefaate edebileceğini göstermektedir.

Genel olarak Kur'an-ı Kerim'in şefaatinde bahseden hadislerin yanında tek bir surenin şefaatinde bahseden hadislerde mevcuttur. Bu konuyla alakalı Ebu Hureyre'nin (r.a.) rivayetine göre Resûlullah Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'an'da otuz ayetlik bir sure vardır ki, o sure, bir adama şefaate etti ve o adamın günahları bağışlandı. O sure Tebârekellezî bi yedihil mülk suresidir." (Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 9; İbn Mâce, "Edeb", 52). Bu hadiste sûre ismi verilerek kıyamet günü onu okuyan kişiye şefaateçi olacağı bildirilmektedir.

Cennet ehlinin şefaate edebilecekleri arasında olduğunu haber veren rivayete göre: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Kıyamet günü insanlar saf saf olur (bir rivayete göre, cennet ehli saf saf olur). Derken, cehennem ehlinin bir kişi cennet ehlinin birine rastlayıp: Ey filan! Hatırladın mı, sen su istemiştin de ben sana bir içimlik su vermiştim? der, (ve bu suretle şefaate ister). Mümin de o kimseye şefaate eder. Cehennemlik olan bir başka kimse, cennetlik olan birinin yanına varır ve ona: Hatırlıyor musun, sana bir gün abdest suyu vermiştim? diyerek şefaate ister. O da hatırlar ve ona şefaate eder. Yine cehennemlik olanlardan biri, cennetlik birisine: Ey filan! Beni şöyle, şöyle bir işe gönderdiğin günü hatırlıyor musun? Ben de o gün senin için gitmiştim der. Cennetlik olan kimse de ona şefaate eder." (İbn Mâce, "Edeb", 8). Hadise göre ahirette cennete gitmeye hak kazanmış müminlerden, cehennemlikler şefaate talep edeceklerdir. Şefaate edecek zümrelerden birinin de cennet ehli olacağının anlaşıldığı bu rivayete göre, dünya hayatında kişinin bir başkasına yaptığı iyilikler şefaate sebebi olarak görülecektir. Nitekim dünyada Allah rızası için yapılan hayırlı işlerin karşılıksız kalmayacağı hususuna değinilerek, cehennemlik olan kulun bile zerre kadar sâlih ameli olsa bununla şafaate erişeceği bildirilmektedir.

İslam Devleti'nin kurulup son kutsal dinin Hz. Muhammed önderliğinde dünyaya yayıldığı Medine, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş efendimizin kabrinin bulunduğu şehirdir. "Peygamber şehri" olarak anılan Medine'nin şafaati hakkında İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edilen hadise göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her kim Medine'de yerleşip orada ölmeye gücü yeterse orada ölsün, çünkü ben orada ölenlere şefaate edeceğim." (Tirmizî, "Menâkıb", 67; İbn Mâce, "Menâsik", 179). Bu hadis Medine şehrinin Müslümanlar nezdindeki kutsallığına ve taşıdığı değere vurgu yapmaktadır. Hz. Muhammed'in özellikle orada vefat edenlere şefaate edeceğini bildirmesi, manevi değere ve Peygamber'in övgüsüne sahip yerlerin de şafaate erişmeye vesile olacağını göstermektedir. Nitekim Mekke'nin baskı ve zulüm ortamı Hz. Peygamber'in dini tebliğ etmesine ve kendisi ile beraber diğer Müslümanların İslam'ın emirlerine göre yaşamalarına engel olduğu sırada Medine halkı Hz. Peygamber'e ve muhacirlere kucak açarak onlara dinlerini özgürce yaşayabilecekleri bir ortam sunmuşlardır. Yeni dinin tesis edilmesi sırasında mevcut sosyal şartların etkisi ile Müslümanların İslamiyet'i yaşama ve yayma faaliyetleri kolaylaşmıştır.

Dolayısıyla Medine şehrinin Müslümanlar nezdinde hâsıl olan önemi onun Hz. Muhammed'in şefaatine nail olabilmek için bir vesile olmaktadır.

2.2.3. Hadislerden Hareketle Şefaât Çeşitleri

- 1- Mahşer halkının korkulu bekleyişlerine son vermek ve hesabın bir an önce başlatılması için yapılacak olan şefaattir ki bu, sadece Hz. Peygamber'e aittir.
- 2- Bir grup müminin sualsiz ve hesapsız cennete dâhil edilmeleri için yapılacak şefaattir. Böyle bir şefaate de yine sadece Hz. Peygamber sahip olacaktır.
- 3- Cehenneme müstahak olan bazı günahkâr müminlerin günahlarının affedilerek cennete girmeleri için yapılacak şefaattir. Bu kişiler hakkında yine peygamberimiz şefaât edecektir.
- 4- Müminlerden cehenneme girmiş günahkârların cehennemden çıkarılması için yapılan şefaattir. Bu şefaate Hz. Muhammed, melekler ve cennetlik olan bazı müminler sahip olacaktır. Bu şefaât sonucunda, tevhit üzere ölen bütün günahkârlar Allah'ın izniyle cehennemden çıkarılacak, cehennemde sadece kâfirler kalacaktır.
- 5- Cennetliklerin makamlarının yükseltilmesi için yapılacak olan şefaattir (İbn Mâce, "Şefâat", 37).

2.3. Kimlerin Şefaât Edebileceği Meselesi

Şefaât inancı Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı gibi hadis-i şeriflerde de yer almakta, hatta kimlerin şefaât edebileceğine dair hususlara değinilmektedir. Kur'an'daki şefaate dair ayetlerden, gerçek şefaâtçinin yalnızca Allah (c.c.) olduğu, O izin vermediği takdirde kimsenin bir başkasına şefaât edemeyeceği, Allah'ın razı olduğu kimseler dışında hiçbir insanın şefaate nail olamayacağı anlaşılmaktadır. Söz konusu ayetlerde şefaatin hangi şartlarda geçerli olacağı, Allah'ın izin ve yetki vermesi sonucu şefaatin gerçekleşeceği, bunun dışında hiç kimsenin şefaate güç yetiremeyeceği konuları hakkında bilgiler de mevcuttur. Kimlerin şefaât edebileceği hususunda ise Allah Teâlâ izin verdiği takdirde meleklerin şefaât edebileceği belirtilmiş olup (Necm, 53/26) bunun dışındaki ayetlerde şefaât edecekler hakkında Kur'an-ı Kerim'de açık bir bilgi ile karşılaşmamaktayız. Nitekim bu konuyla alakalı detaylı bilgilere hadis-i şeriflerden ulaşmaktayız.

Bu konu ile alakalı hadislere baktığımızda kişi olarak başta Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerin, âlimlerin, şehitlerin, sâlih kulların/müminlerin ve nurani varlıklardan meleklerin şefaât edebileceğini görüyoruz. Bunların yanında Allah rızası gözetilerek, usulüne uygun bir şekilde yapılan ibadetler, işlenen sâlih ameller de sahibine şefaât edecektir.

2.3.1. Hz. Muhammed ve Diğer Peygamberlerin Şefaati

Şefaât-i uzma konusu anlatılırken ayrıntılı bir şekilde Hz. Muhammed'in şefaati üzerinde durulduğu için burada tekrara düşmemek adına Hz. Peygamberden ziyade diğer peygamberlerin şefaati meselesine değinilmiştir.

Peygamberler, ümmetlerine mensup olan insanlardan, bir olan Allah inancının yerleştirilmesi adına, maddi ve manevi anlamda fedakârlık göstermelerini, beraberinde yaşayacakları sıkıntılara göğüs gerip bu uğurda gerekirse canlarını verecek kadar samimi duygular içerisinde olmalarını talep ederler. Nitekim peygamberler, kıyamet gününün zorlu şartları

içerisinde ümmetlerinden insanların sıkıntılarını hafifletmek amacıyla onlara şefaathetme isteği içinde olacaklardır. Ümmetlerinin dünyada inançları uğruna göstermiş olduğu fedakârlıklar dolayısı ile de peygamberlerin şefaathetme arzuları perçinlenecektir. Şu hadis-i şerif, her peygamberin böyle bir yetkiyle donatıldığını bildirmektedir (Kesler, 2004: 142): “İnsanlar kıyamet günü gruplar halinde olacaklar. Her ümmet kendi peygamberini takip edip: ‘Ey falan! Bize şefaathet et,’ diyerek onlardan şefaathet talebinde bulunacaklar.” (Buhârî, “Tefsîr”, 17/11). Bu hadiste şefaathetin peygamber-ümmet kapsamında değerlendirildiğini, insanların peygamberlerinden mutlak bir şefaathet beklentisi içinde olduklarını görmekteyiz (Kesler, 2004: 143).

Müşned’de geçen bir hadise göre, peygamberler kıyamet gününde Allah’ın birliğine ve O’ndan başka ilah olmadığına samimiyetle inanan herkese şefaathet edecekler, Allah onlara rahmetiyle muamele edecek ve kalbinde zerre kadar iman olan herkes nihayetinde cennete gidecektir (Kesler, 2004: 143). Dolayısıyla burada peygamberlerin kıyamet günü şefaathet edebileceklerinden, bu şefaathetin gerçekleşmesi için gerekli olan şartlardan bahsedilmiştir. Bu şartlar: Allah’a inanmak ve tevhid ilkesine bağlı olmaktır.

Bu konu ile alakalı olarak daha önce de geçtiği üzere Hz. Peygamber, kıyamet gününde sırasıyla peygamberlerin, din âlimlerinin ve şehitlerin şefaathet edeceğini (İbn Mâce, “Zühd”, 37) haber vermekte şefaathet edecekler arasında başta peygamberlerin olduğuna işaret etmektedir.

Bu hadislerin yanında bazı ayetlerde de peygamberlerin ümmetlerine şefaathet edebileceklerine dair bilgiler mevcuttur. Yusuf’u kuyuya atıp ardından pişman olan kardeşleri babaları Hz. Yakub’un yanına gelip “Ey babamız! Bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten hata ettik, dediler.” (Yûsuf, 12/97). Çocuklarının bu talebi üzerine “Yakub, sizin için biraz sonra Rabbinden af dileyeceğim. Şüphesiz o çok bağışlayan, pek esirgeyendir, dedi.” (Yûsuf, 12/98). Dolayısıyla bu ayetlerde Hz. Yakub’un bu cevabı vermesi onların taleplerini geri çevirmeyip Allah’tan onlar için istiğfarda bulunacağını dile getirmesi peygamberlerin Allah katında kendi ümmetleri için şefaathet edebileceklerini göstermektedir.

Peygamberlerin şefaatheti ile alakalı olan bir diğer ayette ise şöyle buyurulmaktadır: “Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: ‘Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin. Allah, ‘Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim’ dedi.” (Hûd, 11/45-46). Buna göre ayette Hz. Nuh (a.s) bir beşer ve baba olmanın tabii bir sonucu olarak evlat sevgisinden kaynaklanan bir duygu ile oğlunun tufandan kurtulması için Allah’a yalvarmıştır. Anacak Allah’ın (c.c.) “...O, asla senin âilenden değildir.” şeklindeki cevabı oğlunun iman etmeyip isyan etmesinden kaynaklanan bir dışlamadır. Ayette Hz. Nuh’un oğlunun iman etmediği için onun kendi ailesinden sayılmadığı, iman olmayınca sadece kan bağının şefaathet nail olmak adına yeterli bir sebep olmadığı bildirilmektedir (Karaman vd., 2012: 3/174). Hz. Nuh, oğlunun kurtulması için Allah’a dua ve niyazda bulunmuş, fakat iman şartı gerçekleşmediği için müspet bir cevap alamamıştır. Şefaathet için gerekli olan şartlardan Müslüman olma şartı yerine getirilmiş olsaydı şüphesiz verilen ilahi cevap olumlu olacaktı. Peygamberlerin şefaathet yetkisine sahip olduklarını ancak bunu herkese karşı kullanamadıklarını gösteren bu örnekte, bu yetkiyi sadece Müslümanlara karşı kullanmaları gerektiği belirtilmiştir. Şefaathetin sınırlarını belirleyen bu ayet, peygamberlerin şefaathetinin, iman etmemiş insanlara arada kan bağı olsa dahi fayda vermeyeceğini göstermektedir.

Bu durumun bir benzerini Hz. İbrahim’in (a.s.) hayatında da görmek mümkündür. O, iman etmeyen babasına şöyle seslenmiş: “...Esen kal! Senin için Rabbinden af dileyeceğim. Şüphesiz

O, beni nimetleriyle kuşatmıştır.” (Meryem, 19/47) diyerek kendisine dua edeceğine dair bir vaatte bulunmuştur. Bu vaadine uygun olarak yaptığı diğer dualar: “Rabbimiz! Hesabın görüleceği günde, beni, ana-babamı ve inananları bağışla.” (İbrâhim, 14/41), “Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşırırlardandır.” (Şu’arâ, 26/86) ayetlerinde yer almaktadır. Özellikle babasının bağışlanmasını istemesi onun günahkâr bir insan olduğuna dair kesin inancından kaynaklanmaktadır. Hz. İbrahim’in babasının affedilmesini istemesi daha önce ona vermiş olduğu sözden dolayıdır. Ancak babasına vermiş olduğu bu sözü, onun kafir olarak öleceğini ve Allah düşmanı olduğunu öğrenmeden önce idi. Bu durumu öğrendikten sonra babasının affedilmesi için dua etmekten vazgeçti (Karaman vd., 2012: 3/602). Hz. İbrahim’in Allah’a inanmayan ve O’na düşman olan biri için af talep etmesi mümkün değildir. “İbrahim’in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaşmıştır. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.” (Tevbe, 9/114) ayetinde bu hususa açıklık getirilmiştir.

Görüldüğü üzere Kur’an-ı Kerim’de, peygamberlerin şefaate edebileceğine dair açık bilgiler mevcut değildir. Ancak dünya hayatında ümmetlerine karşı, sevgi merhamet ve sonsuz bir hoşgörü ile yaklaşan peygamberlerin ümmetinden olan kişilere hata ve günahlarının affedilmesi için onlar adına Allah’a istiğfarda bulunmalarından bahseden ayetler bulunmaktadır. Nitekim bu ayetlerden yola çıkıp hadislerde sıkça dile getirilen, peygamberlerin kendi ümmetlerinden olan insanlara Allah’ın vereceği yetki ile ve Allah’ın razı olduğu kişilere şefaate edebilecekleri görüşünü ölçüt aldığımız takdirde, peygamberlerin ahirette ümmetlerine Allah’ın izniyle şefaate edebilecekleri sonucunu çıkarabiliriz (Akay, 2016: 89).

2.3.2. Âlimlerin ve Şehitlerin Şefaati

İbn Mâce’den alınan hadiste (Zühd, 37), peygamberlerden sonra din âlimleri ve şehitlerin şefaateçi olacakları bildirilmiş, dolayısıyla Hak katındaki makamı yüce olan iki zümrenin de şefaate yetkili kılınacağına işaret edilmiştir. Hadisteki sıralamaya bakıldığında âlimlerin önce gelmesi dikkat çekicidir. Nitekim Fâtır Suresi 28. ayette de, “...Allah’a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar...” buyrulurken, âlimlerin üstünlüğü dile getirilmiştir. Âlimler, Cenab-ı Hakk’ın büyüklüğünü ve kudretini idrak eden, Rab’lerinden hakkıyla korkup ona saygı gösteren üstün bir zümredir. Bu ayet âlimleri methederek ilmin faziletini göstermekte ve insanları bu yola sevk etmeyi amaçlamaktadır (Taberî, 1996: 7/21). Ayet-i kerime, âlimlerin dünya hayatında Allah’ın rızasını kazanan kullar olduğunun bir göstergesidir. Dolayısıyla kıyamet günü övülen, razı olunan kullar arasında âlimlerin de bulunacağını, bu duruma engel bir şeyin olmadığını söylemek mümkün görünmektedir (Kesler, 2004: 148). Kanaatimizce âlimlerin, “O gün, Rahman’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.” (Tâhâ, 20/109) ayetinde bahsedilen “sözünden razı olunan insanlar”, yani seçkin kullar arasında bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu insanlara bir ayrıcalık olarak şefaate etme yetkisi tanınacaktır.

İslamiyet ilim ve âlime çokça önem atfetmekte, “Âlimler peygamberlerin varisleridir.” (Ebû Dâvûd, “İlim”, 1) hadisinde vurgulandığı üzere ilmi peygamberlerin bıraktığı bir miras, âlimleri de onların mirasçısı olarak kabul etmektedir. Zaten ilk ayeti “Oku!” emriyle başlayan İslamiyet, dinî ilme büyük önem vermekte, ilimle meşgul olup bununla amel eden insanları seçkin bir zümre olarak görmektedir. Dolayısıyla ayet ve hadislerden çıkarılan sonuca göre âlimlerin şefaate yetkili kılınması ilme ve âlime verilen önemin bir göstergesidir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı ayetlerde ve hadis-i şeriflerde şehitlik makamı övülerek onların Allah yolunda canlarını verecek kadar samimi bir imana sahip oldukları anlatılmaktadır. Yukarıdaki hadis-i şerifte onlara verileceği belirtilen şefaathetkisi farklı çağrışımlar yapmaktadır. Bu kâmil Müslümanlar, kendi benliklerinden vazgeçip kul olma bilincinin en güzel örneğini göstermişler bu özverileri dolayısı ile de övgülere mazhar olmuşlardır. Şehidin, ifa ettiği görev ve neticesinde elde ettiği mükâfatı, onun insanlar nezdinde imrenilecek bir konumda olmasına vesile olmaktadır. Bu durum diğer müminler açısından bir model teşkil etmekte, aynı zamanda müminlerin kendi iman ve amellerindeki samimiyet derecesini görmeleri konusunda da bir ölçüt oluşturmaktadır. Allah'ın razı olduğu kullara bahşedilen şefaathetkisinin şehitlere de verilmiş olması onların iman ve amellerinin makbul olduğunun bir kanıtıdır (Kesler, 2004: 149).

Hadis kaynaklarında şehitlere atfedilen önemden sıklıkla bahsedilmiş olmasının yanında Kur'an ayetlerinde de onların üstün mertebelerde olduklarına dair bilgiler mevcuttur. Bakara Suresinin 154. ayetinde "Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz." Şeklinde buyrulurken şehitlerin daima diri oldukları gerçeğine yer verilmiştir. Bu ayetin benzer ifadelerine Âl-i İmrân Suresi 169. ayetinde de rastlamaktayız: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar." Yine Nisâ Suresi 69. ayette "Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve iyi kimselerle birlikte diriler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır." şeklinde buyrulurken şehitlerin yüce bir mertebede olduklarına, onların ahirette Allah'ın rızasına erişmiş insanlarla beraber bulunduğu, dolayısıyla ilahi rızaya nail olan zümrelerden olduğuna dikkat çekilmektedir. Nitekim söz konusu ayetlerden hareketle bu denli övgüye mazhar olan şehitlerin kıyamet günü Allah'ın vereceği yetki ve izinle şefaathetcekler zümresinden olacaklarını söylemek mümkündür.

Ayetlerde şehitlerin mertebesine ve şehitliğin kutsiyetine vurgu yapılırken hadislerde şehitlerin şefaathetdebileceği, şefaathet etme yetkisinin olduğu doğrudan ifade edilmektedir. Nitekim yukarıda geçen hadiste (İbn Mâce, "Zühd", 37) şefaathet edecek üç gruptan biri şehitler olduğu gibi "Şehit ailesinden yetmiş kişiye şefaathetçi olacaktır." (Ebu Davud, "Cihâd", 28) şeklindeki hadiste de şehitlerin, yakınlarına ve akrabalarına şefaathet edecekleri buyrulmaktadır. Nitekim kıyamet gününün dehşetli anı düşünüldüğü takdirde bu şefaathetin insanlar nezdinde manevi bir müjde niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Üstelik şehit yakınlarına teselli verici niteliği olan bu hadisle, Allah katında bu mertebenin ne denli önemli olduğu da gözler önüne serilmektedir.

2.3.3. Sâlih Kulların/Müminlerin Şefaatheti

Kur'an'ı Kerim'de şefaathet hakkında tespit edilen ayetlerden anlaşıldığı üzere kıyamet günü şefaathet edecek bir diğer zümre de sâlih kullar olacaktır. Allah'ın emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı olup hak yolda sebat ile ilerleyen müminler diğer bir ifade ile sâlih kulların şefaathetinden bahseden ayetler mevcuttur. Nitekim Zuhuruf suresi 86. ayetinde buyrulduğu üzere putların şefaathetinin bir kez daha reddedildiği, "hakka şahitlik edenlerin" ise şefaathet edebileceği anlaşılmaktadır. Burada hakka şahitlik eden kişilerin iman etmiş ve sâlih amel işleyen müminler olduğu, dolayısıyla bu vasıflara sahip olanların şefaathet edebileceği ortaya konulmaktadır. Yani kim iman eder ve sâlih amel işlerse o şefaathet etme hakkına sahiptir (Sâbûnî, 2019: 3/493).

"Takva sahiplerini heyet halinde çok merhametli olan Allah'ın huzurunda toplayacağımız gün, günahkârları da susuz olarak cehenneme süreceğiz. O gün Rahman (olan Allah)'ın nezdinde

söz ve izin alandan başkalarının şefaate güçleri yetmeyecektir.” (Meryem, 19/85-87) ayet-i kerimesi şefaatin Allah’ın izni dâhilinde olduğunu ve vereceği yetki ile belirli kişilere has kılındığını göstermektedir. Allah’ın şefaati için yetkilendireceği kimselerin taşıdıkları özellikler düşünüldüğünde bu kişilerin ilahi rızaya nail olan sâlih müminler olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Konu ile alakalı ayetlerin yanı sıra hadis-i şeriflerde de müminlere verilecek olan şefaati yetkisinden bahsedilmiştir. Nitekim “Hasan’dan (r.a) rivayete göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Osman bin Affan, kıyamet gününde, Rabia ve Mudar kabileleri kadar insana şefaati eder.” (Tirmizî, “Kıyâmet”, 12)” hadisi Allah’ın razı olduğu mümin kulların diğer insanlara şefaati edebileceğini göstermektedir. Başka bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Ümmetimin içinde insanlardan büyük cemaatlara şefaati edecek kişiler vardır. Onlardan kimi bir kabileye kimi bir zümreye ve kimi de bir kişiye şefaati edecek ve neticede bunlar cennete girecektir.” (Tirmizî, “Kıyâmet”, 12). Dolayısıyla bu ve benzeri hadisler bir Müslümanın başka bir Müslümana şefaati edebileceğini, bu şefaatin tek bir kişiye olabileceği gibi, sayı itibarıyla birden fazla kişiyi içine alan grupları da kapsayacağını göstermektedir.

Müminlerin şefaati ile alakalı bir diğer hadiste de Hz. Peygamber, ümmetinden bir kişinin şefaati ile çok sayıda insanın cennete gireceğini, bu kişinin kendisi dışında biri olduğunu haber vermektedir (İbn Mâce, “Zühd”, 37). Bu hadiste şefaati edecek tek kişinin Hz. Muhammed (s.a.v.) olmayacağı, ümmetinden kendisi dışında şefaati edecek kimselerin de bulunduğunu anlaşılmaktadır.

2.3.4. Meleklerin Şefaati

Kur’an’daki ayetlerden şefaati edecek diğer bir zümrenin ise melekler olduğunu görmekteyiz. Kur’an-ı Kerim’in şefaati ile alakalı ayetlerinde şefaati edecekler hususunda açık ve net olarak belirtilen tek zümre meleklerdir. “Göklerde nice melek var ki onların şefaati, dilediği ve hoşnut olduğu kimse için Allah’ın izni vermesi dışında, bir işe yaramaz.” (Necm, 53/26) ayetinde doğrudan meleklerin şefaatinde bahsedilmiş, Allah’ın dilediği, razı ve hoşnut olduğu kimselere meleklerin şefaati edebileceği bildirilmiştir.

Allah’ın verdiği emirleri eksiksiz bir şekilde yerine getiren melekler büyüklük taslamaksızın Allah’a secde edip (Nahl, 16/49), Allah’ı hamd ile tesbih eder (Ra’d, 13/13), Allah’tan korkup (Nahl, 16/50), O’na karşı kullukta kusur etmezler (Nisâ, 4/172). Allah’a ibadet ve kulluk etmekte büyük bir hassasiyet gösteren melekler inanan insanların bağışlanması için şöyle dua ederler: “Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler, O’na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru.” (Mü’min, 40/7). İnsanların affedilmeleri için meleklerin, Allah’a dua ettiğini gösteren bu ayet, onların Allah katında şefaatiçi olacaklarına bir delildir. Bu ayette meleklerin şefaati edecekleri ancak bunun belirli şartları taşıyan kişilere has olacağı görülmektedir. Ayette yer alan ifadelerden, günah işlemiş ve bu günahından ötürü pişmanlık duyan, tövbe eden müminlere şefaati edileceği anlaşılmaktadır.

Meleklerin ahirette şefaati edeceğini gösteren bir diğer ayette şu ifadeler rastlamaktayız: “Onlar, O’ndan (emir almazdan) önce konuşmazlar. Onlar, sadece O’nun emri ile hareket ederler. Allah, onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da, yapacaklarını da) bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaati etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!” (Enbiyâ,

21/27-28). Buna göre ayet-i kerimede Allah katında önemli bir mertebede olan meleklerin ahirette şefa'at edecekleri, ancak bu şefa'atin Allah rızasına ulaşmış kişilere olacağı belirtilmiştir.

Meleklerin şefa'ati konusu hadislerde de karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de geçtiği üzere, meleklerle, peygamberlere ve şehitlere şefa'at etmeleri için izin verileceği, onların kalbinde imanı olan kulları şefa'at vesilesi ile cehennemden çıkaracakları (Kurt, 2019: 63) bildirilmekte ve neticesinde iman eden tüm müminlerin şefa'ate nail olacağı anlaşılmaktadır. Konuyla alakalı diğer bir hadis de şöyledir: “Kıyamet günü peygamberler, melekler ve müminler şefa'atçı olacaklardır. Daha sonra Cebbar olan Allah, benim şefa'atim kaldı diyerek cehennem ateşinden bir avuç alacak ve onunla, yanan kavimleri cehennemden çıkaracaktır.” (Buhârî, “Tevhîd”, 24).

“Zaman ve mekân mefhumları bakımından mükemmel bir konumda olan bu varlıkların, insanların fiillerini kaydetmenin yanı sıra şefa'at/şahitlik etmek olgusuyla da teçhiz edilmeleri, insanları sâlih ameller işlemeye teşvik eden önemli bir unsur olagelmıştır. Gerçekten bütün amellerinin bu şekilde kayıt altına alındığını bilen insanlar, işleyebilecekleri hatalarından vazgeçerek daha düzgün bir hayatı tercih edeceklerdir. Sonuç olarak, meleklerin, kıyamet gününde müminler için yapacakları şefa'atin önemi kadar bunun henüz dünyada iken, kulların fiillerine yön veren “teşvik” ya da “caydırıcılık” gibi etkileri de, o kadar önemlidir.” (Kesler, 2004: 147-148).

2.3.5. İbadetlerin ve Sâlih Amellerin Şefa'ati

İnsanların bilinçli olarak yaptığı bütün davranışlar melekler tarafından kayıt altına alınmaktadır. Her an ilahi irade tarafından görüldüğünü bilen insan, Allah'ın emirlerine olan bağlılığından taviz vermeden yaşayacaktır. Bu durum, insan davranışlarını iyiye yönelme, kötülüklerden uzak durma şeklinde etkileyecek, yani insanın eylemleri iyilikleri yapma kötülükleri yapmama yönünde tezahür edecektir. Ancak dini hakkıyla yaşayan müminlerin iyiliği yapma ve emretme, kötülüğü de yapmama ve sakındırma hususunda hassas davranmalarına mukabil, iman bakımından zayıf olan insanlar bu konuda ihmalkâr davranabilmektedirler. Oysa iyi ve kötü bütün amelleri eksiksiz bir şekilde kaydedilen insanoğlunun dünyada yaptıklarına kıyamet günü hesabın görüleceği anda uzuvlarının şahitlik edeceği ayetlerle bildirilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak “O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder.” (Yâsin, 36/65) buyurulmakta, bir diğer ayet-i kerimede ise şu ifadeler yer almaktadır: “Nihayet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler.” (Fusillet, 41/20). Bu ayetler, ahirette insanın kendini savunamayacağını, gerçeklerin bizzat vücudun organlarının dile gelmesi ile ortaya çıkacağını haber vermektedir. İnsanın amellerine şahit olarak vücudun uzuvlarının gösterilmesi, amellerin inkârına yer bırakmayacak bir nitelik taşımaktadır. Nitekim yapılan bütün işlere kişinin kendisi ilk şahittir. Böyle bir durumda yapılan hayırlı işler karşılığını bulacak aksi olan durumlarda da insanlar hak ettikleri cezayı çekeceklerdir. Mutlak adalet sahibi olan Allah kimseye haksızlık yapmayacak kim zerre ağırlığınca hayır işlemişse mükâfatını alacak kim de zerre günah işlemişse cezaya maruz kalacaktır. Bu durum, “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.” (Zilzâl, 99/7-8) şeklindeki ayette buyrulmaktadır. Dolayısıyla ilahi gözetim altında olduğunu, iyilik ve kötülüklerin kaydedildiğini, yaptığı her şeyden hesaba çekileceğini, uzuvların dahi buna şahit tutulacağını bu gibi ayetler vasıtasıyla bilen, bunun şuurunda olan insanın sâlih amellerde bulunması ve kötülüklerden uzak durması beklenmektedir.

Dünya hayatında Allah rızası gözetilerek, gösteriştin ve riyadan uzak bir şekilde yapılan bütün ibadetler ve sâlih ameller kişinin sevap hanesine yazılarak onun cennete girmesini sağlayacağı gibi, ahirette sahibine şefaate de edecektir. Nitekim “Toplanma vakti için Allah’ın sizi toplayacağı günü düşün. O gün aldanişın ortaya çıkacağı gündür. Kim Allah’a inanır ve sâlih amel işlerse, Allah onun kötülüklerini örter ve onu içinden ırmaklar akan, ebedî kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır.” (Teğabun, 64/9) şeklinde buyurulan ayetle insanların bir araya geleceği kıyamet gününde Allah’a inanıp sâlih amel işleyenlerin Allah tarafından günahlarının örtüleceği haber verilmektedir. Buna göre iman olmadığı takdirde yapılan iyiliklerin bir anlam ifade etmediği gerçeğini de göz önünde bulundurarak, iman eden müminlerin işledikleri günahlarından ötürü tövbe edip güzel işlere yönelmesi sonucunda, Allah’ın bu sâlih ameller vesilesiyle insanların günahlarını sileceği, diğer bir ifade ile sâlih amelin insana şefaate edeceği sonucuna varmak mümkün görünmektedir.

Hadislerde Kur’an-ı Kerim’in, orucun, hatta dünyada iken bir müminin diğer bir mümine verdiği bir bardak suyun bile şefaate edeceğini görüyoruz. Nitekim orucun sahibine ve Kur’an-ı Kerim’in de kendisini okuyan kişiye kıyamette şefaate etmek isteyeceği ve neticede her ikisinin de kula şefaate edeceği bildirilmektedir (Ahmed b. Hanbel, 1995: VI/188). Bu hadis ile oruç ibadetinin ve Kur’an okumanın faziletlerinin yanında, bunların bir de kula şefaate edeceği haber verilmektedir.

Konumuzla alakalı olan diğer bir hadiste ise Resûlullah’ın buyurduğuna göre kıyamet gününde cennet ehli saf saf olacak ve cehennemlikler bu kişilerden şefaate isteyeceklerdir. Cehennem ehli dünyada iken cennet ehlinde olan kişilere yaptıkları iyiliklerden bahsedecek ve bu sebeple şefaate talebinde bulunacaklardır (İbn Mâce, “Edeb”, 8). Üstelik bu hadis, kıyamet günü günahkâr müminlerin şefaate nail olacak zümrelerden olmayı ne denli istediklerini, şefaate vesile olacak davranışları hasebiyle bunu dileyebileceklerini göstermektedir.

2.4. Kimlerin Şefaate Nail Olabileceği Hususu

Şefaatin Allah’ın izni ve rızası dâhilinde gerçekleşeceği hususu ayetlerle sabittir. Allah dilemediği takdirde ne şefaate edicilerin şefaate gücü yetecek ne de şefaate isteyenlerin bu dilekleri kabul edilecektir. Şefaate konusu, şefaatin keyfiyeti (nasıl ve ne zaman olacağı), şefaate yetkili kılınanlar ve şefaate nail olacaklar olmak üzere temelde üç kategori etrafında şekillenir. Ahirette Allah’ın izniyle şefaate edecek olan zümrelere daha önce değinmiştik. Şefaatin ikinci unsuru olan kimlerin şefaatten istifade edeceği diğer bir ifade ile kimlerin şefaate nail olacağı konusuna dair bilgilere hadis kaynaklarından ulaşmaktayız. Şefaate konusu ile ilgili olan mevcut hadislerde şefaate nail olacak zümrelerin, bütün insanlar, büyük günah işleyenler, cennet ehli ve cehennem ehli olduğu haber verilmektedir. Büyük günah sahipleri ve günahlarından ötürü cehenneme atılmış olan müminlerin, şefaate vasıtasıyla affedileceklerine dair umut vaat eden bu hadisler insanların ümitsizliğe düşmemelerini sağlama yönünden dikkat çekicidir.

2.4.1. Büyük Günah İşleyenlere Yapılacak Şefaate

Ahirette Allah’ın izniyle şefaate nail olacak zümrelerden biri büyük günah işleyenlerdir. “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah’a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.” (Nisâ, 4/116) ayetinde Allah, kendisine şirk koşulması dışında bütün günahları affedeceğini bildirmekte, bunun yanı sıra “Ancak bundan sonra tövbe edip kendilerini düzeltenler müstesnadır. Şüphesiz Allah çok

bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Âl-i İmrân, 3/89) ayeti ile de günah işledikten, hatta İslam’dan çıktıktan sonra tekrar dine dönüp ihlaslı bir şekilde tövbe edenleri affedip bağışlayacağını haber vermektedir (Taberî, 1996: 2/310). Ayetlerde affedilmeye vesile olacak davranışın ise samimi bir kalp ile yapılan tövbe olduğu bildirilmiştir (Tahrîm, 66/8). En büyük günahlardan biri olan dinden dönme suçunu işleyen kimsenin dahi ilahi rahmetten mahrum bırakılmayacağı (Taberî, 1996: 2/310) belirtilen bu ayetle günahların bağışlanmasında tövbenin önemi ortaya konulmaktadır. Müminlerin günahlarının ardından affedilmek ümidiyle tövbe etmeleri onların mutlak affa uğrayacağı anlamına gelmemektedir.

Affedilmek Allah’ın rahmeti ile olacak ve bu belirli kişileri kapsayacaktır. Nitekim “Bu kitabın indirilmesi, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, azabı ağır olan, lütuf sahibi Allah tarafından. O’ndan başka ilâh yoktur. Dönüş ancak O’nadır.” (Mü’min, 40/2-3) ayeti ile Allah Teâlâ, kullarının işlediği günahları affedecek yegâne varlığın kendisi olduğunu, bu itibarla hiçbir günahkârın ümitsizliğe kapılmaması gerektiğini haber vermiş, insanların Rabbine ümit ve korku arasında ibadet etmesini Allah’tan ümit kesmenin veya azabından korkmamanın yanlış olduğunu bildirmiştir (Taberî, 1996: 7/201). Bu ayetten, insanların her ne kadar günah işlemiş olsa da Allah’a tövbe etmelerini ancak tövbelerinin kesin bir şekilde kabul edileceği veya asla kabul edilmeyeceği şeklinde bir düşünceye kapılmamaları gerektiği, kula düşen görevin sadece tövbe etmek olduğu, Allah’ın mağfiret edip etmeyeceği durumunun ise ahirette belirginlik kazanacağı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Hz. Peygamber, şefaatinin özellikle büyük günah sahiplerine olacağını vurgulamaktadır. Nitekim konuyla alakalı bir hadisinde “Şefaetim ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.” (İbn Mâce, “Zühd”, 37) buyurarak buna dikkat çekmektedir. “Ebû Zerr el-Gıfârî’nin rivayet ettiği bir hadiste de Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Allah’tan başka ilah yoktur. Muhammed onun elçisidir, diyen ve bu sözü üzerine ölen hiçbir kimse yoktur ki, en sonunda cennete girmemiş olsun.” Buna karşılık Ebû Zerr: “Zina etse, içki içse, hırsızlık etmiş olsa da mı?” diye sorar. Peygamber de: “Evet, zina yapmış, içki içmiş, hırsızlık etmiş de olsa” diye cevaplar. Ebû Zerr bu sorusunu üç kez daha tekrarlar, her seferinde aynı cevabı alır. Dördüncüsünde Peygamber şöyle cevap verir: “Ebu Zerr bu durumdan hoşlanmasa bile cennete girer.” (Müslim, “İmân”, 40). Nitekim bu hadiste büyük günahlardan olan içki, hırsızlık ve zina suçlarını işlemekle birlikte kalbinde iman olduğu hâlde ölen kişilerin nihayetinde cennete gireceği haber verilmektedir. Öte yandan bu kişiler cezalarını çektikten sonra cennete gidebileceği gibi, yukarda belirttiğimiz ayetlerden yola çıkarak, büyük günah işleyenlerin tövbe edip tövbelerinin kabulü ile affedilmeleri sonucunda ve yine bu zümrenin ilahi rahmet ve irade doğrultusunda şafaate mazhar olmak suretiyle cennete girdirilebileceğini söylemek mümkündür.

2.4.2. Cennet Ehline Yapılacak Şafaat

Hadislerde şafaat ile ilgili verilen malumatlara göre şafaate nail olacak zümrelerin ikincisinin doğrudan cennete girmeye layık görülenler, yani cennet ehli olduğu anlaşılmaktadır. Zira bir hadiste “Rabbim Sübhanehu benim ümmetimden yetmiş bin kişiyi, üzerlerinde ne hesap ne de azap olmaksızın cennete dâhil etmeyi bana vaadetti. (Bunlardan) beher binin beraberinde yetmiş bin (kişi) ve Rabbim (Azze ve Celle)’nin avuçlarıyla üç avuç dolusu, (yani ümmetimden çok sayıda kişi) bulunur.” (İbn Mâce, “Zühd”, 34) şeklinde buyurulmaktadır. Allah Teâlâ, Resul-i Ekrem’e ümmetinin önemli bir kısmını hesapsız bir şekilde onun şafaati vesilesiyle cennete koyacağını vaat etmiştir. Buna göre müminlerden bazı kimseler, Allah’ın izni ve dilemesi ile hesapsız ve azaba

uğramadan cennete gireceklerdir. Bu hadise göre cennet ehline yapılacak olan şefaât Hz. Muhammed'in şefaati olacaktır. Ancak: "Ben cennette şefaât edecek insanların ilkiyim ve ben peygamberlerden en çok tabileri bulunayım." (Müslim, "İmân", 330) hadisine baktığımız takdirde cennetliklere Hz. Peygamber dışında başka şefaât ediciler de olduğu anlaşılmaktadır. Cennet ehline yapılacak olan ilk şefaât Hz. Muhammed'e ait olmakla beraber Allah'ın izni ve rızasıyla başka sâlih müminler de şefaât edebileceklerdir (Akay, 2016: 130-133).

Cennet ehline yapılacak olan bir diğer şefaât onlara yapılacak lütufların arttırılarak mevkilerinin yüceltilmesi yönünde gerçekleşecektir. Bu kişiler, dünya hayatında Allah'a olan kulluk görevlerini ifa etme konusunda büyük bir hassasiyet göstermeleri hasebiyle bu sâlih amellerinin karşılığını tam olarak alacak; ayrıca Allah onları lütfu ile daha fazla mükâfatlandıracaktır. Kur'an-ı Kerim'deki: "İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, (Allah) onların mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha da fazlasını verecektir..." (Nisâ, 4/173) ayeti bu hususa işaret etmektedir. Allah'ın birliğini ikrar edip ona itaatle boyun eğen, kullukta ona teslim olup yasaklarından kaçınanların bu fiilleri neticesinde hak ettiklerinin üstünde ödüllendirilecekleri anlaşılmaktadır. Allah'ın cennet ehline lütfundan fazlasını ihsan ederek onları mükâfatlandırması cömertlik ve kereminin eseridir (Karaman vd., 2012: 2/195; Taberî, 1996: 3/180).

2.4.3. Cehennem Ehline Yapılacak Şefaât

Şefaatten Allah'ın izni ile istifade edecek olan bir diğer zümre günahları sebebiyle cehennemde azap çeken müminler olacaktır. Bu günahkârlar cehennemde günahları nispetinde kalacak, kalbinde Allah inancını taşıyan bu kimseler günahları ne kadar çok olursa olsun cezalarını çektikten sonra cehennemden çıkarılıp cennete koyulacaklardır (Akay, 2016: 133). Bu hususta İmran b. Husayn'dan (r.a.) rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Muhakkak bir takım (mümin) insanlar cehennemden benim şefaetimle çıkacaklar ve cennete gireceklerdir. Onlar cehennemlikler, diye adlandırılacaklardır." (İbn Mâce, "Zühd", 37). Kul, hataları sebebiyle cehenneme müstahak olup burada azaba çarptırıldığı sırada Allah'a olan imanının meyvesini bu noktada tadacak ve imanı sayesinde cehennemden çıkarılarak cennete koyulacaktır. Bu hadis-i şerif, işlenen günahlar hat safhaya ulaşmış olsa dahi Allah'ın lütfu ile kişinin affedilebileceğini, bu konuda insanların umutsuzluğa kapılmamasını gösterir niteliktedir. Nitekim "De ki: Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Zümer, 39/53) ayet-i kerimesi de buna işaret ederek Allah'ın rahmetinden umut kesmenin doğru olmadığını bildirmektedir. Allah'ın hükümlerini çiğneyip, emre itaatsizlik edenlere ilahi bir müjde vasfı taşıyan bu ayet, Allah'ın rahmetinin ve affının ümitsizliğe yer vermeyecek şekilde geniş ve kuşatıcı olduğunu gözler önüne sermektedir (Karaman vd., 2012: 4/627).

Konuya delâlet eden bir hadis-i şerife göre cehennemliklere evvela Allah Teâlâ hüküm ve iradesini aksettirecek, akabinde meleklerle ve peygamberlere şefaât etme iznini verecektir. Şefaât ediciler günahkâr müminleri alametlerinden tanıyarak onlara şefaât edeceklerdir (Nesâî, "Salât", 198). Hadiste günahkâr müminlerin secde yerlerinin yanmayacağı ifade edilmiştir. Bu özellik sadece Allah'a iman edip kulluk görevlerini yerine getiren Müslümanlara hastır. Dolayısıyla cehennemden şefaât vesilesi ile çıkarılacakların sadece günahkâr Müslümanlar olacağı haber verilmekte, iman etmeyen kâfirlerin ise ebedi olarak azaba maruz kalacakları anlaşılmaktadır.

Yine hadislerden elde ettiğimiz bilgilere göre bütün şefaatçilerin şefaat etmesinden sonra imandan başka hiçbir sâlih ameli bulunmayan cehennemdeki müminlere, Allah Teâlâ bir kere daha şefaat edecek, böylece “rahmanın azatlıları” adı verilen bu grup da cennete girecektir (Buhârî, “Tevhîd”, 24; Müslim, “Îmân”, 302). Böylece cehennemde kâfirlerden başka kimse kalmayacaktır.

3. İSLAMİ DÖNEM TÜRK EDEBİYATINA AİT DİVANLARDA ŞEFAAT

Şefaatin inancı, ilk dönemlerden itibaren şefaatin var olup olmadığı, kimlerin şefaate edeceği ve kimlere şefaate edilebileceği meseleleri hakkında üzerinde durulan bir konu olagelmıştır.

Dinin, edebiyatı etkilediği ve bu etki ile birçok dinî konunun edebî eserlerde yer aldığı bilinen bir gerçektir¹. Şefaatin inancının İslam dininde önem arz eden bir konu olması hasebiyle, şairlerimiz de bu konuya uzak kalmayıp şefaate ilgili hususları ele alan dikkate değer şiirler yazmışlardır. Şairlerin Hz. Peygamber'e duydukları derin sevgi ve muhabbet, onunla ilgili çeşitli konulardaki şiirler kaleme almalarında etkili olan unsurların başında gelmektedir. Bu sevginin bir tezahürü olarak Hz. Peygamber'in üstün ahlakını öven, kâinatın yaratılış gayesi olduğunu belirterek Hakk'ın Habibi, miracın sahibi ve peygamberlerin en faziletlisi olduğunu dile getiren methiyeler dizilmiştir. Hz. Peygamber için yazılan bu şiirler, mahşer günü gerçekleşecek olan şefaate talip olma, yani af ve ihsana nail olanlar arasında yer alma arzusu taşımaktadır. Nitekim Ka'b b. Zühre'nin Kasîdetü'l-bürde'yi yazarak Hz. Peygamber'in affına mazhar olması emsal teşkil etmektedir. Bu örnek, şairlerin, şiirlerini kaleme alma gayelerine farklı bir yön kazandırmış, temelde kâinatın efendisi olan Hz. Muhammed'i methetme arzu ve çabalarında bir farklılık oluşturmamakla beraber sonuç itibarıyla bu şiirler ve içeriğinde yer alan ifadeler vesilesi ile şefaate erişme isteğini barındırmalarında etkili olmuştur. Şairler, Hz. Muhammed'i tavsif için divan şiirinin bütün söz sanatlarını, belagat kurallarını ve yıllar içerisinde oluşan geleneğin kültürel özelliklerini kullanarak marifetlerini sergilemişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in övdüğü yüce şahsiyet olan Hz. Muhammed'in vasıflarını ve üstün yönlerini aksettirme hususundaki acziyetlerini de dile getiren şairler, Allah'ın övgüsüne mazhar olan Hz. Muhammed'i methetmeye güçlerinin yetmeyeceğini itiraf etmişlerdir (Yeniterzi, 2006: 32/436-437).

Bu başlık altında yer alan beyitlerde, muhteva itibarıyla büyük oranda Hz. Muhammed'in şefaati konu alınmış, Hz. Peygamber haricinde, Çihâr-yâr, Ehl-i Beyt, âlim/sâlih kişiler, Kur'an-ı Kerim'in ve orucun şefaatinde bahsedilmiştir. Şairler özellikle Hz. Muhammed'in isim ve sıfatlarını, fiziksel özelliklerini, örnek ahlakını, mucizelerini, yüce vasıfları ve diğer peygamberlerden üstün olduğu yönlerini dile getirerek günahkârlıklarını itiraf etmişler, ardından Hz. Muhammed'den şefaate talebinde bulunmuşlardır. Kıyamet günü tasvir edilerek o çetin günde Hz. Muhammed'in şefaatinin günahkâr insanlar nezdinde tek umut kapısı olduğundan bahsedilmiştir. Zira o, Allah'ın elçileri içerisinde âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan bir peygamberdir (Yeniterzi, 2006: 32/436-437).

Türk İslam Edebiyatında şefaatin hangi yönlerden ele alındığının incelendiği bu bölümde öncelikle Allah Teâlâ'nın izni ile şefaatin gerçekleşeceğine, ardından Hz. Muhammed'in mümin

¹ Din ve edebiyat arasında yoğun bir etkileşimin olduğu birçok kaynakta söz konusu edilmektedir. Nitekim bir kaynakta dinin edebiyatımız üzerindeki etkisi şöyle ifade edilmektedir: "İslam medeniyeti havzasında gelişen ilimler, İslam estetiğini ve sanat telakkisini beslediği gibi, edebî eserin muhtevasını da oluşturmıştır. Bu bakımdan Türk-İslam Edebiyatı, genel olarak kitabi ve mücerret bir edebiyattır. Dolayısıyla dinî ve felsefî telakkiler, lafzî ve manevî iktibas yoluyla Kur'an ve Hadis metinleri, kıssalar, mucizeler, tarihî ve efsanevî kişiler ve bunlara ait menkıbevi bilgiler, destansı ve mitolojik anlatılar, bâtıl ve hakikî ilimler bu edebiyatın muhteva kaynakları olarak değer kazanır." (Bk. Kemikli, 2017: 18-19). Bir başka kaynakta da, "Edebiyatın dinle ya da dinin edebiyatla olan ilişkisi semavî dinlerin doğuşuyla beraber daha da güçlenerek sürmüştür... Türklerin Müslümanlığı seçmelerinde onların tek tanrılı dinlerle çok erken tanış olmalarının yanı sıra, Hz. Muhammed'in vefatından sonra, onun hayatı, faziletleri üzerine yazılan ve dinî edebiyat içinde değerlendirilen siyerlerin, naatların, mevlidlerin, (Süleyman Çelebi'nin o güzelim Türkçeyle kaleme aldığı Mevlid'i hatırlayalım) miraçnâmelerin, hilyelerin de büyük bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla tarih boyunca Türk toplumlarında din ve edebiyat arasında diyalektik bir ilişkinin olduğu, her ikisinin birbirini besleyerek geliştirdiği, bu etkileşimin sonucunda önemli eserlerin ortaya konulduğu muhakkaktır." (Demir, 2018: 17) denilerek din ve edebiyat arasındaki yoğun etkileşim ortaya konulmaktadır.

kullara olan şefaati ve mahşer meydanındaki şefaati hususuna yer verilmiştir. Daha sonra Kur'an-ı Kerim ve oruç, Ehl-i Beyt ve dört halifenin şefaati, günahkâr/asi kullara şefaati, veli (sâlih) kişilerin şefaati ile bireysel ve tüm insanlığa yönelik olarak beklenen şefaati konularını ihtiva eden beyitler ilgili başlıklarda değerlendirilmiştir.

3.1. Şefaatin Allah'ın İzni ile Gerçekleşeceği Hususu

Şefaati olayının vuku bulması Allah'ın rıza göstermesi halinde gerçekleşecektir. Aksi takdirde kimsenin şefaate gücü yetmeyecek ve bütün teşebbüsler menfi sonuçlanacaktır. Bu başlık altında verilen beyitler şairlerin bu hususu şiirlerine işlediklerine dair örnek teşkil etmektedir.

Anı iznin ile rûz-ı cezâda
Şefî' et rûz-ı mahşerde ibâda

Sünbülzâde Vehbî, M. 1/24 (Yenikale, 2017: 29)

“Ya Rab! İznin ile O'nu (Hz. Muhammed) ceza gününde, kullarına şefaati eyle.” diyen şair beyitte, Allah'a niyaz makamında seslenmiş, Hz. Muhammed'in şefaati olabilmesi için iznini/müsaadesini talep etmiştir. Şefaatin gerçekleşme şartlarından ilki Allah'ın şefaati için izin vermesidir (Sebe, 34/23; Necm, 53/26; Tâhâ, 20/109; Bakara, 2/255). Kur'an-ı Kerim'de yer alan “... O'nun izni olmaksızın, hiç kimse şefaati olamaz. İşte O, Rabbiniz Allah'tır. O hâlde O'na kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz?” (Yûnus, 10/3) şeklindeki ifadeler Allah'ın izni olmadığı takdirde Hz. Muhammed'in dahi şefaati olamayacağını göstermektedir. Kur'an ayetlerinde şefaati konusuna dair yer alan bilgiler, şairin şefaate olan bakış açısını oluşturmuş ve şiirine olan yorumunu belirlemiştir. Şair, mahşer gününde Allah'ın Hz. Peygamber'e, insanlara şefaati olabilmesi için izin vermesi gerektiğini, böylelikle Hz. Peygamberin insanlara şefaati edebileceğini ifade etmiştir.

Nefsî nefsî dendügi günde Resûl-i ekremün
Umaruz kim ede iznünle şefâ'at Rabbenâ

Beyânî, K. 1/27 (Başpınar, t.y.: 57)

Beyitte, “nefsî nefsî dendügi günde” diyerek kıyamet gününün dehşeti tasvir edilmiştir. Kıyamet dünya hayatının sonu, ahiret hayatının başlangıç safhasıdır. İsrâfil'in (a.s.) Sur'a üflemesiyle beraber bütün canlılar ölecek ve dünya düzeni bozulacaktır. İsrâfil'in ikinci kez Sur'a üflemesiyle haşır başlayacaktır. İnsanlar dünyadaki amellerinden hesaba çekilecek (Bakara, 2/281, 284; Âl-i İmrân, 3/30, 185; Enbiyâ, 21/47) amelleri iyi olanlar kurtuluşa ererken kötü olanlar cehenneme gidecektir. “Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edencesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır.” (Abese, 80/33-37). Bu durum kıyametin dehşet ve korkusunun insanın aklını başından alacak derecede büyük olduğunu göstermektedir (Kıyâme, 75/7, 8, 9, 10; Hac, 22/1, 2). Zira dünyada iken sevilen insanlardan kıyamet anında kaçarcasına uzaklaşan nefis sadece kendi kurtuluşunu düşünecektir. Şair, bu durumda insanların korkularını hafifletecek, o günün dehşetinden insanları selamete eristirecek bir vesile olan şefaatin, Allah'ın izniyle gerçekleşebileceğini söylemiştir. Şefaatin, Allah'ın izin vermesi halinde gerçekleşeceği hususunu belirten şair, Allah dilediği takdirde Resûl-i Ekrem efendimizin şefaati edeceğini, ancak bu şekilde günahkâr müminlerin affa nail olacaklarını ifade etmiştir.

Allah olıcak kâzî bizden ola mı râzî

Görüp Habîb'i bizi şefî' ola mı yâ Rab

Yûnus Emre, 15/3 (Tatçı, 2012: 115)

Bu beyitte, Allah hesabı görecek olandır, yani son kararı Allah Teâlâ verecektir. Bu bakımdan şair, mahşer günü hesabın görüldüğü sırada Allah'ın biz kullarından razı olup olmayacağı, Habib'inin de bizlere şefaath edip etmeyeceği konusundaki endişesini dile getirmektedir. Aslında bir bakıma o anda hem insanların hem de Allah'ın sevgilisi olan Hz. Peygamber'in insanın o halini görüp biz günahkârlar için Allah katında şefaathçi olmasına yönelik beklentiye imada bulunmaktadır.

3.2. Hz. Peygamberin Müminlere Olan Şefaati

Divanlarda şefaathle alakalı hususlara değinen beyitlerin ağırlıklı olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) namında yazılmış olduğu müşahade edilmektedir. Bu başlık altında bizzat Hz. Muhammed'in müminlere olan şefaathini dile getiren beyitlere yer verilmiştir.

Eyâ mu'în-i beşer rahm kıl fütâdelere
Şefâ'at âyeti şânunda çünkü münzeldür

Adlî, N. 3/6 (Bayram, 2018: 41)

“Ey insanlara yardım eden (Hz. Muhammed)! Düşkûnlere merhamet eyle. Çünkü şefaath ayeti senin şânında nazil olmuştur.” diyen şair, divanının bu beytinde, Hz. Peygamber'e insanların yardımcısı hitabıyla seslenmiş, fütâde olarak nitelendirdiği biçare (çaresiz) kişilere merhamet etmesini istemiştir. Buna göre birinci mısırda beşerin (yaratılmışların) yardımcısı olan Hz. Muhammed'den biçare/düşkûn olarak adlandırılan insanlara acıması, şefkat göstermesi istenmektedir. Böyle bir isteğin devamında ise gerekçe olarak, şefaath etmenin Hz. Peygamber'in kendine has vasıflarından biri olduğu belirtilmiştir. Şefaath ayetinin Hz. Muhammed'in şânında indirilmiş olması, onu diğer yaratılmışlardan ayıran bir iftihar vesilesidir. Şairin “Şefâat ayeti şânunda çünkü münzeldür” demesinin dayanak noktası, İsrâ Suresi'nin 79. ayetinde “... Rabbin seni makam-ı mahmûda ulaştırsın.” (İsrâ, 17/79) ifadesi olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ayetin tefsirine bakıldığı takdirde, makam-ı mahmûdun büyük şefaath makamı olduğu görülecektir (Sâbûnî, 2019: 3/391). “Hz. Peygamber'in bu makama erişmesi, peygamberlerin en efdali olduğu sonucunu ortaya çıkaracaktır.” (Taberî, 1996: 5/306). Sadece Hz. Muhammed'e has olan bu büyük şefaath yetkisi şairin, “şefaath ayeti senin şânında nazil olmuştur” demesinde etkili olmuştur.

Seni döğüp sögene kıl du'â
Tâ şefî' ola Resûl-i kibriyâ

Mihrî Hâtun, M. 1/12 (Arslan, 2007: 341)

Öğüt verici nitelikte olan bu beyitte şair, şefî kavramını kullanmıştır. Günahkâr bir kişinin günahlarının affedilmesi ya da ahiretteki konumunun daha iyi olması için aracılık eden kişiye şefaath eden anlamında şefî' denilir. Peygamberlerin en efdali olan Hz. Peygamber'in, yani Resûlullah'ın, kişiye şefaathçi/şefî olması için zararlı, şerli insanlar hakkında dahi ıslah olmaları yönünde duada bulunmak ve bu musibetlerin geçmesini sabırla beklemek öğütlenmiştir. Bu hoşnutsuzluğun sebebini kişi ölçeğinde düşündüğümüz takdirde, öfkenin kontrol edilip kalbin huşusunu bozmadan

karşılık vermenin, Hz. Peygamber'in şefaatine erişme noktasında olumlu etkisinden bahsedilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber de müşrikler tarafından baskı, zulüm ve işkence görmüş olmasına rağmen onlara olan tavrını değiştirmemiş, İslam ile şereflenip Allah'ın onları hidayete erdirmesini dileyerek onlar için dua etmiştir. Hz. Peygamber'in bu yaklaşımının İslamiyet'in insanlar arasında kabul görüp benimsenmesinde payı büyüktür. Önderimiz, rehberimiz, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed böyle davranmış iken bizim de onun izinden gidip aynı şekilde davranmamız istenmektedir. Aynı zamanda bu tavır olgun mümin olmanın da bir göstergesidir. Zira bir insana zarar veren kişiye onun da misliyle karşılık vermesinde (kisas) bir sakınca olmamakla birlikte, affetmesinin daha takdire şayan olduğu zaten ilgili ayetlerde (Bakara, 2/178; Mâide, 5/45) de bildirilmekte, affetmenin büyüklüğün şanından olduğu ortaya konulmaktadır. İşte bu tavır, bir nevi Rahmet Elçisinin şefaatinin celp etme tavrıdır.

Gel ey sa'âdet-i fakr ile fahr iden hâce
Şefâ'atin durur ümmet içinde re's ü'l-mâl

Necatî Beg, Kaside-i Na't-Resûl 31 (Tarlan, 1992: 45)

Şair, "Gel ey yoksulluğun (Allah'a olan muhtaçlığın) saadeti ile övünen efendi, ümmetinin baş/ana sermayesi senin şefaatinidir." diyerek, insanoğlunun Allah karşısındaki konumunu, hâce (efendi, hoca) olarak hitap ettiği Hz. Peygamber ekseninde anlatmıştır. Manevi yokluk olarak ifade edilen fakr kelimesinden kastedilen, insanın kendi varlığının Allah'a muhtaç olduğunu fark etmesi, bir nevi yokluk/yoksulluk hâlidir. Yokluk ve yoksulluk kendisi için muhal olan Allah'ın, yüce ve kudretli oluşu cüzi bir güce sahip olan insanın bu büyüklük karşısındaki acziyetini göstermektedir. Hayatın idame ettirilmesi hususunda tüm yaratılmışlar Allah'a muhtaçtır. Bu muhtaçlık yukarıdaki beyitte mutluluk ve övünme sebebi olarak gösterilmiştir. Birinci dizede Hz. Peygamber'e hitap eden şair, "el-fakru fahrî diye meşhur olan "fakirliğim övüncümdür ve onunla övünürüm" (Aclûnî, 2001: II/102)" hadisine de atıfta bulunarak insanın mutlak manada Allah'a olan muhtaçlığının, Habîbullah nezdinde bir saadet olarak görüldüğünü ve Hz. Muhammed'in bununla iftihar edip gururlandığını dile getirmiş ve onun ümmetinin dayanak noktasının şefaati kapısı olduğunu söylemiştir. İnsanların günahlarından ötürü bir umut kapısı olarak gördükleri şefaatin, ellerinde bulunan ana sermaye olduğunu söyleyen şair, kurtuluşun bu şefaati ile mümkün olacağını ifade ederek şefaati konusuna olan yaklaşımını bu şekilde dile getirmiştir.

Şefâ'atin demidir geldi yâ Resûlallâh
Înâyet eyle ki gelmez inâyetine zevâl

Necatî Beg, Kaside-i Na't-Resûl 52 (Tarlan, 1992: 47)

Şair bu beyitte, "Şefaatin zamanı geldi ey Allah'ın resulü, bizlere lütufta (iyilik, yardım) bulun ki senin lütfun/yardımanın asla yok olmaz." diyerek özellikle Hz. Muhammed'in insanlara olan iyilik ve lütfunun sınırsız oluşu üzerinde durmuştur. Rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed, İslam'ın tebliği sırasında müşriklerce hakaret ve eziyetlere maruz bırakılmış, fiziksel şiddetle karşılaşmıştır. Böyle bir durumda bile sitem etmeyip Allah'a sığınan, O'nun yardımını isteyen Hz. Peygamber bu insanlara yönelik sözlü veya fiilî herhangi olumsuz bir girişimde bulunmamıştır. Allah Resulü'nün örnek hayatındaki bu olaylar onun insanlara olan şefkat ve merhamet duygusundan kaynaklanmaktadır. Müşriklerle dahi bu şekilde davranan peygamberin müminlere olan şefkatinin ve merhametinin ne denli büyük olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'den örnekler (Âl-i

İmrân, 3/159; Tevbe, 9/128) vardır. Şair, Allah Resulü'nün günahkâr müminlere karşı şefkatli ve merhametli oluşundan dolayı onun lütuf ve ihsanının asla yok olmayacağını belirtip, şefaata zamanının geldiğini söyleyerek ondan şefaata talep etmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in yardımına şefaata vesilesi ile erişecek ve günahları bağışlanarak affa nail olma bahtıyarlığını yaşayacaktır.

Belî müstağrak-ı deryâ-yı cürmem yâ Resûlallâh

Şefâ'at bahrına nisbetle ammâ katre-yi mâdır

Sünbülzâde Vehbî, K. (Na't) 1/54 (Yenikale, 2017: 61)

“Ey Allah'ın Resulü! Her ne kadar günah deryasında boğulsam da velakin günahlarım şefaata denizine kıyasla bir su damlasıdır.” diyen şair, şefaata ummanı olan Resûlullah'a seslenerek, günahkâr bir insan olduğunu ve bu günah deryasında boğulduğunu söylemekte, yine de kendi günahlarının bir su damlası mesabesinde kaldığını ve Hz. Peygamber'in o engin, okyanus misali şefaati sayesinde bu bataklıktan kurtulacağını dile getirmektedir. Buna göre beyitte şair, Resûl-i Ekrem'in şefaatinin sonsuz bir denize benzeterek, bu denizin büyüklüğü karşısında kendi günahlarının bir su damlası hükmünde olduğunu söyleyip kıyas yapmakta, günahların çokluğuna nispetle onun şefaatinin büyük ve kapsayıcı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Su damlası deniz içinde nasıl ki yok hükmünde ise günahlar da şefaata denizi içinde affa nail olmak bakımından kişinin kurtuluşuna bir vesile olacaktır. Burada Hz. Peygamber'in şefaatinin ne derece muazzam ve şümüllü olduğuna vurgu yapıldığı gibi, aynı zamanda Allah'ın rahmetinin gazabını geçtiği hadis akla gelmekte (Buhârî, “Tevhîd”, 15, 22, 28; “Bed'ül-halk”, 1), dolayısıyla o Rahmet Peygamber'inin de bu sonsuz rahmet deryasından nasibini aldığı anlaşılmaktadır.

Ale'l-husus emîn-i zamân ümîd-i cihân

Şefî'-i müznib ü mücrim delîl-i zâyî' ü dâl

Şeyhî, III/45 (Biltekin, 2018: 26)

Şair, Hz. Peygamber'in, “Özellikle zamanın güvenilir kişisi, cihanın ümidi, günahkârların şefaatchisi, yolunu kaybedenlerin ve yoldan sapanın (dalalet düşenin) delili, yol göstericisi” olduğunu vurgulayarak onun üstün yönlerine, suçlu ve günahkârların şefaatchisi oluşuna dikkat çekmektedir. Yeryüzünün henüz İslamiyet ile şereflenmediği cahiliye döneminde, kibir, intikam arzusu, faiz, hırsızlık, insan hakkını gasp etme gibi çirkin davranışlar toplum içinde yaygınlaşmış ve insanlar tarafından meşru görülür hâle gelmiştir. Böylesi bir dönemde, Hz. Muhammed, doğruluğun timsali olması, her yerde ve her koşulda hakkı savunması, sadık ve vefalı bir kişiliğe sahip olması ile peygamberlik öncesi dönemden itibaren insanların takdirini toplamıştır. Dürüst ve örnek bir kişiliğe sahip Hz. Peygamber'in, cahiliye toplumunun kötülüklerinden tamamen uzak, iyi huy ve güzel hasletleri kendinde barındıran yaradılışı hasebiyle kendisine düşman olanlar dahi onunla ilgili olumsuz bir yorumda bulunamamıştır. Onun bu vasıflarından ötürü insanlar kendisine “Muhammedü'l emîn” (Güvenilir Muhammed) lakabını vermiştir. Şaire, beytin ilk dizesinde geçen “zamanın güvenilir kişisi” ifadesini yazdıran sebep, kuşkusuz Hz. Peygamber'in belirtilen özellikleri ile toplumda meşhur olmasıdır. Bunun yanı sıra “Cihanın ümidi” ifadesiyle kastedilen mana ise insanların ahirette Hz. Muhammed'in şefaati ile kurtulma arzuları olduğu gibi, dünya hayatında son peygamber olmasından dolayı doğruyu ve yanlışı, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara bildirerek onları karanlıktan aydınlığa çıkarma görevini üstlenmiş olmasıdır. İyi kötü, genç yaşlı, fakir zengin cümle cihan hesabın görüleceği günde ondan şefaata talep edecek, onun

şefaati vasıtası ile kurtuluşu ümit edeceklerdir. Bir nevi Hz. Peygamber cihanın ümidi olacaktır. Bu durum onun peygamberliğinin evrensel oluşuna da vurgu yapmaktadır. Nitekim bu tamlama ile kastedilen bir diğer mana da onun son peygamber olmasından dolayı cihanın ümidi olarak görülmesidir. İnsanlara hak yolu bildiren bir elçi olan Hz. Peygamber’e, şair tarafından “yolunu kaybedenlerin ve yoldan sapanın/dalalete düşenin delili, yol göstericisi” şeklinde ikinci kere hitap edilmiş, onun elçilik görevine vurgu yapılmıştır. Bu gerçeğe işaret eden A’raf Suresi 158. ayette buyurulan “...O hâlde Allah’a, bir de O’na ve sözlerine inanan resulüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” ifadeleri onun peygamberliğinin bütün insanları kapsadığını gösteren delillerden biridir. Bütün insanlar Allah’a ve O’nun resulü Hz. Muhammed’e iman edip kurtuluşa erebilmek için o Resule tâbi olmaya çağırılmaktadır (Karaman vd., 2012: 2/607-608).

Ebu Musa el-Eş’ari’den (r.a.) rivayet edilen bir hadise göre; Resûlullah şefaatinin hatalı ve pis işlere karışan günahkâr Müslümanlar için olduğunu bildirmektedir (İbn Mâce, “Zühd”, 37). Burada “günahkârların şefaâtçisi” hitabına yer verilmesinin asıl nedeni, hadis-i şerifte de geçtiği üzere, Hz. Muhammed’in özellikle günahkâr kişilere şefaate edeceği yönündeki sözüdür. Günahları haddi aşmış insanlara şefaate edileceği onların mahrum bırakılmayacağı beyitte vurgulanan hususlardan bir diğeridir.

İy hâce kime yalvarayın ben gedây çün
Sen şâhdan şefâ‘at umar hâce vü gedâ

Şeyhî, V/46 (Biltekin, 2018: 31)

“Ey Efendim! Benim gibi dilenci (yoksul, düşkün/günahkâr bir âşık) kime yalvarsın. Efendiler ve dilenciler, senin gibi bir padişahın şefaati umar.” diyen şair “Efendim!” hitabı ile Hz. Muhammed’e seslenerek kendisinin yoksul (fakir/kimsesiz) biri olduğunu söylemektedir. Kendisi ve onun gibi olan diğer yoksulların tek sığınağının Hz. Peygamber’in şefaati olduğunu dile getirmiştir. Buradaki yoksulluktan, dilencilikten kastedilen, şefaate kavramı esas alındığı takdirde, günahkâr olma durumudur. Günahkârlar kendilerini düşkün olarak görmektedir, üstelik Hz. Peygamber’den başka onlara yardım edecek kimsenin olmadığını da farkındadırlar. Birinci dizede şefaatin günahkâr insanlar nezdinde bir istek olduğu anlatılmış iken ikinci dizede yine Hz. Muhammed’e hitap edilerek bu defa toplum içinde üst düzey kişilerin de şefaate beklentisinden bahsedilmiştir. Bu beyit şefaate arzusunun sadece belirli bir kesimden insana has olmadığını, toplumda sosyal statü farkı olmaksızın her kesimden insanın şefaate nail olma isteği içerisinde olduğunu göstermektedir.

Şefâ‘at kıl dahilim sana lutf et yâ Habîba’llâh
Du-âlemde veren maksûdu zât-ı pâk-i hazretidir

Lâzikîzâde Feyzullah Nâfîz, G. 280/5 (Demir, 2017: 308)

Şair beytin birinci dizesinde, Hz. Muhammed’e Allah’ın sevgilisi hitabı ile seslenmiş ardından ona olan sığınma talebini, onun himayesine girme isteğini dile getirmiştir. Burada şair, çaresiz olup, iltica etmek isteyen bir kişi konumundadır ve bu sebeple Hz. Peygamber’in şefaatinin istemektedir. İkinci dizede her iki dünyada isteklere ve arzulara erişme konusunda Hz. Peygamber’e tabi olmanın bu husustaki etkisinden bahsedilir. Bu konuyla alakalı A’raf Suresi 158. ayette “... O hâlde Allah’a, bir de O’na ve sözlerine inanan resulüne, o ümmî peygambere iman

edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” ifadeleri yer almaktadır. Ayetin bağlamına bakıldığında, Allah’ın bir olduğu ve ümmi olan peygamberin elçiliğini tasdik etmenin şart olduğu, Hz. Muhammed’in de Allah’a iman edip ayetleri tasdik eden son nebi olmasından dolayı insanların, hidayete erebilmesi için onun yolundan gitmeleri gerektiği ayetin temel mesajıdır (Taberî, 1996: 4/133). Hz. Muhammed’in peygamberlik misyonunu ele aldığımız takdirde onun Allah’ın gönderdiği son elçi ve insanlar için kurtuluş vesilesi olduğunu görmekteyiz. Bu sebepten dolayıdır ki her iki cihanda insanın kurtuluşa erip mesut olabilmesi için onun rehberlik ettiği yolda ilerlemesi gerekir. Ancak bu şekilde iki dünya saadeti elde edilebilir. Hz. Peygamber’e tabi olup (ona sığınarak) onun yardımını beklemek gerekir. Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği hayat tarzından uzak bir yaşayış süren, sünnet-i seniyyeden kopan insanların peygamberin yardımını bekleyip arzu ve isteklere ulaşabilme noktasında ona sığınma talepleri/şefaath arzuları sonuçsuz kalacaktır.

Hakk’ı seven zâkir olur
Râh-i hidâyeti bulur
Feyz-i Muhammed’i alır
Eder elbet şefâatler

Lutfî, 199/5 (Kutlu vd., 2011: 228)

Hâce Muhammed Lutfî yukarıdaki dörtlükte, hakkı seven kişinin daima onu anarak hak yola erişeceğini ve neticesinde Hz. Muhammed’in feyzini alacağını dile getirmiştir. Gönü ilahi muhabbetle dolu olarak Allah’ı anan, hidayet yolunu bulan ve Muhammedî feyze mazhar olan birine elbette Hz. Peygamber’in şefaath edeceğini vurgulamıştır. Şair beyitte adeta insanın daima sevdiği ile beraber olma isteğini temel duygu olarak ele almış, Hakk’ı, hidayet yolu olan İslam’ı ve Hz. Muhammed’i sevilen konumuna koymuş, sevenin sevdiğinden ayrı duramayacağı düşüncesi ile hareket etmiştir. Nitekim seven sevdiğini daima anar, onun sevdiklerini sever, sevmediklerinden ise uzak durur. Her an onunla beraber olma düşüncesi içindedir. Bir lahza olsun ayrı olmayı istemez. Verilen dörtlükte kişinin zâkir/zikreden olması ve doğru yolu bulması hâlinde şefaath erişeceğine dikkat çekilmiştir. Zâkir sözcüğünden kastedilen mana “Allah’ın belli adlarını muayyen sayıda daima tekrar eden” (Pala, 2017: 493) kişi olabileceği gibi, onlar ile ilgili her şeyle meşgul olan, kalbinde sevdiğinden başkasına yer vermeyen kişi de anlaşılabilir. Zakir olan kişi doğru yolu, İslam yolunu bulacak hidayete erenlerden olacaktır. Râh-ı hidâyete erişen kişi, Hz. Peygamberin ilim ve irfanından, yaşayış şekli ve dinî hassasiyetini kendisine düstur edinip bunlardan feyizlenecek/faydalananacaktır. Böylece şair, söz konusu güzel hasletleri kendinde bulunduran kişiye Resul-i Ekrem’in bizzat şefaath bulunacağını belirtmektedir.

Şefî-i rûz-ı cezâ nâzenîn-i yâr-i Hudâ
Emîr-i memleket-i ismet es-selâmu aleyk

Şeref Hanım, K. (Na’t) 3/3 (Arslan, 2018: 12)

Şeref Hanım bu beytinde, Hz. Muhammed’in günahsız olma vasfı üzerinde durmuş, ismet (günahsızlık) ülkesinin emiri, yani günah işlemekten korunmuş olan peygamberler topluluğunun başı olma vasfına yer vermiştir. Zira peygamberlerin sahip olduğu özelliklerden biri de onların günahsız olmaları durumudur. Hz. Muhammed de Allah tarafından günah işlemekten ziyadesiyle korunan peygamberlerden biridir. Buna göre Şeref Hanım, Hz. Peygamberin bu vasfını

vurgulayarak onun kıyamet günün şefaâtçisi ve Allah'ın sevgilisi/dostu oluşuna dikkat çekmiş, Hz. Muhammed'e olan sevgi ve muhabbetini, esenlik dileklerini dile getirmiştir.

O sultân-ı risâletsin ki aslâ
Kimesne olmadı zâtınla hem-pâ
İder ednâ nigâhın rûz-ı ferdâ
Nice Îsâları bir demde ihyâ
Şefâ'at yâ Resûlallâh şefâ'at

Şeref Hanım, Muh. (Na't) 1/2 (Arslan, 2018: 133)

Şair, “Sen peygamberlerin sultanısın ki kimse senin zatın ile denk olmadı, mahşer gününde en küçük bir bakışın dahi nice İsa’ları bir nefeste (Allah’ın izniyle) diriltmeye yetecektir. Ey Allah’ın resulü şefaet et bizlere.” diyerek, nebiler sultanı olarak hitap edip üstünlüğünü dile getirdiği Hz. Muhammed’den şefaet istemeden önce, onun hiçbir denginin olmadığını ifade etmiştir. Nitekim bu konu ile alakalı olarak Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Muhammed’in, peygamberlerin sonuncusu olduğu (Ahzâb 33/40) bu silsilenin son halkasını oluşturduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Bakara Suresi’nin 253. ayetinde, “O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık...” ifadesi yer almaktadır. Bu ayetten, peygamberlerin bazılarına yüksek ve yüce mertebeler tahsis edildiği, son peygamber Hz. Muhammed’in (s.a.v.) durumunun da böyle olduğu anlaşılmaktadır. “O, hem dünyada hem de ahirette öncekilerin ve sonrakilerin efendisidir.” (Sâbûnî, 2019: 1/292). “Hz. Muhammed, bütün insanlara ve cinlere peygamber kılınmıştır.” (Taberî, 1996: 2/105). “Bana, benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey verilmiştir. Bir aylık yola kadar düşmanlarıma korku salmak ile yardım olundum. Yeryüzü bana temiz bir mescit kılındı. Öyleyse ümmetimden her kim namaz vaktine erişirse namazını kılsın. Ganimetler bana helal kılındı. Hâlbuki benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı. Bana şefaet verildi ve her peygamber kendi kavmine gönderilirken ben bütün insanlara gönderildim.” (Buhârî, “Teyemmüm”, 1) hadisinde, diğer peygamberlerde bulunmayıp Hz. Peygamber’de mevcut olan üstün nitelikleri bizzat kendisinin haber verdiği görülmektedir. Aynı zamanda Hz. Muhammed Ulu’l azm peygamberlerden biridir. Hz. Muhammed’in Kur’an-ı Kerim ve hadislerde yer alan bu üstün niteliklerinden dolayı, şair “kimse senin zatınla denk olamadı” dizesini yazmış ona olan sevgisini ve hayranlığını ifade etmiştir. Şair bir sonraki dizide, Hz. İsa’nın ölüleri diriltme mucizesine atıfta bulunarak mahşer günü Hz. Muhammed’in bir bakışının dahi nice İsa’ları dirilteceğinden bahsetmiştir. Bilindiği üzere Hz. İsa’ya Allah tarafından verilen mucizelerden biri de ölüleri diriltmesidir (Âl-i İmrân, 3/49; Mâide, 5/110). Şair bu durumu, mahşer meydanında günahkâr ve umutsuz kulların Hz. Muhammed tarafından şefaet edilerek bu vesile ile affa nail olmalarını, onun bir bakışının nice İsa’ları canlandıracağı şeklinde anlatmıştır. Buradaki “canlandırma” kelimesinden kastedilen asıl mana şefaet kavramı esas alındığı takdirde insanlara şefaet ederek onları memnun/mutlu etmek, onlara lütufta bulunmaktır. Şair son mısradaki ise Allah Resulüne seslenerek ondan şefaet talep etmektedir.

Terk idesin taht u tâcı bilesin itdügün göçi

Muhammed Hak yalvarıcı şefâ'atçimiz andadur

Yûnus Emre, 44/7 (Tatcı, 2012: 144)

Taht ile taçtan kast edilen bu dünyanın malı, mülkü, makam ve mevkiidir. Göçten kasıt Müslümanların 622 yılında yaptığı hicret anlaşılabileceği gibi, bu dünyadan ayrılıp ahirete irtihalin

gerçekleştiği ölüm de anlaşılabilir. Buna göre insanların, fani olan bu dünyanın geçici heveslerine, malına ve mülküne tamah etmemesi, bunlardan yüz çevirmesi gerektiği, yapılan büyük göç, yani ahirete irtihalin asla unutulmayarak her zaman ölümden ibret alınması istenmektedir. Hz. Muhammed'in affa vesile olan gerçek aracı/şefaatchi olduğundan bahsedilmektedir.

Suçlu suçsuz günahkâr şefâ'at andan umar

Ol Cehennem'de yananlar münkirün inkârıdur

Yûnus Emre, 81/6 (Tatcı, 2012: 185)

Suçlu olsun olmasın bütün insanlar ahiret gününde manevi yardımı, affedilmeleri için vesileyi Hz. Peygamber'den umar, ondan bekler. Günahkârlar günahlarının affedilmesi için şefaate beklerken günahsız insanlarda şefaate bekler. Çünkü o günün dehşeti bütün insanlarda bir sığınak, bir kurtuluş arama isteği uyandıracaktır. Allah'a inanmayan inkârcıların cehennem ateşinde yananlar olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla onlara şefaate edilmeyeceği, Hz. Peygamber'in şefaatinin müminlere olduğu ifade edilmiştir.

Ol kişi kim şefâ'atün ana irişmege

Ne kim velâsı var-ısa olur ana belâ

Ahmedî, K. V/77 (Akdoğan, t.y.: 19)

Ölümden sonra kişi amelleri ile baş başa kalacak ve ona artık hiçbir şeyin faydası olmayacaktır. Ün sahibi dostlar, akrabalar hiçbir fayda vermeyecektir. Kişiye o gün tek faydası olacak olan peygamber şefaattir. Peygamberin şefaatinin erişmediği insanlara diğer bütün her şey sadece bir ağırlık olacaktır. Ona bela mukabilinde kötülükler getirecektir.

3.3. Hz. Peygamberin Mahşer Meydanındaki Şefaati

Kıyamet günü mahşer meydanında hesabın görülmesi sırasında zorlu bir bekleyişin olacağı bildirilmektedir. Bu sıkıntılı, ızdırap verici süreçte insanların imdadına Hz. Peygamber yetişecektir. "Şefaate-i uzma" yetkisi kendisine verilen Hz. Peygamber, Allah Teâlâ'dan hesabın bir an önce görülmesi için istindat dileyecek, böylelikle tüm insanlar için şefaatte bulunacaktır. Nitekim divanlarda bu hususla alakalı şiirlerle karşılaşmıştır.

Rûz-ı mahşerde şefî' olmağa cürm ehline

Eyledi seni şefâ'at ma'deni kân-ı atâ

Mihrî Hâtun, Tazarrunâme/106 (Arslan, 2007: 359)

Yukarıdaki beyitte Mihrî Hatun, Allah Teâlâ'nın, mahşer günü, günahkârlara şefaatchi olması için, Hz. Peygamber'e lütuf ve ihsanda bulunma hazinesini verdiğini ve onu şefaatin kaynağı eylediğini söylemektedir. Buna göre, mahşer gününde Hz. Muhammed'in günahkâr insanlara şefaatchi olması için Allah tarafından kendisine şefaate yetkisinin verildiğini belirten şair, şefaati bir cevhere/hazineye benzetmiştir. Bu cevherin kaynağı Hz. Muhammed'dir. Nasıl ki değerli bir cevherin bulunduğu kaynak bu cevher yönünden çok zengin ise, Hz. Muhammed'de şefaate cevherini kendi zatında taşımasından dolayı birçok insana şefaate edebilecek, bir nevi insanların bağışlanmasına vesile olan bir şefaate madeni olacaktır. Şairin bu görüşünü İsrâ suresi 79. ayet-i kerimesinde yer alan, Allah resulünün "Övülecek bir makama erdirileceği" ifadesine dayandırmak

mümkün görünmektedir. Zira bu makamın Hz. Muhammed'in ümmetine şefa'at edeceği makam olduğu müfessirler tarafından kabul edilen bir görüştür (Taberî, 1996: 5/306). Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'e şefa'at makamını verecek bu sayede Peygamber Efendimiz Allah'ın izniyle insanlara şefa'at etme salahiyetine sahip olacaktır. Bu makam sadece Hz. Peygamber'e hastır. Nitekim şairin şefa'at cevherinin Hz. Muhammed'e verildiğini söylemesi bu ayette belirtilen 'şefa'at makamı' ile aynı anlama gelmektedir. Hz. Muhammed şefa'at tahtına geçecek, mahşer gününde insanlara şefa'at ederek onların bağışlanmalarına vesile olacaktır.

Delîl-i vâzıh ü rûşen değıl midir bu kim

Huzûr-ı ümmet için ol şefî' yevm-i suâl

Necatî Beg, Kaside-i Na't-Resûl 59 (Tarlan, 1992: 47)

Hz. Muhammed'in ceza gününün şefa'atçisi olduğunu bildiren şair bu duruma bir gerekçe göstererek onun, ümmetin huzuru için hesap/sual gününün şefa'atçisi olduğunu ifade etmiştir. Buna göre beyitte, Hz. Peygamber'in kesinlik elçi olduğu kant olarak onun, mahşer günü hesapların görüldüğü anda yaşanan çok zor durumu kolaylaştırmak ve ümmetini selamete çıkarmak için yapacağı şefa'ate vurgu yapılmıştır. Bunun yanı sıra kendisine tabi olanların huzur ve mutluluğu yani mahşerdeki hesap anında günahlarının affedilmesi adına Hz. Muhammed'in ceza gününün şefa'atçisi olduğu şeklinde bir çıkarım yapmak da mümkündür. Bu mevzu itibariyle Hz. Muhammed'in ümmetinden olan insanların Allah'a ve peygambere olan inançları sayesinde günahkâr bile olsalar, ayrıcalıklı bir konumda oldukları, Allah'ın Hz. Muhammed'in ümmetinin kurtuluşunu murat ettiği için ona şefa'at yetkisini verdiği söylenebilir.

Resûl-i Kibriyâ hayrul-verâ yâ Ahmed-i Mürsel

Şefî'-i müşfik-i ruz-ı cezâ yâ Ahmed-i Mürsel

Sünbülzâde Vehbî, K. (Na't) 3/1 (Yenikale, 2017: 62)

"Ya Ahmed-i Mürsel, resullerin büyüğü, yaratılmışların en hayırlısı, Allah tarafından gönderilen nebi, ceza gününün en merhametli şefa'atçisisin." diyen Sünbülzâde Vehbî yukarıdaki beytin birinci dizesine, Hz. Muhammed'e övgü dolu hitaplarla başlamıştır. Onun nebilerin büyüğü, yaratılmış varlıklar içerisinde en yüce konumda olan, Allah tarafından gönderilen hak peygamber olduğunu belirtmiştir. Hz. Muhammed'in ceza gününün en merhametli şefa'atçisi olduğunu dile getiren şairin bu ifadesi Hz. Muhammed'den başka şefa'at edicilerinde olacağını göstermektedir. Başka şefa'atçilerde mevcuttur ki Hz. Muhammed bunlar içerisinde en merhametli olanıdır. Bu ifade ile şair mahşer gününde gerçekleşecek olan şefa'ate dair görüşünü belirtmektedir. Ahirette tek şefa'at edici Hz. Muhammed olmayacak, diğer peygamberler, âlimler, şehitlerde şefa'at edecektir (İbn Mâce, "Zühd", 37). Şairin, şefa'at edecekler içerisinde merhameti bol olan şefa'atçinin Hz. Muhammed olduğunu ifade etmesi onun ümmetine olan sevgisinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Zira mahşer gününün sıkıntısı içerisinde Hz. Muhammed'in Allah'a niyazda bulunup öncelikle ümmetinin hâlini düşünmesi, onlar için Allah'tan şefa'at vasıtasıyla af talep etmesi (Buhârî, "Enbiya", 3, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 328) bu sevgi ve merhametin neticesidir.

Halk-ı cihâna ser-be-ser sen şefî-i mahşer

Eyle şefâatünle âsîlere inâyet

Ahmed-i Rıdvân, M. 2/7 (Çeltik, 2017: 46)

Hız. Muhammed'in mahşer meydanındaki umumi şefaatinı şiirlerine konu edinen bir diğler şair Ahmed-i Rıdvân'dır. Mahşer gününde sadece Hız. Peygamber'e has olan ve bütün insanları kapsayacak olan muazzam şefaati (Şefaati-i uzma) (Buhârî, "Enbiyâ", 3, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 328), bu yönü ile genel bir nitelik taşımaktadır. Nitekim bu hadis-i şerifte haber verilen bilgileri konu edinen şair, bütün inananların mahşerdeki şefaati edicisi olarak Hız. Muhammed'e hitap etmiş, günahkâr insanlara Hız. Muhammed'in şefaati vasıtası ile yardım etmesini talep etmiştir. Buradaki yardım, şefaati vasıtası ile günahların Allah tarafından affolunması durumudur. Şair, Hız. Muhammed'in şefaati-i uzma sahibi oluşundan dolayı, "mahşer gününde cümle cihanın şefaati edicisi" hitabı ile son nebiye seslenmiş, ondan yardım talep etmiştir.

Yâ şefî'a'l-enâm fı'l-arasât
Lâ-tense Rıdvân fi's-şefâ'ât

Ahmed-i Rıdvân, G. 86/5 (Çeltik, 2017: 202)

Mahşerin sıkıntısı içerisinde bir kurtuluş yolu arayan insanlara Hız. Muhammed şefaati edecek, bundan bütün insanlar faydalanacaktır. Bütün yaratılmışların şefaati edicisi olan Hız. Muhammed'e seslenen şair, mahşer gününde şefaatinen nasiplenmek istediğini belirtmiştir. O günde bu şefaatten bütün insanlar istifade etmek isteyecek, şefaati edilmekten mahrum kalma korkusu insanların kalbini titretecek, bu da büyük bir korkuya kapılmalarına sebep olacaktır. Bu korku ve mahrum kalma duygusu, şairin bireysel bazda şefaati talep etmesi şeklinde de şiirine yansımıştır. Şair, "mahşer günü şefaati ederken Rıdvân'ı unutma" ifadesi ile bireyselliği de ön plana çıkarmış, kendi kurtuluşunu umut etmiştir.

Nefse uydum gaflet ile eyledüm cürm ü hatâ
Yâ Resûlallâh şefâ'at kıl bana rûz-ı cezâ
Bî-kes ü bî-çâreyem hâlüm sana kaldı sana
Yâ Resûlallâh şefâ'at kıl bana rûz-ı cezâ

Vahyî, Mus. 1/I (Taş, 2017: 255)

Şair, "Nefsimin isteklerine uyup kabahati işledim. Ya Resûlallah ceza gününde bana şefaati eyle. Kimsesiz ve çaresizim, hâlüm sana kaldı, bu hâlümle bana sadece sen yardım edebilirsin. Ya Resûlallah ceza gününde bana şefaati eyle." demektedir. İnsanların geçici olan dünya hayatındaki amellerinin hesabını vereceği ceza/mahşer günü insanlar için çok çetin geçecektir. Şair, nefsinin hevâ ve heveslerine uyup günah işlediğini, ceza gününde kendisinin yapayalnız ve çaresiz bir hâlde bulunduğunu tasvir etmektedir. Kötü amellerinin verdiği hüznün ve pişmanlıkla kendisinin herhangi bir kurtuluş yolunun olmadığını söylemektedir. Şair bu hâline Hız. Muhammed'in şefaatinin tek çare olacağını belirterek ceza gününde kendisine şefaati etmesini istemektedir. Şiirde, Hız. Peygamber'in mahşer gününde gerçekleştireceği şefaati ile günahkâr insanlara yapılacak olan şefaatten bahsedilmiştir.

Hayf kim sehv ile oldum deşt-peymâ-yı heves
Olmadum hâlî şenâatden cihânda bir nefes
Çün usât-ı ümmete sensin mu'în ü dest-res
Yâ Resûlallâh şefâat kıl bana rûz-ı cezâ

Vahyî, Mus. 1/III (Taş, 2017: 255)

Şair, “Yazık ki yanılıp hata ile çöllerde heveslerinin peşinde başıboş dolaşan biri gibi oldum, kötü hâlimden ötürü âlemde bir nefes olamadım. Ya Resûlallah mademki sen, günahkâr olan ümmete yardım edersin, ceza gününde bana şefaât eyle.” diyerek işlediği günahların ağırlığından dolayı yaşadığı hüznü pişmanlık ve hayıflanma içeren ifadelerle dile getirmiştir. Günahlarının/hatalarının varlığını kabul eden, ancak bunların kasıtlı olarak yapılmadığını, yanılmaktan doğan yanlışlar olduğunu söyleyen şair, bu hâlini çölde geçici arzular uğruna avare bir şekilde çabalayan, bu çabanın kendisine hiçbir fayda sağlamadığı birine benzetir. İnsan hayatı boyunca birçok eylemde bulunur. Bunlardan bir kısmı kötülük amacı taşımadığı halde netice itibariyle dinen uygun görülme­yen bir hâl alır. Bilinçli olarak yapılan davranışlar değildir, fakat insan eylemlerinden sorumlu olduğu için kişinin ilahi cezaya maruz kalmasına sebep olur. Sehven yapılan bu hataların dahi cezalandırılacağı gerçeği, insanın davranışlarında son derece dikkatli olması gereğini doğurmaktadır. Akıl sahibi olan insan yaptıklarından sorumludur ve bunun hesabını verecektir. Nitekim bu gerçeğin farkında olan şair, sehven yaptığı hatalarından dolayı pişman olmuş, bu gaflet hâlinin kendisini Allah’ın rızasını kazanacak güzel ameller işlemekten uzaklaştırdığını söylemiştir. Şair, Hz. Muhammed’in günahkâr insanların ceza günündeki yardımcısı olduğunu belirtip, kendisine de şefaâtçi olmasını istediğini belirtmiştir.

Kerem kıl eyle nedem vaktidür şenâatı ko

Ki şâyed ide şefâ‘at şeft‘-i rûz-ı cezâ

Hakîkî, K. 39/12 (Boz, 2017: 98)

Allah tarafından affa mazhar olabilmenin ilk şartı, kişinin günahlarından dolayı pişmanlık ve üzüntü duyması, bu durumu düzeltmek için de çaba sarf etmesi ve kararlı davranmasıdır. Günahlardan arınmak için kul pişmanlığını Allah’a bildirir ve samimiyetle bir daha cürm ehlinde olmayacağına dair tövbesini dile getirir. Günahların affı için tövbe etmek gereklidir (Nisâ, 4/16, 146; Mâide, 5/39; En‘âm, 6/54; A‘raf, 7/153), tövbe etmeyen ve günahlarından dolayı pişmanlık duymayan birinin affa nail olabilmesi mümkün değildir. Hâlini Allah’a arz ederek tövbe yolunu seçen kişiye Allah’ın merhamet gösterip bağışlaması umut edilir. Bu konuda kesin bir şekilde affa nail olma veya affedilmeme gibi bir yargıya varmak mümkün değildir. Kişiye düşen tövbe etmek ve Allah’a sığınmaktır. Şair, günahlardan dolayı pişmanlık duyup tövbe etmenin, ceza gününde Hz. Peygamber’in şefaatine nail olabilmek için bir gereklilik olduğunu belirtmiştir. Günah işlemeye devam etmek şefaatten mahrum kalmaya sebep olur. Bundan dolayı şair, tövbe etmenin ve günah işlemekten vazgeçmenin şefaate erişme noktasında ki payından söz etmiştir.

Mahşer yerinin sultânı

Anın şefâ‘at meydânı

Merhametin hânedânı

Ahmed Muhammed Mustafâ

Lutfî, 5/4 (Kutlu vd., 2011: 95)

Hz. Muhammed’in ahiretteki ilk şefaati mahşer meydanında gerçekleşecek ve bundan bütün insanlar istifade edecektir. O’nun cümle cihanı kapsayan bu şefaatine şefaati-uzma denilmektedir. Hz. Peygamber’in şefaati-uzma sahibi oluşu yönüyle şairleri etkilediği ve bu denli önemli bir konuda şiirlerin yazılmasına vesile olduğu görülmektedir. Yukarıdaki şiirde de bu konuya değinilmiş, Hz. Muhammed’e “mahşer meydanının sultanı” olarak hitap edilmiştir. Mahşer

meydanında Hz. Muhammed'in tüm insanlığı kapsayacak olan genel şefaatinde dolayı şair, orayı Hz. Muhammed'in büyük şefaatinin gerçekleştireceği, diğer bir ifadeyle birçok insanın şefaate nail olacağı yer olarak nitelemiş ve "şefaatin meydanı" şeklinde tanımlamıştır. Hz. Muhammed bu meydana Allah'ın izniyle şefaatinin gerçekleştirecek ve bu şefaatinin salâhiyeti sadece ona has olacaktır. Nitekim Hz. Muhammed'e "mahşer yerinin sultanı" olarak hitap edilmesinin sebebi bu durumdur. Şiirde Hz. Muhammed'in güzel hasletlerine de değinilmiş, insanlara ve diğer tüm yaratılmışlara olan merhametinden dolayı kendisine "merhametin hanedanı" vasfı ile hitap edilmiştir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen ve ümmetine karşı son derece şefkatli ve merhametli olan Hz. Peygamber, bu yönüyle adeta müminlere cennetin kapısını açacak olan anahtar gibidir. Bu merhameti sayesinde Allah'tan izin isteyen Hz. Muhammed, merhamet duygusunun sonucu olarak affedilmeleri için insanlara şefaatin edecektir.

Gözlenir rûz-i cezâ bâb-ı şefâat fethine

Enbiyâya der geh-i vâlâ Muhammed Mustafâ

Lutfî, 7/6 (Kutlu vd., 2011: 97)

Peygamberler silsilesinin son halkası olan Hz. Muhammed, birçok şairin şiirlerinde iltifatlarla mazhar olmuştur. Nitekim yukarıdaki beyitte, peygamberler topluluğunu bir dergâh olarak niteleyen şair, Hz. Muhammed'in bu dergâhın en üstün kişisi olduğunu belirtmiştir. Hz. Muhammed'e verilip diğer peygamberlere verilmeyen beş özellik vardır ki bunlardan biri de ahirette insanlara şefaatin etme yetkisidir (Buhârî, "Teyemmüm", 1). Bu hadis-i şerif şairin, Hz. Muhammed'i peygamberlerin en üstünü, en yücesi olarak tanımlamasında etkili olan unsurlardan biridir. Bu itibarla şair, yüce bir mertebede olan Muhammed Mustafa'nın, ceza gününde ümmetine şefaatin kapısını açmasının istenilen/arzulanan bir durum olduğunu belirtmiştir. Şefaatin kapısını açacak olan peygamber Hz. Muhammed olacaktır, bu özelliği onun diğer peygamberlere nazaran üstün bir makamda olmasını sağlamıştır.

Yarın mahşer Şefî' odur Şefî' ol

Sekiz Uçmak sakâsı Mustafâ'dur

Yûnus Emre, 100/4 (Tatcı, 2012: 207)

Mahşer gününün dehşeti tüm insanları büyük bir korkuya düşürdüğü anda genç, yaşlı, çocuk fark etmeksizin herkes bir kurtuluş yolu arayacaktır. Bu beyitte korku içerisinde düşmüş insanların hali susuzluk çeken ve bir damla su bulmak için çırpınan insanlara benzetilmiştir. Hz. Peygamber'de bu susuzluk ortasında insanlara su dağıtan kurtuluş kapısıdır. O dehşetli anda insanlara yardım edecek, bir nevi şefaatiyle insanların susuzluğunu giderecek olan sekiz cennetin sakası yani su dağıtanı Hz. Muhammed'dir.

3.4. Kur'an-ı Kerim'in ve Orucun (Ramazan Ayının) Şefaati

Şefaatin mevzusuna dair olan hadislerin detaylı mülâhazası sonrasında elde edilen bilgiler, Kur'an-ı Kerim'in ve orucun da kula şefaatin edeceğini temin etmektedir.

Menzil-i nüzûl-ı rahmet-i Rahmân
Ramazân-ı şerîf şehir-i şefâat
Cenâb-ı zü'l-Celâl eylemiş ihsân
Ramazân-ı şerîf nûr-ı hidâyet

Lutfi, 52/1 (Kutlu vd., 2011: 126)

Şair, “Rahman olan Allah’ın rahmetinin yeryüzüne indiği ay olan Ramazan ayı şefaata ayıdır. Ramazan-ı şerif, Celal sahibi Cenâb-ı Allah’ın kullarına ihsanı, hidayet nurudur/ışığıdır.” ifadeleri ile Ramazan ayının şefaata ayı olduğunu bildirmektedir. Müslümanların sabır, mağfîret, ibadet ve bereket ayı olarak nitelendirdiği Ramazan ayı Kur’an-ı Kerim’de değerine vurgu yapılan yegâne aydır (Günay, 2007: 34/434). Bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi’nin Ramazan ayı içerisinde olması bu ayın manevi değerini arttırmakta, Kur’an’ın indirildiği ay olması hasebiyle “Kur’an Ayı” olarak da anılmaktadır. Kur’an’da bu aya erişenlerin oruç tutmaları emredilmektedir (Bakara, 2/185). Oruç ibadeti Allah rızasını kazanmak amacıyla, imsak vaktinden başlayıp güneş batıncaya kadar yeme-içme ve belirli davranışlardan uzak durarak yerine getirilen bir dinî yükümlülüktür. Kul diğer bütün ibadetlerde olduğu gibi, oruç ibadetinde de Allah rızasını gözetmekte, kulluk bilinci ile hareket etmektedir.

Şair, Ramazan ayını, Rahman olan Allah’ın rahmetinin yeryüzüne tecelli ettiği ay olarak tanımlamış, bu özelliği dolayısı ile de Celal olan Allah’ın insanlara bir nevi hediyesi, ikramı olarak değerlendirmiştir. Allah Teâlâ insanlara Ramazan ayını bahşederek onlara ihsanda bulunmuştur, çünkü Ramazan ayı içerisinde tutulan oruç, kişiye ahirette şefaata edecektir. Orucun, bu ibadeti ifa eden kula şefaata etmek isteyeceği ve bunun için Allah’tan müsaade istediği Hz. Peygamber’in hadislerinde belirtilmektedir (Ahmed b. Hanbel, 1995: VI/188). Kulun nefsinin terbiye ettiği, insanın en elzem ihtiyaçlarına (yeme-içme) günün belirli vakitlerinde ara vererek yerine getirdiği bu ibadet, meşakkatlerine sabır gösterip tamamlayan kişiye ahirette bir armağan olarak Allah’ın izniyle şefaata edecektir. Mevcut hadisler, Kur’an ayetleri ve ramazan hakkında toplum tarafından kabul edilmiş olan genel kanaatler, şairi Ramazan ayını insanlara bir “lütuf, hidayet nuru, şefaata ayı” olarak değerlendirmesine sevk eden temel amilleri oluşturmaktadır.

Ey Ramazân kıymetin takdîr eder Kur’ân senin
Ümmet-i Muhammed’e sen kıl şefâ’at elvedâ

Lutfi, 306/12 (Kutlu vd., 2011: 295)

Kuran-ı Kerim’de Ramazan ayının önemine vurgu yapan ayetlerin mevcut olması, şairin Ramazan’ın değerini Kur’an’ın takdir ettiği yönünde bir yorum yapmasına sebep teşkil etmiştir. Kur’an Allah kelimidir. Ramazan hakkında varit olan ayetler Allah’ın bu ay hakkında takdir ettiği önemin göstergesidir. Bizzat Allah tarafından övgüye mazhar olan bu ayın, bir önceki beyitte belirtilen durumlar da dikkate alındığı takdirde ahirette kula şefaata edeceği düşüncesi sağlamlaştırmaktadır. Şairin Ramazan ayından, Ümmet-i Muhammed’e şefaata etmesini talep etmesinde bu amillerin rol oynadığını söylemek mümkün görünmektedir.

Şefâ’at kubbesinde neyyir-i azam Muhammed’dir
Kıyâmetde dutar destin görürsün bu Ramazân’ı

Lutfi, 691/7 (Kutlu vd., 2011: 540)

Şair, “Şefaât kubbesinin en azametli nuru Muhammed’dir. Kıyamette elini tutar, bu Ramazan’ı görürsün.” diyerek Ramazan ayının, tutulan orucun faydasının kıyamet günü görüleceğini belirtmektedir. Zira bu sayede kişi Hz. Peygamber’in şefaatine mazhar olacaktır.

İlâhî nûr-ı Kur’ân’dan çerâğımız fûrûzân et
Yarın rûz-i kıyâmetde şefî‘ eyle o Furkân’ı

Lutfi, 625/4 (Kutlu vd., 2011: 495)

Şair Allah Teâlâ’ya hitapla “Ya İlahi! Kur’an’ın nuru ile kandilimizi (yolumuzu) aydınlat (parlat). Yarın kıyamet gününde o Furkan’ı bize şefaâtçi eyle.” demektedir. Hak ile batılı ayırt eden anlamında Kur’an-ı Kerim’in bir diğer adı da “Furkan”dır (Âl-i İmrân, 3/3, 4; Furkân, 25/1). Kur’an Allah tarafından insanlara gönderilmiş olan yol gösterici bir rehberdir. Bu kutsal kitap, Allah’ın varlığı ve birliği, iman ve inanç esasları, ibadetler, geçmiş ümmetler ve peygamberler hakkında bilgiler içeren, dünya hayatının geçiciliği, ahiret hayatının ise baki oluşuna dair insanlara öğüt veren Allah kelmamıdır. Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın kitabına sarılanlara, Allah tarafından mükâfat verileceği belirtilerek (Nisâ, 4/146), bu kitabın insanlara bir öğüt olduğu ve bundan hesaba çekilecekleri (Zuhur, 43/44), Kelamullâh’a uyanların bağışlanacakları müjdelenmiştir. Bu yönü ile Kur’an-ı Kerim insanlara Allah tarafından sunulmuş olan semavi bir armağan niteliği taşımaktadır. Şair, Kur’an-ın ilahi nurunu, karanlıkları aydınlatan rahmani bir ışık olarak görmekte; “çerağın” yani yolunu (hayatını) aydınlatmasını Allah’tan niyaz etmektedir. Son kutsal kitap olan Kur’an-ı Kerim indirildiği andan itibaren günümüze kadar insanlara ışık tutmuş, gaflet karanlığı içerisinde olan insanların yolunu aydınlatmıştır. Kur’an ile amel eden insan, şairin ifadesine göre, yolunu Kur’an’ın ışığı ile aydınlatmış olacak, karanlığını yani insanı Allah’tan uzaklaştıran bilgisizlik ve cehaletini bertaraf ederek ayetlerde belirtilen müjde ve bağışlanmaya erişecektir. Allah’ın emirlerini yani Kur’an-ı hayatının merkezine konumlandıran kimseye, bu özverisine ve Allah’a olan kulluğunun samimiyetine karşılık, ahirette Kur’an şefaâtçi olmak isteyecektir (Ahmed b. Hanbel, 1995: VI/188). Şair bu şefaate talip olmaktadır.

3.5. Ehl-i Beyt’in Şefaati

Yapılan araştırmalar neticesinde Ehl-i Beyt’in şefaate edeceğine dair divan şairlerinin müspet tasavvurlar içerisinde oldukları tespit edilmiştir.

İde hem-nâmı olan Hazret-i Ümmü Gülsüm
Lutf u ihsân u şefâ‘at ile mesrûr u be-kâm

Şeref Hanım, Terci-i Bent 1/VI-44 (Arslan, 2018: 209)

Cemâleddin Efendi’nin kızının ölümü sebebiyle mersiye yazan şair, adaşı olan Hz. Ümmü Gülsüm’ün ona (Cemâlû’d-din Efendi’nin kızına) şefaate ederek isteğine kavuşturmasını, onu mesut etmesini arzu etmektedir. Şeref Hanım divanında kimliğini tespit edemediğimiz Cemâlû’d-din Efendi olarak andığı şahsın Ümmü Gülsüm adındaki kızının genç yaşta ölümü üzerine bir mersiye kaleme almıştır. Henüz 14 yaşında olduğunu belirttiği genç kızın vefatı sebebiyle yaşadığı kederin gönlünü viraneye çevirdiğini belirten şair yüreğinde yanan ateşin dünyanın sümbülünü, lalesini yakıp perişan edecek kadar şiddetli olduğunu ifade etmiştir. Gönlünü bu denli hüzne gark eden Ümmü Gülsüm isimli genç kıza olan şefkat ve merhamet duygularının etkisi ile ona Hz. Peygamber’in kızının şefaate olmasını temenni etmiştir. “Hem-nam” olarak belirttiği kendisiyle

aynı ismi taşıyan Hz. Peygamber'in kızının şefaati olduğu takdirde genç kız meramına erişerek şad olacaktır. Şeref Hanım, şiirinde Hz. Peygamber'in kızının şefaati talep ederek, Ehl-i Beyt'in şefaatine vurgu yapmaktadır. Ev halkı anlamına gelen Ehl-i Beyt terkihi Hz. Muhammed'in eşlerini, çocuklarını, torunlarını ve yakın akrabalarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Ehl-i Beyt'in şefaatine dair Kur'an ayeti veya herhangi bir hadis-i şerif mevcut değildir. Fakat şair Ehl-i Beyt'in de şafaate yetkili kılınacak zümreler arasında olacağı düşüncesinden hareketle böyle bir görüş ortaya koymuştur.

Kur'an-ı Kerim'de hakka şahitlik edenlerin (Zuhruf, 43/86) ve Allah'tan söz ve izin alanların şafaat edecekleri belirtiliyor (Meryem, 19/85-87). Ehl-i Beyt mensubu zatların, Hz. Muhammed'in en yakınları olmaları, Allah'a iman etmiş ve imanlarında samimi olup bunu fiili olarak göstermeleri, sâlih ve sâliha kişilikleri dolayısıyla ayetlerde belirtilen hakka şahitlik eden ve Allah'tan söz ve izin alan kişilerden olabilecekleri, bu nedenle şafaate yetkili kılınabilecekleri sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in hadislerinde belirttiği üzere ümmetinden bir kişinin şafaati ile çok sayıda insanın cennete gireceği (İbn Mâce, "Zühd", 37) ve yine ümmetinin içinde insanlardan büyük cemaatlara şafaat edecek kişilerin olduğunu bildiren hadislerde (Tirmizî, "Kıyâmet", 12) belirtilen kendisi dışındaki kişinin veya kişilerin de Ehl-i Beyt'ten olabileme ihtimalini göz önünde bulundurarak Ehl-i Beyt'in şafaat edebileceğini söylemek mümkündür.

LUTFÎ'ye lutf ü keremdir bahs-i şâh-ı Kerbelâ

Rûz-i haşr ede şefâ'at bize sâhib-Zülfikâr

Lutfi, 234/7 (Kutlu vd., 2011: 250)

"Kerbela'nın şahı hakkında konuşmak dahi Lutfî'ye bir ihsan ve bağışlanma vesilesidir. Haşir (haşr) günü Zülfikar'ın sahibi bize şafaat etsin." diyen şair Hz. Peygamber'in torunu olan, Hz. Fatma ve Hz. Ali'nin çocukları Hz. Hüseyin'den Kerbela'nın şahı olarak bahsetmektedir. Emevîler tarafından Kerbela adı verilen yerde Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin şehit edildiği bu elim vaka pek çok şair ve edip tarafından edebî eserlerde işlenen bir konudur. Şair Kerbela'nın şahı olan Hz. Hüseyin hakkında söylenen sözlerin, mevzu bahis olduğu sohbetlerin dahi kendisi için bir bağış vesilesi olduğunu söylemektedir. Beyitte bahsedilen Zülfikar Hz. Muhammed'in, damadı Hz. Ali'ye verdiği meşhur kılıcın adıdır. Bu kılıç Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye hediye edilmiş, Hz. Ali'den sonra Hasan ve Hüseyin'e intikal etmiştir (Öz, 2013: 44/553). Şair, insanların yeniden diriltilecekleri günde Zülfikar'ın sahibinden şafaat talep etmektedir. Şairin bu beyitte önce Kerbela hadisesinden bahsetmesi, ardından Zülfikar'ın sahibinin şefaati istemesi buradaki kişinin Hz. Hüseyin olduğu ihtimalini kuvvetli kılmaktadır. Fakat Zülfikar denilince akla ilk gelen kişinin daima Hz. Ali olması, burada şafaati talep edilen kişinin Hz. Ali olabileceği ihtimalini de doğurmaktadır. Fakat burada şafaati talep edilen kişinin kim olduğundan ziyade önemi haiz olan husus Ehl-i Beyt'in şefaatinde bahsedilmiş olmasıdır.

Olmazsalar Şeref ol iki şâh eger şefî

Hâlin olur senin de yaman ağlamaz mısın

Şeref Hanım, K. (Mersiye) 12/18 (Arslan, 2018: 29)

"O iki padişah (Hz. Hasan ve Hüseyin) eğer şefaati olmaz iseler, senin de hâlin fena olur Şeref, o zaman ağlamaz mısın?" diyen Şeref Hanım, divanında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için bir mersiye kaleme alarak, onların ölümünden dolayı duyduğu hüznü dile getirmiştir. Âlemin övünç

sebebi olan Hz. Muhammed'in göz bebeği Hz. Hüseyin'in şehadetini yad ettiği anlarda gönlünün hüzne gark olduğunu söyleyen şair, Hz. Hasan'ın zehirlenerek öldürülmesinin ise gönül canını kedere boğduğunu ve bu durumdan dolayı her an ağladığını belirtmiştir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e şah olarak hitap etmiş, o iki şahın kendisine şefaate olmamaları hâlinde bu perişan vaziyetinden dolayı “ağlamaz mısın?” sorusuyla esasında bu durumun kendisini derin bir kedere ve hüsrana uğratacağını ifade etmiştir.

Dûzah-nişîn olur kalurum tâ ebed meded
İtmezseniz bu mücrime ferdâ şefâ'atı

Şeref Hanım, K. (Mersiye) 17/40 (Arslan, 2018: 41)

“Bu günahkâra yarın (ahiret gününde) şefaate etmez iseniz (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin), sonsuza kadar cehennemde kalırım, bu yüzden imdat ederim/yardım dilerim.” diyen şair şefaate nail olmadığı takdirde günahkârlığından dolayı ebedi cehennem azabında kalmanın korkusunu yaşamaktadır.

Değil mersiyyeden maksûdumuz arz-ı hüner billâh
Hemân bir intisâb itmekdir ümmîd-i dil-i güm-râh
Şeref düşdi kapınıza olup her dem şefâ'at-hâh
Mu'în ü dest-gîr olsun bana ol iki şâhen-şâh
Meded Şâh-ı velâyet el-amân Binti Resûlullâh
Bu tesliyyetle gayri kendi kendim egleyim her gâh
Bi-hamdillâh muhibb-i Hazret-i Âl-i Abâ'yım ben
Ezelden hânedân-ı Mustafâ'ya cân-fedâyım ben

Şeref Hanım, Mûs. (Mersiye) 1/7 (Arslan, 2018: 193)

Şair, “Mersiye yazmaktaki maksadım, hünerimi (maharetimi) arz etmek değildir. Amacım yolunu şaşırmış (delâlete düşmüş) gönlümün, sizin bir ferdiniz olmasını ümit etmektir. Bu kul (Şeref) kapınıza geldi ve her an sizden şefaate istemektedir. O iki padişahlar padişahı, elimden tutup yardımcım olsun, medet ey velilerin şahı (Hz. Ali), medet Resûlullah'ın kızı (Hz. Fâtıma). Bu teselli ile her zaman kendi kendimi avutup dururum. Allah'a hamd olsun ki, ben Âl-i Abâ'nın muhibbiyim, Hz. Peygamber'in şerefli, yüce soyu için canımı feda ederim.” diyerek Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin'den şefaate istemektedir. Üstelik bu bendde şair, Ehl-i Beyte olan muhabbetini, Hz. Peygamber'in sülalesini canını feda edecek kadar çok sevdiğini dile getirmektedir.

3.6. Dört Halifenin Şefaati

İslam dini ve tarihi açısından önemli bir yere sahip olan ve dört seçkin dost anlamında “çihâr-yâr-i güzîn” ifadesiyle edebiyatımızda karşımıza çıkan dört halifenin şefaatine dair incelenen divanlar içerisinde bir beyitle karşılaşılmıştır.

Dört yanından du'â-yi Çâr-yâr-i bâ-safâ
Hem nasîr ü hem zahîr ü hem şefî' ü hem mu'în

Necatî Beg, Na't-ı Ali 20/60 (Tarlan, 1992: 98)

Şair, “Hem zafer veren hem destekçi hem şefaathçi hem de yardımcı olan dört safa (huzur, mutluluk) sahibi dost/yar, dört bir yanından dua eder, senin için niyazda bulunur.” ifadeleri ile dört halifenin şefaati mevzusunu dile getirmiştir. Hz. Muhammed’in “Osman bin Affan, kıyamet gününde, Rabia ve Mudar kabileleri kadar insana şefaath eder.” (Tirmizî, “Kıyâmet”, 12) hadisi dört halifenin üçüncüsü olan Hz. Osman’ın ahirette şefaath edecekler arasında olacağına delâlet etmektedir. Bu hadis, doğrudan doğruya Hz. Osman hakkında gelmiş olması hasebiyle onun şefaathçi olacağını haber verirken diğer halifelerin şefaathine dair bir açıklamaya yer vermemektedir. Öte yandan Hz. Ali’nin bir önceki başlıkta bahsedildiği üzere Ehl-i Beyt’ten olması onun şefaathçi olmasını mümkün kılmaktadır. İlk iki halife Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’in ahirette şefaath edebileceklerine dair bir nas mevcut değildir. Fakat bu durum, İslam Devleti’ne başkanlık yapmış, Hz. Peygamber’e sahabe olma şerefine erişmiş bu muteber insanların şefaath edemeyecekleri anlamına da gelmemektedir. Hz. Peygamber’e ilk iman edenlerden olan, kendisine hicret esnasında yol arkadaşlığı yapmış ve “Siddık” lakabına nail olmuş Hz. Ebubekir’in; adaleti ile ünü çağları aşan “Faruk” lakabının muhatabı Hz. Ömer’in, cennetle müjdelenen 10 sahâbîden ikisi olduklarını da dikkate aldığımızda, şefaath etmelerine engel teşkil edecek bir durumun varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Nitekim Zuhur Suresi 86. ayet ve Meryem Suresi 85-87. ayetlerinde belirtilen vasıfları da taşıdıkları düşünöldüğü takdirde, bu deliller onların da şefaath edecekler arasında pekâlâ olabileceği kanaatini kuvvetlendirmektedir.

3.7. Veli Kulların/Sâlih Kişilerin ve Masumların Göstereceği Şefaath

Hadis-i şeriflerde veli kullar ve sâlih müminlerin göstereceği şefaath haber verilmektedir. Bu hususa işaret eden beyitlerden tespit edilenlere aşağıda yer verilmiştir.

Oldı Hanife ana nâm itdi ibâdâtla kıyâm

Oldı şefî‘ pes enâm afv ola var-ısa günâh

Vahyî, T. 1/5 (Taş, 2017: 235)

Beyitte “Hanife ona isim oldu, ibadetle kıyam etti, kaim oldu. Sonra halka, mahlukata şefaathçi oldu. Günah var ise affola (Hasan Paşa’nın kızı.)” diyen şair, Bağdat valisi Hasan Paşa’nın kızı Hanife Hanım’ın şefaathçi olduğunu vurgulamaktadır. Gürcü asıllı olup 1657 yılı dolaylarında doğan Hasan Paşa Enderun’da yetişmiş, Mayıs 1704’te Bağdat valisi olmuştur (Emecen, 1997: 16/336-337). Adaleti ve iyi idaresi ile tanınan Hasan Paşa’nın kerimesi Hanife Hanım’ın ölümü üzerine tarih düşüren şair onun halkın şefaathçisi olduğunu bildirmektedir. Hanife Hanım’ın kulluk görevlerini lâıyıkı ile yerine getiren, yumuşak huylu temiz yaratılışa sahip bir şahsiyet olduğunu, bu hâli ile istikrarlı bir duruş sergilediğini belirtmiştir. Hanife Hanım’ın bu özellikleri sayesinde ahirette şefaath edecekler arasında olacağına kanaath getiren şair, onun, halkın şefaathçisi olduğunu bildiren bu beyti yazmıştır.

Sen kân-ı mürüvvetsin

Erbâb-ı şefâ‘atsın

Sultân-ı velâyetsin

Yâ Hazret-i Mevlânâ

Yâver, Medhiyeler 8/3 (Üstüner, 2017: 29)

Şiirlerinde Hz. Peygamber dışında başka bir zattan şefa'at isteyen şairlerden bir diğeri Enderunlu Hasan Yâver'dir. Beyitte şair, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (ö. 672/1273) hitaben onun iyilikleri kendinde çokça barındıran bir şahsiyet olduğundan bahsetmiştir. Devamında Allah dostu velî/ ermiş bir zat olduğunu belirterek şefa'ate yetkili olduğunu söylemektedir. Tefsir ve hadis başta olmak üzere akli ve nakli ilimlerde tahsil görmüş olan Mevlâna, kâmil manada âlim, sûfî ve şairlik özelliklerine sahip bir şahsiyettir. "Mevlânâ'nın dinî-tasavvufî düşüncesinin temelinde Kur'an ve sünnet yer almaktadır." "Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim ben. Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım ..." beyti ile Kur'an ve sünnete verdiği değeri ifade etmiş, "Pergel gibiyim; bir ayağımla şeriat üstünde sağlamca durduğum hâlde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum." diyen mutasavvıf, bir Müslüman olarak bütün insanlığı kucaklayabildiğini belirtmiştir (Öngören, 2004: 29/445). Nitekim Allah'a ve Hz. Muhammed'e bu denli bağlı olan, iyi-kötü ayrımı yapmaksızın bütün insanlara karşı hoşgörüyle yaklaşan ve onlara duyduğu muhabbeti ile ünlenen Hz. Mevlânâ'nın kıyamette şefa'at edecek zümre olan âlimler arasında olacağını söylemek mümkündür. Şairin Mevlânâ'yı şefa'at erbabı olarak görmesinin temel dayanak noktasını, Kur'an'da yer alan ilgili ayetler ile bu konu ile alakalı olan Hz. Peygamber'in hadisleri oluşturmaktadır.

Cenâbından meded-hâhım şefâ'at-hâhım itmez red

Mu'in-i bî-kesân u mücrimândır Yazıcı-zâde

Şeref Hanım, K. (Medhiye) 9/18 (Arslan, 2018: 24)

Şair, "Yazıcızade kimsesizlerin ve günahkârların yardımcısıdır. O yüce zattan (O Hazretten) yardım ve şefa'at isteyenim. Beni reddetmez (Umarım talebimi geri çevirmez)." ifadelerinde, Muhammediyye adlı eseriyle meşhur olmuş, bu ilim ve irfan sahibi zatın kendisine şefa'at edeceğini ummaktadır.

Günâhım var mı eltâfindan ümmîdim kesilmezse

Şefî'-i mücrim-i rûz-ı cezâdır Ahmed-i Bî-cân

Şeref Hanım, K. (Medhiye) 10/7 (Arslan, 2018: 25)

"Lütfundan ümidim kesilmez ise günahkâr olur muyum? Ahmed Bîcan kıyamet gününde günahkârların şefa'atçisi olacaktır." diyen Şeref Hanım, Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 855/1451) ve Ahmed Bîcan (ö. 870/1466) hakkında övgü dolu hitaplara yer vermiş ve şefa'atlerini talep etmiştir. Nitekim Muhammediyye'si ile tanınan mutasavvıf şairi Yazıcıoğlu Mehmed Efendi dinî ilimleri tahsil etmiş bir âlimdir. Kendisi gibi âlim ve mutasavvıf olan kardeşi Ahmed Bîcan "Envârü'l-âşıkın" adlı eseri ile tanınmaktadır. Âlimlerin Allah katında insanlara şefa'atçi olacakları ayet ve hadislerde belirtilmektedir. Peygamberimizin "Kıyamet günü üç grup şefa'at edecektir: Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehitler." (İbn Mâce, "Zühd", 37) şeklindeki hadis-i şerifi ve Kur'an-ı Kerim'de bu konu ile ilgili olan ayetler (Fâtır, 35/28; Tâhâ, 20/109) ilahi rızaya nail olan âlimlerin kıyamet gününde şefa'at edecekler arasında olduğunu göstermektedir. Yukarıda yer alan beyitlerde şair, Allah katında kendisine yardım edecek ve şefa'atçi olacak kişilerin Yazıcıoğlu Mehmet Efendi ve Ahmed Bîcan olduğunu söylemektedir. Ayet ve hadisler doğrultusunda bahsedilen her iki şahsın dinî konularda ilim tahsil etmiş olmaları ve mevcut eserleri incelendiği takdirde Allah'a ve Peygamber'e olan bağlılıkları göze çarpmaktadır. Nitekim bu durum onların ayet ve hadislerde sözü edilen âlim insanlar arasında olabileceği kanaatine kapı aralamaktadır.

Şeref Hanım'ın Yazıcızadelerden şefaata talebinde bulunmasının bir hikmeti olsa gerektir. Nitekim bu konuda merhum Mehmet Arslan'ın şöyle bir tespiti vardır: "İstanbul'da büyüyen ve hayatını orada devam ettiren Şeref Hanım, anlaşıldığına göre çocukluğunda bir ara büyük bir ihtimalle ailesiyle beraber ne vesileyle olduğunu bilmediğimiz bir yolla Gelibolu'ya gitmiş ve orada Yazıcızâde Mehmed ve Yazıcızâde Ahmed-i Bîcan'ın kabirlerini ziyaret etmiştir. Onlara birer medhiye de yazan Şeref Hanım onların maneviyatlarından istimdâd istemekte, şefaata dilemektedir." (Arslan, 2018: 2).

3.8. Günahkâr/Asi Kullara Şefaata

Önceki başlıklarda şefaatin bilhassa günahkâr insanlara yönelik olacağına dair hadis-i şerifler verilerek detaylı mülâhazalar yapılmıştır. Taranan divanlarda özellikle mücrimlere yapılacak olan şefaatin zikredildiği beyitlere rastlanmıştır.

Eyle şefâ'atün-ile bir lahza yâd anı

Cürm-ile koma kim ola çeşmi hemîşe nem

Cem Sultan, Manzumeler V/26 (Ersoylu, 1989: 17)

Cem Sultan'ın Hz. Muhammed'den kendisi için şefaata istediği bu beyitte, şairin özellikle üzerinde durduğu konu günahkâr insanlara yapılacak olan şefaattir. Bir önceki beyitte belirtildiği üzere, şair hatalarının farkına varıp Hz. Muhammed'in şefi olmasından dolayı onun kapısına gelerek ona yalvarmaktadır. Burada şair, bireysel olarak sadece kendisine şefaata edilmesini istememiş, günahkâr olan bütün insanlara şefaata talebinde bulunmuştur. Fakat burada şefaata edilecekler için bir koşul vardır, onların günahlarından dolayı pişman olmuş olmaları yani gözü yaşlı bir durumda Peygamberden şefaata istemeleridir. Gözlerin yaşlı olması, insanların günahlarından dolayı pişman olup bu durumun vermiş olduğu kederle ağlamaları, hüznlenmeleridir. Şefaate nail olma konusunda günahlardan pişmanlık duymanın gerekliliğini "gözlerin yaşlı olması" ibaresi ile belirten şair, şefaata vesilesi ile Hz. Muhammed'in kendisini ve bu durumda olan diğer insanları hatırlamasını, yani onlara şefaata etmesini arzu etmektedir.

Ümmetün mücrimlerinün yâ resûl

Sen şefî'isin niçün olur melûl

Mihri Hâtun, Tazarrunâme/81 (Arslan, 2007: 357)

"Ya Resul! Sen, ümmetinin günahkârlarının şefaataçisisin. (Bunu bilen kişi) niçin mahzun olur?" diyen Mihri Hâtun, Hz. Muhammed'e seslenerek ümmetinin günahkârlarına şefaata edici olduğuna göre, bunların neden hâlâ melûl olduklarını sormakta, aslında günahkârların duyduğu pişmanlık neticesinde üzüntüye kapıldıklarını ima etmektedir. Hz. Muhammed ümmetinin şefaata edicisidir. Günahkâr müminler, bu hâlleri nedeniyle hüznün karanlığına gark olan ve bir çıkış yolu arayan mahzun kişilerdir. Allah'a ve Peygambere olan bağlılıkları onların hüznlerinin asıl sebebidir. Kabahat işlemiş müminler bu hâllerinden ötürü şair tarafından "melûl" olarak nitelendirilmiştir. Fakat devamında şair, bu hüznün karanlığını bertaraf edecek olan Hz. Muhammed'in şefaatinden bahsetmiştir. Mademki Hz. Muhammed şefaata edicidir, o hâlde günahkâr müminler ümitsizliğe kapılmamalı, affa nail olma hususunda ümit var olmalıdır.

Sencileyin şefî'i olan ümmete ne gam
Ne denlü olsa garka-i deryâ-yı seyyiât

Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi, Münâcât 1/IV-9 (Erünsal, 2018: 74)

Şefaatin günahkâr insanlar ekseninde anlatıldığı yukarıdaki beyitte şair, günahı haddi aşan insanların dahi affa nail olabileceğini söylemektedir. Şair, günahların çokluğunu “günah denizine gark olmak” ifadesi ile belirtmiştir. Şüphesiz bu vaziyette olan insanların ümitsizlik içerisinde kederlenmeleri, kaygı içerisinde olmaları gerekir. Fakat şair, Hz. Muhammed’in ümmetinin, kendisinin şefaatchi olduğu takdirde gam ve kederden uzak olacaklarını belirterek şefaate sayesinde günahların Allah’ın izniyle affedileceği ve bu inancın, günah yükü altında olan insanların umudu olacağını dile getirmiştir.

Zünb ehline sen şefâat eyle
İhsânunı kıl usâta hem-râh

Ahmed-i Rıdvan, M. 4/4 (Çeltik, 2017: 47)

“Günah sahiplerine sen şefaate eyle, aynı kaderi paylaşan (yoldaş olan) bu asilere lütfunla muamele et.” diyen Ahmed-i Rıdvan, divanında yer alan yukarıdaki beyitte, Hz. Muhammed’in günah sahiplerine şefaate etmesini istemektedir. Buna göre beyitte günahkâr insanlar aynı kategoride ele alınarak ayırım yapılmaksızın bütün mücrimlere Hz. Peygamberin şefaate etmesi talebine yer verilmiştir.

Melâz-ı merhamet-cûyân amân-ı el-aman-gûyan
Atâ-cûy-ı hatâ-hûyan şefî-i cürm-i ümmetdür

Vahyî, K. (Na't) 5/27 (Taş, 2017: 39)

“O, merhamet arayanların/isteyenlerin sığınılacak yeri, eman dileyenlerin/söyleyenlerin güvencesi, hata yapanlara bağışta bulunan, ümmetin günahkârlarının şefaatchisidir.” diyen şair, bu beyitte Hz. Peygamber’in birçok önemli vasfına ve şefaate edici oluşuna değinmektedir. Günahkâr insanlar günahlarının affedilebilmesi için bir arayış içerisine girerler. Şair onların bu hâllerini “merhamet arayanlar” olarak nitelemiş, onların yardım isteyen cürm ehli olduklarını belirtmiştir. Ümmetin asilerinin umudu, dayanağı şairin günahkâr ümmetin şefisi olarak hitap ettiği Hz. Muhammed’dir. Buna göre kurtuluş arayışı içerisinde olan günahkârların affı hususunda onun şefaatinin etkili olacağını söylemiştir.

Ey bâb-ı şefâ'ati usâta meftûh
Lutfundur iden dil-i hazîni meşrûh

Vahyî, Rub. 3/VII-1 (Taş, 2017: 307)

Hata ve kabahatler sonucu günah yükünün altına giren müminler, Allah’a olan iman ve inançlarını yitirmedikleri müddetçe kalplerini saran hüznü duygusundan kendilerini kurtaramazlar. Seven sevdiğinin yasakladığı fiillerden uzak durur. Rabbini seven kul bu düstura uygun davranmadığı takdirde haddi aşanlardan olur ve asi olarak nitelenir. Hâlimden dolayı pişmanlık duyar, gönlü hüznlenir, affedilmeyi ister. Nitekim bu beyitte şair, Hz. Muhammed’in şefaatinin asi kullara açılan af kapısı olduğunu belirterek şefaate kapısı açıldığı takdirde gönlü mahzun olan bu günahkâr müminlerin hüznlerinin sevince dönüşeceğini ifade etmektedir.

Kıl devâsı-y-ıla şefâ'atünün

Üşbu bîmâr derdine tîmâr

Ahmedî, K. XXI/53 (Akdoğan, t.y.: 59)

Yukarıdaki beyitte hastalık derdinden kast edilen günahların oluşturduğu pişmanlık ve hüzdür. İnsanın hayatı boyunca işlediği günahlar kişiye ağır gelmekte adeta bu pişmanlık kişiyi hastalıklı bir duruma düşürmektedir. Günahsız ve tertemiz bir kalp ile günah bataklığında boğulmuş bir kalp arasında kocaman bir emre itaat/itaatsizlik farkı vardır. İtaatsizliğin sonucu, ruh huzursuzluğu yani ruh hastalığıdır. Bu hastalık halinden kurtuluş günahların affedilmesi ile ruhun huzur bulması şeklinde vuku bulur. Burada günahların affa mazhar olması Peygamberimizin şefaati vesilesiyle olacaktır.

3.9. Tüm İnsanlığa Yönelik Olarak Beklenen Şefaati

Divanlarda şefaati ilgili tespit edilen beyitlerden bazılarının genel manada bütün insanlığa yönelik beklenen şefaatten bahsettiğini söylemek mümkündür. Bu başlık altında genel olarak tüm insanlığın şefaate erişmesinin arzu edildiği beyitler ele alınmıştır.

Cümle cihânı gark ider-isen şefâ'ate

Ol bahr-ı bî-gerândan olmaya katre kem

Cem Sultan, Manzumeler V/22 (Ersoylu, 1989: 17)

Şair beyitte şefaati bir deryaya benzetmiş, “Bütün kâinatı/cümle cihânı şefaatin ile doldurur/şefaate gark eder isen, o uçsuz bucaksız denizden (şefaati denizi) bir damla eksik olmaya.” diyerek cümle cihânın bu engin deryadan faydalanmasını temenni etmiştir. Buna göre şairin arzusu bütün insanların şefaatten istifade etmesi yönündedir.

Ol bezmdeki devr ide ke's-i şefâ'atün

Hâşâ ki bizi sâkî-i lutfun susuz koya

Karamanlı Nizâmî, K. I/59 (İpekten, 2020: 59)

Beyitte şairin bahsettiği meclisten kastedilen, büyük ihtimalle mahşer meydanında hesaba çekilmek üzere bir araya gelen insanların oluşturacağı topluluktur. Mahşer günü insanlar için çetin bir gün olacak, Allah'ın affına erişebilmek için çeşitli arayışlar başlayacaktır. Bu sıkıntılı gün şair tarafından susuzluk olarak betimlenerek bu ihtiyacı giderecek olan sakinin Hz. Muhammed olduğu ifade edilmiştir. Beyitte insanların ihtiyacının yani susuzluğunun ilacı şefaattir. Nitekim şair, “O toplulukta, şefaati ile dolu olan kadehin, durmaksızın dolaşsın (herkes şefaatten istifade etsin), ikramların bizi (şefaatten) asla mahrum/susuz bırakmaya.” ifadeleri ile baştan ayağa bütün mahşer halkının şefaati ile nasiplenmesini istemektedir.

Bîmâr olursa halk-ı cihân cümle cürm-ile

İrerse ger şefâ'atün olur kamuya em

Cem Sultan, Manzumeler V/14 (Ersoylu, 1989: 16)

Yukarıdaki beyitte, “Yeryüzündeki bütün insanlar, işledikleri günahlar sebebi ile hastalanınca (günahları haddi aşınca), şefaatin onlara ulaşması hâlinde, bu (şefaati) herkese ilaç olur

(şefaât vesilesi ile affa nail olurlar.)” denilerek günahkârlık hastalığı benzetilmiş ve bu hastalığı giderecek olan devanın da şefaât olduğu belirtilerek genel manada şefaatten bahsedilmiştir.

Eylesün Hak şefâ‘atün efzûn
O kadar kim ne had ne gâyet olur

Vahyî, K. (Na’t) 4/100 (Taş, 2017: 37)

“Hak, şefaatinin çokça artırsın. Öyle ki ne sınırı ne sonu olsun.” diyen şair, Hz. Peygamber’in şefaatinin hadde hududa gelmeyecek kadar fazla olmasını Hak Teâlâ’dan niyaz etmektedir. Beyitte Hz. Peygamber’in şefaatinin ne derece kuşatıcı olduğuna vurgu yapılmakla birlikte, onun umumi şefaatine de işarette bulunmaktadır. Dolayısıyla bu şefaatten nasiplenmek isteyen insanlar ne kadar çok olsa da Allah’ın lütfu keremi ve izniyle bundan herkesin yararlanabileceği yönünde bir çıkarımda bulunmak da mümkündür.

Kerem-tabâ şefâat-hâh-ı rûz-ı mahşerâ şâhâ
Ser-â-ser halk-ı âlem sana arz-ı iftikâr eyler

Vahyî, K. (Na’t) 6/33 (Taş, 2017: 44)

Şair, “Ey kerem tabiatlı, ey mahşerde şefaât isteyen, ey padişah! Baştanbaşa bütün cihan halkı, ihtiyaçlarını (isteklerini) sana arz eder/sendem yardım diler.” diyerek bütün cihan halkının şefaate nail olma arzusu taşıdığını ifade etmekte, bunu gerçekleştirecek olanın da lütf ve kerem sahibi, mahşer günü hesabın bir an önce görülmesi için tüm insanlığa yönelik şefaatte bulunacak olan Hz. Muhammed olduğunu bildirmektedir.

3.10. Bireysel Olarak İstenen Şefaât

Bu başlık altında değerlendirilen beyitlerde şairler ağırlıklı olarak, bireyselliği ön plana çıkarmış, kendileri adına şefaât talebinde bulunmuşlardır.

Cürmümi bildüm şefâat kıl bana
Yâ resûlallâh sığındum uş sana

Mihri Hâtun, Tazarrunâme/94 (Arslan, 2007: 358)

Beyitte yer alan “şefâat kıl bana” ifadesi ile bireysellik ön plana çıkarılmış ve kişinin kendi kurtuluşu için bir talepte bulunuşuna yer verilmiştir. Nitekim şair, günahlarının/kabahatlerinin farkındadır, bu hâlimden dolayı kendisine yardım edecek bir merci, günahlarının bağışlanmasına vesile olacak bir sığınak arayışı içerisine girmiş, Hz. Muhammed’e seslenip kendisine şefaât etmesini talep etmiştir.

Meded bu kemterin-i ümmetin Vehbî-yi âsinin
Şefâ‘atdır süâli bir gedâdır ya Resûlallâh

Sünbülzâde Vehbî, K. (Na’t) 2/13 (Yenikale, 2017: 62)

Şair Hz. Peygamber’e hitap ettiği bu beytinde kendisini günahkârlığından dolayı “asi” olarak nitelemiştir. Ümmetin aciziyetini belirtip kendisini bir kabahatli/suçlu olarak göstererek bu hâlini dilenciye benzeten şair, isteğinin şefaât olduğunu Allah Resul’üne hitapla vurgulamıştır. Dilencilerin kendileri ile özdeşleşen özelliklerinden biri yoksun oldukları durumlarının başkaları

tarafından karşılanmasını istemeleridir. Bu somut bir eşya olabileceği gibi, şairin beytinde belirttiği üzere şefaata isteği de olabilir. Şair kendisini, Hz. Peygamber'in kapısında ondan şefaata talep eden yoksul bir dilenci olarak betimlemiş ve ondan bu vesile ile ihtiyaçlarının karşılanması konusunda yardım istemiştir. Burada söz konusu olan ihtiyaç şefaate nail olarak affa uğrayanlardan olabilme durumudur.

Sezâ-yı mağfiret kıl bu gedâyı
Şefî' eyle Muhammed Mustafâ'yı

Sünbülzâde Vehbî, M. 1/50 (Yenikale, 2017: 31)

Allah dilemediği takdirde kimse şefaate güç yetiremeyecektir. Şefaata hususunda ancak Allah'ın izin vermesi sonucu Hz. Peygamber ve diğer seçkin insanlar/varlıklar şefaate edebileceklerdir. Nitekim şair, bu gerçekten hareketle kendisinin yoksul/fakir bir insan olduğunu söyleyerek Allah'a yalvarmakta, affa layık kılmasını ve Muhammed Mustafa'nın da kendisine şefaate eylemesini O'ndan istemektedir. Dolayısıyla kendisini düşkün (dilenci) olarak betimleyen şair, bu hâlinin bertaraf edilmesi ve Allah'ın mağfiretine erişebilmek adına Hz. Muhammed'in kendisine şefaate olmasını temenni etmektedir.

Şefâ'atünle beni müstahakk-ı gufrân it
Hirâs-ı hışm ile dil nîm-cân-ı 'âlemdür

Vahyî, K. (Na't) 7/100 (Taş, 2017: 50)

Yukarıdaki beyitte şair, "İlahi gazaba uğramanın korkusundan ötürü âlemin canı olan gönül dahi iki parçaya ayrılmıştır. Şefaatinle (Hz. Muhammed) beni affedilmeyi hak eden kişilerden eyle." diyerek şefaate vesilesi ile bağışlanmayı ümit etmektedir.

Şefâ'at eyle lutfundan anı şâd eyle mahşerde
Kulun Yâver garîb ü nâ-tüvânı yâ Resûlallâh

Yâver, Medhiyeler 4/7 (Üstüner, 2017: 27)

Hz. Muhammed'e hitapla "Ya Resûlullah! Mahşer günü zayıf ve kimsesiz olan kulun Yâver'e lutfundan şefaate ederek onu mutlu et." diyen şair, bireysel olarak şefaate niyazını gerçekleştirmiştir.

Budur ancak niyâzı rûz u şeb senden Şeref-zârın
Meded kıl rûz-ı mahşerde şefâ'at yâ Resûlallâh

Şeref Hanım, G. (Na't) 228/7 (Arslan, 2018: 335)

"Ey Allah'ın Resulü! Gece gündüz demeden dermansız bir şekilde (ağlayan, inleyen) Şeref'in senden istediği tek şey, mahşer günü yardım edip, şefaate etmendir." diyen şair, Resulullah'a hitapla şefaate talebinde bulunmakta, mahşer günü yardım etmesi için gece gündüz dua edip durduğunu ifade etmektedir.

3.11. Şefaatin Şarta Bağlanması

Bu başlık altında yer alan beyitlere bakıldığında, belirli kaidelere uyulduğu takdirde şefaate nail olunacağı düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir.

Ger şefî‘ olmak dilersen âhiretde Mustafâ

Âlini ashâbını her demde çâr-yârın ög

Mihri Hâtun, Tazarrunâme/178 (Arslan, 2007: 366)

Yukarıdaki beyitte, “Eğer Muhammed Mustafa’nın ahirette sana şefaathçi olmasını istiyorsan, onun ailesini, ona inananları/sahabeyi ve dört sevgiliyi/dört halifeyi her zaman methet.” denilmektedir. Hz. Peygamber’in aile ve arkadaşlarına, dört halifeye kalbi duygularla bağlı olmak ve onları övme şartıyla kişinin şefaate nail olabileceği vurgulanmakta, bu düstur üzere hareket etmek gerekli bir husus olarak gösterilmektedir.

Şefî‘ olmak dilersen ger Resûl

İlm-i tevhîd ile dâ’im yoldaş ol

Mihri Hâtun, M. 1/13 (Arslan, 2007: 341)

Şair, “Resulün (Hz. Muhammed’in) sana şefaathçi olmasını istiyor isen, tevhit ilminin dâima takipçisi ol.” diyerek tevhit ilmi ve ilkesi ile yoldaş olmasını, yani dünya hayatı ve ahiret yolculuğunda daima yol arkadaşı ve rehberinin tevhit ilmi olması gerektiğini, buna riayet ettiği takdirde Resul’ün şefaatine mazhar olabileceğini dile getirmiştir.

Şart-ı şefâ‘at ümmete cürm ü günâh ise

Çokdur bu derd bizde demidür k’ire devâ

Şeyhî, V/48 (Biltekin, 2018: 31)

“Ümmetin şefaate nail olabilmesinin şartı kabahat ve günah işlemek ise bu derd bizde fazlasıyla mevcuttur. Nitekim devânın ermesinin (şefaath ederek derdimize derman olmanın) tam zamanıdır.” diyen şair, aslında Hz. Peygamber’in şefaatinin, ümmetinden büyük günah işleyenlere yönelik olduğu konusundaki hadise (İbn Mâce, “Zühûd”, 37) atıfta bulunmakta, işte ziyadesiyle günahkâr biri olarak kendisinin de bu derdine devâ olacak şefaati umduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra beyitte vurgu yapılan nokta şefaath devasına erişebilmenin günahkârlığı yani derdi/hüznü gerektirdiğidir.

Diler isen şefâ‘ati

İki cihanda devleti

Dâimâ eyle râğbeti

Mevlidine Muhammed’in

Lutfi, Mevlîdü’n-Nebî 4/7 (Kutlu vd., 2011: 88)

Mevlid, özellikle Hz. Muhammed’in dünyaya geldiği zamanı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Şair, şefaath dileyen, iki cihanda baht ve saadete erişmek isteyen kişinin, Hz. Muhammed’in mevlidine râğbet etmesi gerektiğini dile getirmekte, şefaate ve iki cihan saadetine erişmenin Resûlullah’ın mevlidine alâka gösterip, iştiyak duymaktan geçtiğini ifade etmektedir.

3.12 Şefaath Edici Olması Yönüyle Hz. Peygamber’e Yüklenen Vasıflar

Yukarıda yer alan şiirler içerisinde Hz. Peygamber en büyük şefaathçi olarak gösterilmiş, bundan dolayı kendisine birçok vasıf yüklenmiştir. Ümmetin günahkârlarının şefaathçisi olarak hitap edilen Hz. Muhammed, hem bu dünyada hem de ahirette cihanın ümidi olarak görülmektedir. Engin

merhameti vesilesi ile ceza gününün en şefkatli şefaathçisi, şefaatin kaynağıdır. Beşerin yardımcısı olan Hz. Muhammed, günahkârların affedilmesi için Allah katında dua ve niyazda bulunan hak yalvarıcıdır.

Bu vasıflar beyit şerhleri içerisinde detaylıca açıklanmış olduğundan bu başlık altında sadece vasıfların tablo halinde verilmesi ile yetinilmiştir.

Tablo 2. Şefaath Edici Olması Yönüyle Hz. Peygamber'e Yüklenen Vasıflar

Mu'in-i beşer	Adlî Dîvânı, N. 3/6
Ümîd-i cihân	Şeyhî Dîvânı, III/45
Delîl-i zâyî' ü dâl	Şeyhî Dîvânı, III/45
Şefî'-i müznib ü mücrim	Şeyhî Dîvânı, III/45
Şefî'-i rûz-ı cezâ	Şeref Hanım Dîvânı, K. (Na't) 3/3; Hakîkî Dîvânı, K. 39/12
Hak yalvarıcı	Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhîyât, 44/7
Şefâ'at ma'deni (kaynağı)	Mihri Hâtun Dîvânı, Tazarrunâme/106
Şefî' yevm-i suâl	Necatî Beg Divanı, Kaside-i Na't-Resûl 59
Şefî'-i müşfik-i ruz-ı cezâ	Sünbülzâde Vehbî Dîvânı, K. (Na't) 3/1
Şefî-i mahşer	Ahmed-i Rıdvân Dîvânı, M. 2/7
Şefî'a'l-enâm	Ahmed-i Rıdvân Dîvânı, G. 86/5
Mu'in ü dest-res	Vahyî Dîvânı, Mus. 1/III
Mahşer yerinin sultânı	Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî, 5/4
Merhametin hânedânı	Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî, 5/4
Sekiz Uçmak sakâsı	Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhîyât, 100/4
Şefâ'at kubbesinde neyyir-i azam	Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî, 691/7
Melâz-ı merhamet-cûyân	Vahyî Dîvânı, K. (Na't) 5/27
Amân-ı el-aman-gûyan	Vahyî Dîvânı, K. (Na't) 5/27
Atâ-cûy-ı hatâ-hûyan	Vahyî Dîvânı, K. (Na't) 5/27
Şefî'-i cürm-i ümmet	Vahyî Dîvânı, K. (Na't) 5/27
Kerem-tabâ	Vahyî Dîvânı, K. (Na't) 6/33
Şefâat-hâh-ı rûz-ı mahşerâ	Vahyî Dîvânı, K. (Na't) 6/33

4. TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA ŞEFÂAT-NÂMELER

Şefaât, Hz. Muhammed'in mahşer günü ümmetinden günahkâr olanların, cehennem azabından kurtulmaları ve cennete girmeleri için affedilmeleri amacıyla Allah katında niyazda bulunmasıdır. Bu beklenti ve inançla Türk-İslam Edebiyatı sahasında meydana getirilen manzum ve mensur eserlere de “Şefâat-nâme” denilmektedir (Yıldız, 2017: 239; Güzel, 2009: 286). Bu türde yazılan eserlerin asıl kaynağının Hz. Peygamber'in şefaâtle ilgili hadisi olduğunu (Şefaât-i uzma konusundaki hadis (Buhârî, “Enbiya”, 3, “Tefsîr”, 17/5; Müslim, “İman”, 328)) söylemek mümkündür (Güzel, 2009: 286). Bu türde yazılan eserlerde şefaât olgusu çoğunlukla eser içerisinde bir bölüm hâlinde yer almaktadır. Ervahnâme adı da verilen türün bilinen en eski örneği Ömeroğlu isimli müellifin 125 beyitten oluşan mesnevisidir (Yıldız, 2017: 239). Tamamen şefaât mevzusu üzerine hasredilmiş Pîr Muhammed'in Şefâat-nâme'si ise bu türde kaleme alınmış olan müstakil bir eserdir (Y. Sarıkaya, 2012: 17). Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye'sinde “Faslün Fi's-Şefâat” başlıklı bir bölüm bulunmaktadır (Çelebioğlu, t.y., : 2/501). Aziz Mahmud Hüdâyî'nin (ö. 1628) Dîvân-ı İlâhiyyât'ında da yer alan bazı şiirleri edebiyatımız içerisinde bu türe verilebilecek örneklerdendir (Güzel, 2009: 291).

4.1. Ömeroğlu'nun Destân-ı Muhammed Mesnevisi

“Destân-ı Muhammed” isimli bu mesnevi Osmanlı Türkçesi ile İslami dönemde yazılmış olan manzum bir halk hikâyesidir.

Eserin müellifi olan Ömeroğlu adı bu mesnevi ile birlikte ilk kez kayda geçmektedir. Hayatı ve kişiliği hakkında bu eser dışında hiçbir bilgi yoktur. Bu eserin içinde yer aldığı diğer mesnevilerin çoğu 14. yüzyıl ve Eski Anadolu Türkçesi dönemine aittir. Ömeroğlu'nun da 14. yüzyıl veya bu döneme yakın bir zamanda yaşamış olması muhtemeldir. Saf, yalın ve akıcı bir dil kullanan Ömeroğlu'nun diğer meddah şairler gibi daha çok dinî ve ahlaki konularda ve halk meclislerinde okunmak için eser verdiği anlaşılmaktadır (Küçük, 2019: 195).

4.1.1. Muhteva Özellikleri

Eser tek bir olaydan ziyade, karşılıklı diyaloglardan meydana gelen birden fazla konu üzerine kurulmuştur. Mesnevide kıyamet günü Hz. Muhammed'in ümmetinin durumunun ne olacağı konusunda endişeye düşmesi ve bu durumun etkisi ile ağlamaya başlamasını konu edinen bir olay anlatılmaktadır. Ümmetinin bağışlanması adına sırasıyla Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Ayşe'ye ne yapabileceklerini soran Hz. Muhammed onlardan ümmetine yardımcı olmalarını istemektedir. Hikâye Cebrail'in (a.s.) yeryüzüne inip Hz. Muhammed'in yanına gelerek Allah'ın ümmetini Hz. Ayşe için bağışladığını söylemesi ile son bulmaktadır (Küçük, 2019: 193-194).

“Hikâye dinî bir konuda yazılmış ve daha çok lirik yanı ağır basan bir mesnevidir.” Eserde Hz. Muhammed'in ümmetine olan sevgisinin bir tezahürü olarak onlar adına endişelenmesi üzerinde durulmakta, Allah Teâlâ'nın, Hz. Muhammed ve Hz. Ayşe'nin hatırı için ümmetin bütün günahlarını affettiği müjdesi eşliğinde şefaât konusu işlenmektedir (Küçük, 2019: 194).

Vasfî Mahir Kocatürk tarafından Milli Kütüphaneye bağışlanan Destân-ı Muhammed yazmasının tek nüshası vardır. Yazma Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3881 numarası ile kayıtlıdır. Bir hikâye mecmuası olan yazmanın içinde 11 halk hikâyesi bulunmaktadır. Destân-ı Muhammed mesnevisi yazmanın 80a-85a varakları arasındadır (Küçük, 2019: 194-195).

4.1.2. Şekil Özellikleri

Eserin yazılış tarihi hakkında yazmada herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak hem bu eserin hem de mecmuadaki diğer eserlerin genellikle 14. yüzyıla ait olmasından dolayı Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri taşıdığını söylemek mümkündür. Yazmanın en erken 13. yüzyılın ikinci yarısı en geç 15. yüzyılın birinci yarısında yazılmış olabileceği düşünülmektedir. Halk hikâyesi özelliği taşıyan eserde zaman zaman ölçü ve kafiye uyulmadığı tespit edilmiştir. “Bazı beyitlerde kafiye, bazı beyitlerde ölçüye, bazılarında ise hem ölçüye hem de kafiye uyulmadığı görülmektedir” (Küçük, 2019: 195).

İslamiyet’in Anadolu halkı tarafından tam manasıyla henüz öğrenilmediği bir dönemde insanlara İslamiyet’i sevdirmek ve onlarda bir heyecan oluşturmak amacıyla kaleme alınan eser basit, akıcı ve anlaşılır bir halk dili ile yazılmıştır (Küçük, 2019: 194).

Mesnevide şefaathat konusunu ihtiva eden 6 beyit tespit edilmiştir. Beyitlerde, şefaatin asıl sahibinin Allah olduğu, cümle cihanın şefaati yani bağışlanmayı ondan beklediği ifade edilmektedir. Mesnevide anlatıldığına göre Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e olan sevgisinden ötürü şefaate izin vermiştir. Nitekim Hz. Muhammed’in ümmetine olan sevgisinin ne denli aşkın olduğu düşünüldüğü takdirde, ümmetinin bağışlanması yönünde Rabbine yaptığı niyazların bu duruma yol açan bir etken olduğu görülecektir. Şefaathatçilerin önderi olarak bahsedilen Hz. Peygamber’e, ümmetin günahkârlarının bağışlanması adına, Allah tarafından şefaathat etme yetkisi verildiği eserde ortaya konulan bilgiler arasındadır.

Bize oldur şefâathat kılıcı
Kamu andan şefâathat umucu (80a/5)

Bir gün ol tanrı habib Mustafa
Ol hakikin kanı madeni safa (80b/8)

Ümmet-içün endişe kıldı azim
Tanrıya yalvar-ıdı eydür ey alim (80b/9)

Hal nite olısar ümmetümün
Andan ana olısar sende hışmun (80b/10)

Ol kıyamet günlerinden ey rahim
Bu günahkâr kullara sensin rahim (80b/11)

Kimseden olmayısar derman
Sen esirge ümmetümi ey ahad (80b/12)

Böyle didi zarı zarı ağladı
Ağlamağ-ıla cigerin tağladı (80b/13)

Bakdı bu kez Ayişe’nin yüzine
Ol şefâathat başı geldi gözine (83a/78)

Hem şefâat andan ol oğullara
Böyledür kanun budur nûru yara (83a/81)

Hem mahabbet analarda çok olur
Ya şefâat anda niçe yok olur (83a/83)

Anun-içündür bu kamu şefâat cemaat
Destur oldu kim kıla ol şefâat (84a/103)

Emrini dut dahı söz sünnetin
Kim şefâat ideler sana yarın (84b/121)

4.2. Pîr Muhammed'in Şefâat-nâme'si

Kitap hacminde müstakil bir eser olan ve Hâzâ Kitâb-ı Emîr Sultân başlığı taşıyan eserde şefaathat olgusuna ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Mesnevinin şairi metin içerisinde kendisini Pîr Muhyiddîn Muhammed b. Abdurrahmân olarak tanıtmaktadır (Y. Sarıkaya, 2012: 10). Asıl adı Muhammed olup babasının adı Abdurrahmân'dır. Muhyiddîn ise lakabı ya da mahlası olsa gerektir. İsmının önüne yalnızca bir beyitte “şeyh” sıfatı getirmiştir. Bunun haricinde hem ismini hem de lakabını daima “pîr” sıfatı ekleyerek zikretmektedir. Buradan yaşadığı dönemde “Pîr Muhyiddîn” namıyla tanınır şöhret bulduğu sonucu çıkarılabilir (Y. Sarıkaya, 2012: 19-20).

Pîr Muhyiddîn'in doğum ve vefat tarihi bilinmemektedir. Eserin baş kısmında yer alan medih ve duâ sadedinde zikrettiği Sultân Süleymân isminden hareketle, XVI. yüzyıl sûfi şairlerinden olduğu söylenebilir. “Şefâat-nâme'nin, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıyan dili de bu tespiti desteklemektedir” (Y. Sarıkaya, 2012: 20).

4.2.1. Muhteva Özellikleri

“Ervâh-nâme” adıyla da bilinen eserde Hz. Peygamber'in ümmetine olan sevgi, şefkat ve merhamet duygularının tezahürü olarak ümmetinin cehennem azabından kurtulmasını Allah'tan istemesi bu amaçla dua ve münacatta bulunması aşama aşama anlatılmaktadır (Y. Sarıkaya, 2012: 10). Eser dinî konularda, özellikle berzah âlemi, mahşer ahvali ve Hz. Peygamber'in şefaati hakkında okuyucuya hem bilgi vermek hem de etki uyandırmak amacıyla kaleme alınmış dinî-tasavvufi bir mesnevidir. Dünyanın faniliği, ölümün kaçınılmaz oluşu, ölüm esnasında inanan ve inanmayanların vaziyetleri, cennet ve cehennem tasvirleri, günahkârlara cehennemden yaklaştırılması gibi konular eserde detaylı olarak anlatılmaktadır. Eser, ilki 576, ikincisi 1936 beyitten oluşan iki bölüm şeklinde yahut birbiriyle bağlantılı iki ayrı mesnevi şeklinde tertip edilmiştir (Köktürk, 2014: 768-769; Y. Sarıkaya, 2012: 28).

Eserin ilk bölümü birbirini müteakip besmele, tevhid, münâcat ve na'tden oluşmaktadır. Hemen ardından şair dünyanın fani oluşuna dair hatırlatmada bulunur, ahiret hayatı için hazırlık yapılması gerektiğini belirtir. Ahiret hayatı için yapılacak hazırlıkları muayyen bir sıralama gözetmeksizin namaz, gece namazı, tefsir ve hadis okumak, Kur'an okumak, zikrullah ve tefekkür etmek şeklinde sıralar. Bölümün esas konusu olan kabir hayatı hakkında tafsilatlı bilgiler verir, ölüm halini (hâlet-i nez') etkileyici tasvirlerle uzun bir şekilde anlatır. Bunun yanında kabir ehlinin

belirli gecelerde dünyada bıraktıklarını ziyarete geldiklerini ve bu durum karşısındaki duygularını aktarır. Daha sonra her iki bölümde ele alınmış ortak konu olan hesap günü tasvirlerine yer verir. Bu bölüm mahşer ehlinin peygamberlerden şefaât talep etmeleri ve şehadette bulunmaları ile son bulur (Y. Sarıkaya, 2012: 55).

Mesnevinin ikinci bölümü de besmele ile başlamakta ardından tevhîd, münâcât ve na't gelmektedir. Sebeb-i te'lif kısmında eserin bir emir doğrultusunda yazıldığı anlatıldıktan sonra, eserin adı olan Şefâat-nâme'nin vasıfları hakkında bilgi verilmektedir (Y. Sarıkaya, 2012: 55).

Eserde, cehennem ayetinin nazil olması ile Hz. Muhammed'in ümmetinin ahiretteki ahvalını düşünmesi ve ağlamaya başlaması hikâye edilmektedir. Bu hâli belli bir süre devam eden Hz. Peygamber, hâne-i saadetine kapanır kimse ile görüşmez, konuşmaz. Onun bu kederli halinden etkilenen ashap Hz. Fâtıma'ya müracaat eder. Bunun üzerine Hz. Muhammed ile görüşen Hz. Fâtıma ayetten ve cehennemin şiddetinden haberdar olur (Y. Sarıkaya, 2012: 56).

Hz. Peygamber ümmetin bağışlanması amacıyla, Âl-i Abâ, Çehâr-yâr, Ehl-i beyt ve ashaptan bazı kişileri Ebû Kubeys dağına davet eder. Burada Allah Teâlâ'ya dua ve niyazda bulunurlar. Hz. Peygamber sırayla herkese neler yapılabileceğini sorar. Onlar da cevap verirler. Hz. Peygamber ve beraberinde bulunanlar hep birlikte secdeye kapanırlar. Bu halleri Cebail'in ümmetin cehennemden azat edildiğine dair müjdeli haberi getirmesine kadar devam eder. Öte yandan bu kısımda bilhassa Hz. Âyşe ve Hz. Fâtıma'nın münacatları diğerlerine nispetle daha uzun bir haldedir. Bu sahne öyle dokunaklı bir vaziyet alır ki Allah Teâlâ neredeyse kâfirleri dahi affedecektir. Ancak Hz. Muhammed bunu istemez. Bu haberin ardından duaya iştirak eden herkese teşekkür eder. Ebû Kubeys dağında bulunan müminler sevinç içerisinde evlerine dönerler (Y. Sarıkaya, 2012: 56).

Şair eserini kaleme aldığı süre içerisinde meydana gelen olayları hikâye havasında anlatır. Nitekim Mesnevi'de anlatıldığına göre Emr-i Hak ile gurbet ele çıkan şair, yaptığı yolculuk esnasında Medine'ye de uğrar. Daha sonra Bursa'da bulunan Ulu Cami civarındaki İğneciler'de oturur, orada tacirlik ve alım satım işleri ile meşgul olur. Hakkı düşünür günlerini tefekkür ederek geçirir. Yine Allah'ın büyüklüğünü düşünüp yaşadığı hayranlığın etkisiyle başının döndüğü bir anda günahsız bir aziz kişi yanına gelir. Gelen bu aziz, "ulular" tarafından gönderildiğini, kendisine tabi olmasını bu sayede kendisini manevi olarak terbiye edeceğini ve seyr ü sülûkun nasıl yapılacağını göstereceğini söyler. Adının Seyyid Hüseyin olduğunu öğrendiği bu kişi, onu halvete/erbaine davet eder ki bunu yaptığı takdirde Ulular'ın gittiği yoldan gitmiş olacaktır. Seyyid Hüseyin aslında 92 yaşındadır lakin 33 yaşında bir delikanlı gibi görünmektedir. Bu kişi aynı zamanda Emir Sultan'ın tarikine vakıf bir kişidir. Müellif bunu öğrendikten sonra ona mutî olur her ne emrederse yapar.

Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme'yi vasıfları hakkında etraflıca bilgiler verdiği mürşidi Seyyid Hüseyin'in emri üzerine yazdığını belirtir (Y. Sarıkaya, 2012: 33). Nitekim eserin yazılış sebebi şöyle ortaya konulmaktadır:

İllâ yüz binde birini diyelüm

Hem kitâbun sebebin söyleyelüm (2/72)

Pîrümün emri ile yazdum ben bunı

Ayıplaman eksügüm tutup beni (2/77)

Eserini yazmadan önce pirinin emri ile manevi anlamda olgunlaşması için halvete girdiğini aşağıdaki beyitlerde bildirir (Y. Sarıkaya, 2012: 34):

İster isen bu sırlara iresin
Gel gir erbaîne neler göresin (2/73)

Bu tarîkı anda göresin tamâm
Erba'ın olmazsa olur nâ-tamâm (2/74)

Sebeb neydi yazmağa gör ne direm
Pîrüm emr itdügi halvete girem (2/78)

Şair eserin adının Şefâat-nâme olduğunu ifade etmekte ve bu isimlendirmenin de tavsiye üzerine yapıldığını belirtmektedir:

Didi yaz bir Şefâ 'at-nâme' kişi
Diler isen aka gözlerün yaşı (2/117)

Mürşidi müelliften eseri yedi günde tamamlamasını istemiş, nihâyetinde gece gündüz yazmak suretiyle şairin otuz dokuz olarak belirttiği 1139'da, Şevval ayının sonlarına doğru eser istenilen sürede tamamlanmıştır.

Yidi gün yidi gice dü[ri]ş ana
Kitâbunı çıkıcak göster bana (2/121)

Şehr-i Şevvâl âhiri[di] hem ol ay
Târihi otuz tokuzda idi say (2/126)

Hem gice yazar idüm hem gündüzün
Bu kadar geldi elümden ey güzîn (2/127)

Yidinci günde tamâm oldu ey yâr
Bu Şefâ 'at-nâme' de her ne ki var (2/129)

4.2.2. Şekil Özellikleri

Şefâat-nâme 16. asrın ilk yarısında mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir metindir. Eserin ilk bölümü mesnevi nazım şekline uygun olarak tevhi'd, münâcât, na't-ı şerîf ve na't-ı çehâr-yâr ile başlamaktadır. Bu kısımlar mesnevi içerisinde başlıklarla belirtilmemiş olup muhteva incelemesi sonucunda tefrik edilmiştir (Y. Sarıkaya, 2012: 35).

Eserde hem aruz hem de hece vezni kullanılmıştır. Beyitlerin çoğu aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmakla birlikte çok sayıda imale ve zihaf gibi kusurlar da vardır. Beyitlerden bazılarının bir mısraı aruzun bu kalıbı ile yazılmışken diğer mısraı 11'li hece ölçüsüne göre yazılmıştır (Köktürk, 2014: 766-767).

Mesnevi biçiminde yazılan eserin kafiye düzeni aa, bb, cc şeklinde olup her beyit kendi arasında kafiyevidir. Bazen tam, çoğunlukla yarım kafiye ile beyitleri tanzim eden şairin yer yer sadece redifle yetindiği de görülmektedir (Köktürk, 2014: 767; Y. Sarıkaya, 2012: 39).

Dinî-tasavvufî içerikli bir eser olan Şefâat-nâme Türkçe kelimeler bakımından zengindir. Ekseriyetle doğrudan telkinlere yer verilen mesnevi didaktik bir eser hüviyeti taşımaktadır. Şair dinî ıstılahlar haricinde büyük oranda Türkçe kelimeler kullanmıştır (Y. Sarıkaya, 2012: 41-48). Yazıldığı dönemdeki edebî metinlerde klasik dönem Osmanlı Türkçesi kullanılmış olmasına rağmen “Şefaât-nâme” imlâ ve dil bakımından Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır (Y. Sarıkaya, 2012: 42).

Samimi bir üslup ile kaleme alınmış olan Şefâat-nâme’de halk dili deyimlerine yer verilmiştir. Mesnevinin akıcı ve canlı bir anlatıma sahip oluşunda bu deyimlerin katkısının olduğu söylenebilir. Eserde okuyucuyu hikâyeye dâhil eden, baştan sona muhatapla adeta sohbet eder gibi bir anlatım tekniği göze çarpmaktadır (Y. Sarıkaya, 2012: 46- 47).

Şefaât kavramını konu alan bu mecmuanın Milli Kütüphane başta olmak üzere başka birçok kütüphanede farklı tarihlerde istinsah edilmiş nüshaları mevcuttur (Köktürk, 2014: 770).

Muhteva itibariyle baştan sona şefaât konusunu işleyen eserin kırk beş mısraında şefaât kelimesi geçmektedir. Tespit edilen bu beyitlerde, şefaatin Hz. Peygamber’e dünyada iken verildiği, şefî olan Hz. Muhammed’in şefaât etmesi üzerine ümmetinin bağışlanacağı, dört halife ve Ehl-i Beyt’in de şefaât edeceğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Aşağıda örnek olarak verilen beyitler şefaât olgusunu ihtiva eden beyitlerden birkaç tanesidir:

Ol Hâbîb’ün sevgüsin vir şifâ kıl
Derdimüze şefâatin devâ kıl (1/322)

Bizi sevüp isteyüp dileyeler
Esirgeyüp şefâat eyleyeler (2/431)

Şefâati bize nice kıldılar
Gör bizim-çün ne yanup yakıldılar (2/668)

Ya şol begler[ün] ki adli olmaya
Olar benden [hiç] şefâat bulmaya (2/979)

Bugün secde günü değil yâ Hâbîb
Bugün şefâat günidür yâ tabîb (2/1421)

Ya Muhammed şefâat makamını
Dünyada virmiş idüm sana anı (2/1422)

Sen şefâat kılup eyle himmeti
Sana bağışlayam bugün ümmeti (2/1423)

Benümle olar da el-vedâ ide
Şefâatler kılmağa tedbîr ide (2/1427)

Bir bir anlar da şefâat eyleye
Hak bağışlaya inâyet eyleye (2/1428)

Hak şefâatlerini ide kabûl
İstedüklerin vire ol lutfi bol (2/1429)

Şefâatci olayın ol canlara
Hem kâbin bağışlayan hatunlara (2/1637)

Şefî olmak habîbüm Ahmed'ündür
Şefâat eylemek Muhammed'ündür (2/1809)

Bize sevdür Habîb'ün yârenlerin
Hep şefâat ideler bize yarın (2/1883)

4.3. Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye'si

Şefâat-nâme türünde yazılmış olan eserlerden biri olan “Muhammediyye” Yazıcıoğlu Mehmed'in Arapça olarak kaleme aldığı Megâribü'z-zamân isimli eserinin Türkçe manzum tercümesidir (K. Arpağuş, 2009: 244).

Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin doğum yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte, Amil Çelebioğlu onun Gelibolu'ya 40 km uzaklıktaki Kadıköyü'nde veya Evreşe'de doğduğunu ifade etmektedir. İlk eğitimini babası Yazıcı Sâlih'ten alarak Arapça ve Farsça öğrenen şair, dinî ilimleri tahsil edip manevi eğitimini tamamladıktan sonra Gelibolu Namazgâhı yakınında günümüzdeki adıyla Hamzakoyu sahillerine bakan büyük bir kayaya oyulmuş iki hücreli çilehânesinde yaşamaya başlamıştır. Gelibolu halkının kendisinden Hz. Peygamber'i anlatan bir eser yazmasını istediği, Muhammediyye'deki bazı kayıtlardan eserini de burada telif ettiği anlaşılmaktadır. 1451 yılında Gelibolu'da vefat eden Yazıcıoğlu Mehmed, vefatına kadar eser telif etmek, vaaz ve dersleriyle halkı ve talebeleri eğitmek gibi hizmetlerle meşgul olmuştur. Kabri günümüzde Yazıcıoğlu Camii adını taşıyan mescidin haziresindeki türbede bulunmaktadır (Uzun, 2013: 43/362).

4.3.1. Muhteva Özellikleri

Eserin sebep-i telifinde belirtildiğine göre, inzivaya çekildiği bir gün Gelibolu'nun ileri gelenleri kendisinden Hz. Muhammed'in vasıflarını, hayat hikâyesini anlatan bir eser kaleme almasını isterler. Fakat Yazıcıoğlu Mehmed Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i de dâhil olmak üzere birçok sîret kitabının bulunduğunu belirterek bu isteği reddeder. Aradan belli bir süre geçtikten sonra Yazıcıoğlu Mehmed rüyasında Hz. Peygamber'i ashabıyla beraber oturduğu hâlde görür. Burada “İçir hikmet şarabın ümmetime/Sözümü söyle halka aşikâra.” emrini alır. Böylece Hz. Peygamber'i anlatan eserini yazmaya başlar (K. Arpağuş, 2009: 243-244).

Muhammediyye Hicrî 853 yılı Cemâziyelâhir (Ağustos 1449) ayında Gelibolu'da tamamlanmıştır. Dinî-didaktik bir mahiyet taşıyan eser Osmanlı Anadolu halkının Türk-İslam kimliğinin şekillenmesinde rolü olan eserler arasında yer almaktadır (K. Arpağuş, 2009: 243). Bu bakımdan eser, toplum hayatımızda önemli bir yere sahiptir.

Üç bölüm halinde incelenen Muhammediyye, muhteva ve konuları itibariyle farklı manzumelerden oluşmaktadır. Birinci bölümde (1-1413. beyitler) yaratılış konularına yer verilmiştir. Müellif kitabına besmele ile başlamış, tevhîd ve na't ile devam etmiş, daha sonra eserin

sebeb-i telifini açıklamıştır. Kitabın başlangıç kısmı olarak nitelendirilen ve tasavvufi mahiyette olan tevhîdin ardından yaratılış konularına geçen müellifin, bu bölümü Nur-ı Muhammedî anlayışı doğrultusunda oluşturduğu görülmektedir. Dört büyük melek, levh, arş, sekiz cennet, yedi cehennem, Âdem ve Havvâ, yer, gök, ay ve güneşin yaratılışları bu bölümde yer alan başlıca konular arasındadır (K. Arpaguş, 2009: 245).

Eserin ikinci bölümü (1414-4756. beyitler) siyer ve İslam tarihi konularını ihtiva etmektedir. Nur-ı Muhammedî anlayışı çerçevesinde Hz. Âdem'den sonra gelen bütün peygamberler birer birer ele alınarak vasıfları hakkında muhtasar bilgiler verilmiştir. Hz. Peygamber'in hayatı ise bütün ayrıntısıyla anlatılmış; doğumu, çocukluğu, Hz. Hatice ile olan evliliği, peygamberliği, mucizeleri, katıldığı savaşlar, veda haccı ve vefatı gibi konulara yer verilmiştir (K. Arpaguş, 2009: 246).

Üçüncü bölüm (4757-9008. beyitler) kıyamet ve ahiret ahvali hakkındadır. Kıyametin zamanı ve nasıl gerçekleşeceği bilgisi verildikten sonra toplumda meydana gelen ahlaki bozulmanın sebep olarak gösterildiği küçük alametler ve kıyametin büyük alametleri müstakil fasıllar halinde anlatılmıştır. Daha sonra hesap ve kitap, mizan, şefaet, cennet ve cehennemin özellikleri, gılmân ve ru'yetullah gibi ahirete dair konulara yer verilmiştir (K. Arpaguş, 2009: 246-247).

4.3.2. Şekil Özellikleri

Dinî, kısmen de tasavvufi nitelikli bir eser olan Muhammediyye mesnevi nazım şekli ile yazılmış, dokuz bin sekiz beyit, yirmi dört tercî-i bend ve bir terkîb-i bendden oluşan en hacimli ilk Türkçe eser hüviyeti taşımaktadır. Aruzun sekiz bahrinin kullanıldığı eserde, aynı kalıbın uzun ve kısa şekillerinin sırayla birbirini takip etmesi, eserin kendine has olan dikkat çekici özelliklerinden biridir. Sohbet havasında yazılmış olan eserde samimi, akıcı ve hikâyeci bir üslup benimsenmiştir. Bu özellikleri dolayısıyla hemen her evde Kur'an-ı Kerim'den sonra dinî eğitim ve öğretimin vazgeçilmez kaynaklarından biri hâline gelmiştir. Eserde edebî sanatların hemen tamamının kullanılmış olması bunun yanında sade ve anlaşılması zor bir yapının, basit ve karmaşık konuların mevcudiyeti onun toplumun her tabakasına hitap eden bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Eserin hikâye, nasihat ve münacat kısmı daha ziyade sıradan halka (avama) yönelik niteliklere sahiptir. Bunun yanında tasavvufi muhtevaya arz eden kaside ve parçaları ise seçkinlere (havassa) hitap eden özellikler taşımaktadır. Eserin bu yapısı onun toplumun her sınıfının malı olabilme ayrıcalığına erişen eserlerden olmasını sağlamıştır (K. Arpaguş, 2009: 248-249).

Muhammediyye'nin müellif hatlı harekeli nüshası Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Otuz ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere İstanbul'da elli sekiz tam, yedi eksik nüshası bulunmaktadır. Bunlar haricinde Anadolu kütüphanelerinde otuzdan fazla, Kahire, Londra ve Vatikan kütüphanelerinde ise onu aşkın yazması mevcuttur (Uzun, 2020: 30/584). Muhammediyye'nin yazma ve matbu nüshalarının sayı itibarıyla fazla oluşu eserin Osmanlı din ve kültür hayatının vazgeçilmez kaynaklarından biri olduğunun göstergesidir (K. Arpaguş, 2009: 250). Evliya Çelebi'nin binlerce kişi tarafından ezbere okunduğunu söylediği eser, sadece Anadolu ve Balkanlar'da değil, Kırım, Kazan, Mâverâünnehir ve Başkurt Türkleri arasında olmak üzere geniş bir Türk-İslam coğrafyasında okunmuş ve hayli meşhur olmuş; sahip olduğu bu ün günümüze kadar devam etmiştir. Çoğu kaynak yakın geçmişe ait birçok gelenekte bilhassa orta yaştaki hanımların Mevlid törenlerine benzer okuma törenleri düzenlediklerini, bu törenlerde Muhammediyye'yi okuyanlara da "Muhammediyye-hân" denildiğini aktarmaktadır (K. Arpaguş, 2009: 249).

Muhammediyye’de, Faslün Fi’ş-Şefâ‘at² bölümünden seçilen bazı beyitler:

Derilip bu kez gideler Âdem'e

Diyeler kim arttı igen demdeme (27)

Gel Allah'tan imdi şefâat dile

Ki kurtara bizi inayet dile (31)

Varın Nuh'a kim oldur evvel resûl

Şefâat kıla Hak'tan ede kabul (33)

Veli varın İbrahim'e diye ol

Şefâat edip kaydınız yiye ol (35)

Veli erişin diye Musa'ya siz

Şefâatte ta bulasız saye siz (38)

Veli erişin diye İsa'ya siz

Şefâat bulup anda âsâyasız (41)

Şefâat kelamı değildir benim

Şecâat makamı değildir benim (43)

Veli siz Muhammed katında edin bunu faş

Kim onun suçu avf oluptur kuru yaş (44)

Diye ya Muhammed götür başını secdeden

Şefâat kıl edem seni ben atama tutaş (48)

Şefâat kılam ben kebayir kılan halk için

Şu denlü şefâat kılam kim diyeler şabaş (50)

Şefâat makaamını Allah demiştir diyem

İşit can ile gönlün olmadısa katı taş (51)

Şefâat edicek inip yerde eder resul

Dahi eyleyiptir işit sırr-ı pinhanı fâş (56)

Şefâat makaamı yedi türlüdür (75)

Ki her birinin yerleri bellidir

² Çalışmanın bu bölümünde paylaşılan beyitler, Amil Çelebioğlu'nun hazırladığı Muhammediyye'den alıntılanmış olup, ancak bu kaynakta beyitlere sıra numarası verilmemiştir. Dolayısıyla bu başlık özelinde beyitlere sıra numarası tarafımızdan verilmiştir.

Biri bu kim ulu şefâat durur
Ki dillerde belli şefâat durur (76)

Ki halk cümlesi ona rağıp ola
Ki hatta nebiler de talib ola (77)

İkincisi şol kavme ola penâh
Ki ola berâber sevâb ü günâh (78)

Üçüncüsü şol kavme ola şefî
Ki ta odlara girmeyeler cemi' (79)

Bilindi nedir çünkim üçüncüsü
Nedir bil şefâatte dördüncüsü (80)

Ki buyurdu ol Seyyidi-i kâyinât
Habib-i ilah es'ad-ı mümkinat (81)

Menâhirde oturalar enbiyâ
Beni anda hep göreler enbiyâ (82)

Kim oturmayam minberimde duram
Ki ta ümmetim hâli nolur görem (83)

Pes andan bana Hak nidâ eyleye
Bu resme kelâmı edâ eyleye (84)

Diye yâ Muhammed nedir hâcetin
Nedir ne kılâm neyleye ümmetin (85)

Ben aydam ki yâ Rab hesâb eylegil
Bugün lûtf ile ihtisâb eylegil (86)

Kimi Hak'tan ol yerde rahmet bula
Kimi anda benden şefâat bula (87)

Beşincisi bu kim şecâat ede
Ki hürmet bulalar şefâat ede (88)

Şefâatte altıncı budur resûl
Dilek ede Allah'tan ede kabul (89)

Ki destur ola gideler cennete
Ere her biri devlete minnete (90)

Yedinci budur kim kebâyir eden
Bağışlanmasa ya sagâyir eden (91)

Cehennemde bunlar göricek azab
Günahları mikdar ericek azab (92)

Şefâat ede bunları çıkara
Kömürler gibi olmuş iken kara (93)

Suda yaykayup yüzleri ağ ola
Makaamâtı bâgât ü ırmağ ola (94)

Yazıcıoğlu Mehmed Efendi eserinin şefaât faslında, mahşer meydanında gerçekleşecek olan Hz. Muhammed'in Şefaât-i Uzma hadisine atıfta bulunmuştur. Önceki başlıklarda anlatıldığı üzere mahşer günü çetin ve sıkıntılı geçecek, insanlar bu müşkül durumdan kendilerini kurtaracak bir sığınak arayışı içerisine girecekler ve sırası ile Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya müracaat edip şefaât talebinde bulunacaklardır. Fakat bu tevessüller olumlu bir karşılık bulmayacak, nihayetinde Hz. Muhammed'in huzuruna çıkacaklardır. Ümmetinin bağışlanması amacıyla Allah'a niyazda bulunan son nebinin bu isteği Hak Teâlâ tarafından kabul edilecek ve Hz. Peygamber'in şefaât etmesine izin verilecektir. Hz. Muhammed haricindeki peygamberler hataları sebebiyle Allah'ın huzuruna çıkmaktan hayâ etmişler, sadece Hz. Muhammed, Allah tarafında tüm günahlarının bağışlandığı Server-i enbiyâ şefaât etme talebi ile huzura çıkabilecektir.

Hz. Peygamber'in büyük günah sahiplerine şefaât edeceği beyitlerde temas edilen noktalardan bir diğeridir. Nitekim Hz. Muhammed'in "Şefaâtım ümmetimden büyük günah işleyen kişiler içindir." (İbn Mâce, "Zühd", 37) hadisi özellikle büyük günah işleyenlerin şefaate nail olunacağını haber vermektedir.

4.4. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Dîvân-ı İlâhiyyât'ı

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin ilahilerini toplamış olduğu eseri olan Dîvân-ı İlâhiyyât, şefâat-nâme türünde yazılmış olan eserlerin bir diğer örneğidir.

1541'de Şereflikoçhisar'da doğan Aziz Mahmud Hüdâyî, çocukluğunu Sivrihisar'da geçirerek burada ilk tahsiline başlamıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek Küçük Ayasofya Medresesi'nde ilim tahsil edip hocası Nâzırzâde Ramazan Efendi'nin muidi olmuştur. 1573 yılında Bursa Ferhâdiye Medresesi'ne müderris ve Câmi-i Atîk Mahkemesi'ne nâib tayin edilmiştir. Bursa'ya gelişinin üçüncü yılında hocası Nâzırzâde'nin vefatının üzerinde bıraktığı derin tesir sebebiyle resmi görevlerinden ayrılarak daha önce vaaz ve sohbetlerine katıldığı Muhyiddin Üftâde'ye intisap etmiştir. Üç yılda seyr ü sülûkünü tamamlayarak şeyhi tarafından memleketi Sivrihisar'a halife tayin edilmiştir. Burada altı ay kalan Hüdâyî, daha sonra İstanbul'a gelerek Küçük Ayasofya Camii Tekkesi'nde sekiz yıl şeyhlik makamında bulunmuştur. Diğer yandan Fâtih Camii'nde vâizlik yapan Hüdâyî 1599 yılında Fâtih Camii vâizliğini bırakarak Üsküdar'da bulunan Mihrimah Sultan Camii'nde vaaz vermeye başlamıştır. 1616'da Sultan Ahmed Camii'nin açılışında ilk hutbeyi Aziz Mahmud Hüdâyî okumuş ve burada vaaz vermeyi kabul etmiştir. Altısı kız olmak

üzere on bir çocuğu olan Aziz Mahmud Hüdâyî Ekim 1628'de vefat etmiştir (Yılmaz, 1991: 4/338-339).

4.4.1. Muhteva Özellikleri

Muhteva itibarıyla Dîvân, Allah'ın lütf u keremi ve kudreti, hak yoluna girmek, ibadet, aşk, fenâ ve bekâ, benlik ve nefis terbiyesi ve gafletten uyanmak gibi konulardan meydana gelmektedir. Sade bir Türkçe ile kaleme alınan ve ekseriyeti bestelenen bu ilahiler Hak taliplerini ilahi aşk ve irfana davet edip, zühd ile marifet makamlarını telkin eden bir özellik göstermektedir (Gençdoğan, 2010: 59-60; Tatcı ve Yıldız, 2005: 11).

Yûnus Emre ve Niyâzî-i Mısrî'nin divanlarından sonra Müslüman Türk coğrafyasında en fazla itibar gören önemli eserlerden biri olan Dîvân-ı İlâhiyyât'ın gerek Osmanlı Türkçesi gerek günümüz yazı dili ile yapılmış birçok baskısı vardır. Çoğunlukla tasavvufi ilahi ve gazellerden oluşan Dîvân-ı İlâhiyyât'ın, Türkiye ve dünya kütüphanelerinde tespit edilen 89 nüshası mevcuttur (Tatcı ve Yıldız, 2005: 8).

4.4.2. Şekil Özellikleri

Dîvân'da yer alan şiirler ilahi şeklinde kaleme alınan gazel, koşma ve müfredattan oluşmaktadır. Dîvân'daki 234 şiir Türkçe, 3 şiir de Arapçadır. Bunlar haricinde 57 adet kıt'a ve rubâî, 199 Türkçe müfred, 20 kadar Arapça kıt'a ve müfred ile 5 Farsça kıt'a ve müfred bulunmaktadır (Tatcı ve Yıldız, 2005: 11).

Hüdâyî şiirlerinde aruz ve hece ölçüsünü birlikte kullanmıştır. Aruzla yazdığı şiirlerinde ortadan iki eşit parçaya bölünebilen bahirlere yer vermiştir. Genellikle yarım kafiye kullandığı şiirlerinde kafiyeleri ekseriyetle çekimli fiillerle yapmıştır. Şiirlerin bazılarında kafiyeli kelimeler arasında ad, sıfat ya da fiil olarak bir olma şartı aranmaksızın ortak sesler kafiyelenmiştir. Çoğu zaman da redifleri kafiye olarak kullanmıştır (Gençdoğan, 2010: 60).

Hüdâyî'nin Dîvân-ı İlâhiyyât'ında şefaât hususunu ihtiva eden 11 mısra tespit edilmiştir³. Bu mısraların yer aldığı beyitler ve dörtlüklerde, Hz. Muhammed'in makam-ı mahmûdun sahibi olduğu belirtilerek ekseriyetle onun şefaatinin istendiği, diğer peygamberlerin şefaatinin de talep edildiği görülmektedir:

Hüdâyî'ye şefâat kıl eğer zâhir eğer bâtın
Kapuna intisâb etmiş gedâdır yâ Resûlallah (28/5)

Nice bir hicr âteşine yanalım
Yâ Resûlallâh şefâat eylegil (61/1)

Mürşidim pîrimsin ey kân-ı kerem
Pes tapundan gayrı kime yüz uрам
Umarım ki arş-ı maksûda erem
Yâ Habîballâh şefâat eylegil (61/3)

³ Hüdâyî Dîvânı, bazı kaynaklarda (Yıldız, 2017; Güzel, 2009) şefâat-nâme türü için yazılmış eserlerden biri olarak söz konusu edilmekle birlikte, Dîvân'da geçen bu örneklerin tür düzeyinde değerlendirilemeyeceğini söylemek mümkündür.

Meded eyle Hüdâyî derd-mende
Şefâat yâ Resûlallâh şefâat (146/9)

Hüdâyî garîbe şefâat meded
Sana çünkü Mahmûd olupdur makâm (147/5)

Enbiyânın şefâati ne güzel
Kâmilin hüsn-i himmeti ne güzel
Kula Hakk'ın inâyeti ne güzel
Cümlelerin başı bir inâyet imiş (152/2)

5. SONUÇ

Şefaât, günahkâr insanlar nezdinde bir kurtuluş yolu, cennete kapı aralayacak olan bir vesile olarak değerlendirilmektedir. Günah bataklığına saplanmış kişilerin, ilahi rızadan mahrum kalmamak ve bağışlanmak adına kendileri için bir sığınak olarak gördükleri şefaatin, bu insanların inanç dünyalarına olumlu manada etki ettiği, şefaatin var olduğu düşüncesinin onları ümitsizliğe düşmekten kurtardığı görülmektedir. Günah işlese dahi kalbinde imanını yitirmemiş olan Müslümanlar için şefaât, tövbe ettikleri takdirde, onların cehennemden azledilmeleri ve kurtuluşa ermeleri yolunda bir umut ışığı olmaktadır.

“Türk İslam Edebiyatında Şefaât” isimli bu çalışmada, evvela şefaatin lügat ve terim anlamlarına yer verilmiş, dinî bir terim olarak ahirette günahkâr insanların bağışlanması amacıyla Allah tarafından yetki ve izin verilen varlıkların niyazda bulunması diye tanımlanmıştır.

Şefaât ile alakalı Kur’an ayetleri incelendiği takdirde, şefaatin Allah’a ait olduğu, putların ve sahte ilahların şefaât edemeyeceği sadece Allah’ın izniyle belirli niteliklere sahip kulların şefaât edeceği bildirilmiştir. Şefaât olayının gerçekleşebilmesi için öncelikle Allah’ın şefaât için izin vermesi gerekmektedir. Hak Teâlâ, şefaatin gerçekleşmesini murat edip bunun için izin verdikten sonra ancak o zaman şefaate yetkili kılınanlar şefaât edebileceklerdir.

Şefaate nail olabilmenin ve şefaât ile yetkili kılınmanın ilk şartı, kişinin iman ehlinde olmasıdır. Bu noktada Allah’ın emirlerine olan bağlılığının derecesi ve bu konuda gösterilen hassasiyetin de şefaate erişme noktasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Allah katında söz ve izin almış, hakka şahitlik eden kulların şefaât edebileceği ifade edilmektedir. Burada Allah katında söz alan ve hakka şahitlik edenlerin Allah’a tam bir itaat ile boyun eğen, İslam’ın emir ve yasaklarına uyan kişiler olduğu görülmektedir. Allah katında gerçekleşecek olan şefaât Allah Teâlâ’nın razı olduğu ve rıza gösterdiği kişilere fayda sağlayacaktır.

Çalışmanın devamında şefaât konusuna dair olan hadis-i şeriflere yer verilerek ayetlerde belirtilen şefaât hakkında daha detaylı bilgiler edinilmiştir Şefaât konusu ile alakalı olan hadisler incelenerek öncelikle Hz. Muhammed’e verilmiş olan şefaât yetkisi üzerinde durulmuştur. Şefaatin, Müslümanların inanç dünyasındaki yeri ve öneminden bahsedilmiş ve bu hususta bilhassa Hz. Peygamber’e verilen bu yetkinin ne şekilde anlaşılıp ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Şefaatin var olup olmadığı konusu üzerinde durulmuş, ayetler ve hadislerden yapılan çıkarımlarla şefaatin var olduğu ve ahirette Allah’ın izniyle gerçekleşeceği sonucuna ulaşılmıştır. Kıyamet günü şefaât-i uzma sahibi olan Hz. Muhammed ilk şefaât edecek kişi olacak, onun bu şefaati bütün inananları kapsayacaktır. Hadislerde verilen bilgilere göre Hz. Muhammed’in şefaatinin ardından diğer peygamberlerin, sâlih kulların, cennet ehlinin, Kur’an’ın, orucun, din âlimlerinin, şehitlerin de Allah’ın izniyle şefaât edecekleri görüşünün âlimler arasındaki ortak kanaat olduğu görülmüştür.

Geçmişten günümüze inanç dünyamızda yer edinen şefaât meselesi, şairlerimizin yazdıkları divanlarda da ele alınmış ve bu konuda önemli bir yekûn tutan şiirler yazılmıştır. Şefaât konusunun incelenen eserlerde ne şekilde ele alındığının ve şairler üzerinde bıraktığı etkinin, sanatsal bir üslup ile eserlere nasıl aktarıldığı konusuna açıklık getirilmiştir. Şefaât ile ilgili olan ayet ve hadisler şairlerin şefaât konusuna olan yaklaşımlarını oluşturan temel kaynaklar olmuştur. Nitekim çalışma içerisinde yer verilen: “Anı iznin ile rûz-ı cezâda/Şefî‘ et rûz-ı mahşerde ibâda” (Sünbülzâde Vehbî, M. 1/24) ve “Nefsî nefsi dendüğü günde Resûl-i ekremün/Umaruz kim ede iznünle şefâ‘at Rabbenâ” (Beyânî, K. 1/27) beyitlerinde şairler Hz. Muhammed’in şefaât edebilmesi için Allah’ın izninin gerekli olduğunu vurgulamışlardır.

H. Muhammed'in günahkâr insanlara şefaati olacağını bildiren “Rûz-ı mahşerde şefî‘ olmağa cürm ehline/Eyledi seni şefâ‘at ma‘deni kân-ı atâ” (Mihri Hâtun, Tazarrunâme/106) ifadeleri ile mahşerdeki şefaati dile getirilmiş, H. Muhammed'in mahşer meydanındaki büyük şefaatine atıfta bulunulmuştur. Aynı şekilde “Yâ şefî‘a'l-enâm fi'l-arasât/Lâ-tense Rıdvân fi'ş-şefâ‘ât” (Ahmed-i Rıdvân, G. 86/5) beytinde de H. Muhammed mahşer meydanındaki bütün mahlûkatın şefaatiçisi olarak gösterilmiştir.

İncelenen divanlardaki şefaati beyitlerinde şairler şefaati beklentisini temelde H. Muhammed'den ummaktadırlar. H. Peygamber haricinde Ehl-i Beyt, Kur'an ve oruç, dört halife, veli/sâlih kulların da şefaati edebileceğine dair şiirler kaleme aldıkları tespit edilmiştir. Onları bu düşünceye sevk eden temel amilin bu konuyla alakalı hadis rivayetleri olduğuna kanaati getirilmiştir.

Çalışmanın son kısmında mahşer günü H. Muhammed'in şefaatine nail olma arzusu ile kaleme alınan şefâat-nâme türü tanıtılmış ve bu türün örneklerine yer verilmiştir. Bu türün edebiyatımızdaki ilk örneği Ömeroğlu isimli müellifin 125 beyitten müteşekkil Destân-ı Muhammed mesnevisidir. Bu eser haricinde baştan sona şefaati konusunun işlenmiş olduğu dinî-tasavvufi bir mesnevi olan Pîr Muhyiddîn Muhammed'in “Şefâat-nâme”si, Yazıcıoğlu Mehmed'in 1449 yılında Gelibolu'da tamamladığı dinî-didaktik bir mahiyet taşıyan Muhammediyye'si ile Aziz Mahmud Hüdâyî'nin ilahilerini toplamış olduğu Dîvân-ı İlâhiyyât adlı eseri edebiyatımızdaki şefâat-nâme örnekleri olarak ifade edilmiştir. Nitekim çalışmamızda bu eserler ve müellifleri de tanıtılmış, söz konusu eserlerin muhteva ve şekil özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Eserlerde yer alan şefaati ile alakalı dikkat çeken beyitler tespit edilerek çalışmaya eklenmiştir. Bu beyitlerin muhtasar olarak yorumlanmasının ardından çalışma sonlandırılmıştır.

Kısacası şefaatin gerek divanlar gerekse müstakil eserler bağlamında, ayetler ve hadisler doğrultusunda değerlendirildiği, bu açıdan da dinle ilgili temel kaynaklar ve dinî muhtevanın edebiyatımız üzerinde doğrudan etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed el-Aclûnî (2001). *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*. 2 Cilt, (Thk. Yûsuf b. Mahmûd el-Hac Ahmed). Dimeşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (1995). *Müsned*, C. I-XX.
- Akay, A. (2016). *İslam İnancında Şefaât*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akdoğan, Y. (t.y.). *Ahmedî-Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Alıcı, M. (2010). Şefaât. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 38, 411-412). İstanbul: TDV Yay.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: DİB Yayınları.
- Arslan, M. (2007). *Mihri Hâtun Dîvânı*. Ankara: Uyum Ajans.
- Arslan, M. (2018). *Şeref Hanım Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Başpınar, F. (t.y.). *Beyânî-Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bayram, Y. (2018). *Adli Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Biltekin, H. (2018). *Şeyhî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Boz, E. (2017). *Hakikî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (2002). *Sahîhu'l-Buhârî*. Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr
- Çelebioğlu, A. (t.y.). *Yazıcıoğlu Mehmed-Muhammediye "Kitab-ı Muhammediyye"*. Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Çeltik, H. (2017). *Ahmed-i Rıdvan Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Demir, H. (2017). *Lâzîkizâde Feyzullah Nâfiz ve Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Demir, Z. (2018). Sosyolojik Açıdan Edebiyat ve Din. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (1), 13-30.
- Durmuş, M.A. (2017). *Kur'an-a Göre Şefaât*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (/1424/2003). *Sünenü Ebî Dâvûd*. (Thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Emecen, F. (1997). Hasan Paşa, Eyüplü. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 16, 336-337). İstanbul: TDV Yay.
- Ersoylu, İ. H. (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erünsal, İ. E. (2018). *Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gençdoğan, İ. (2010). *Aziz Mahmud Hüdâyî Dîvânı'nda Dinî Muhtevâ*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Günay, H. M. (2007). Ramazan. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 34, 433-435). İstanbul: TDV Yay.
- Güzel, A. (2009). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. (1996). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsîri*. (Çev. B. Karlığa, B. Çetiner). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. (1999). *Sünenü İbn Mâce*. (Thk. Sâlih b. Abdulaziz b. Muhammed b. İb-rahim). Riyâd: Dâru's-Selâm.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. (2012). *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. (Çev. H. Hatipoğlu). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (t.y.). *Lisânu'l-Arab*. (Thk. Abdullah Ali el-Kebîr, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Muhammed Ahmed Hasebellah, Seyyid Ramazân Ahmed). Kahire: Dâru'l-me'ârif.
- İpekten, H. (2020). *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsfahânî, Ebû'l Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. (2012). *Müfredât: Kur'an Kavramları Sözlüğü*. (Çev. A. Güneş, M. Yolcu). İstanbul: Çıra Yayınları.

- K. Arpağuş, H. (2009). Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyye'si. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (11/42), 243-256.
- Karaman, H., Çağrı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S. (2012). *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kemikli B. (2017). Türk-İslâm Edebiyatının Kaynakları- Muhtevâ Kaynakları. A. Yılmaz (Ed.), *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı* içinde (5. Baskı, 18-19 ss.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kesler, M. F. (2004). Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Şefaât İnancı. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (5/13), 119-153.
- Köktürk, Ş. (2014). Şefaât-name ve Pir Muhammed'in Şefaât-namesi. *Turkish Studies- İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (9/6), 761-771.
- Kurt, M. (2019). *İtikadî Mezheplerde Şefaât Anlayışı*. (Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Şanlıurfa.
- Kutlu, H., Mazlumoglu, H., Canat, İ.H., Doğru, H., Biçer, E. (2011). *Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Küçük, S. (2019). Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Eser: Ömeroğlu'nun Destân-ı Muhammed Mesnevisi. *International Journal of Language Academy*, (7/2), 192-237.
- Müslim b. Haccâc, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. (1991). *Sahîhu Müslim*. (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî. (2001). *es-Sünenü'l-Kübrâ*. C. I-XII. (Thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Öngören, R. (2004). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 29, 441-448) Ankara: TDV Yay.
- Öz, M. (2013). Zülfikar. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 44, 553-554). İstanbul: TDV Yay.
- Pala, İ. (2017). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sâbûnî, Ebû Muhammed Nûreddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekr. (2020). *Mâtürîdiyye Akaidi*. (Çev. B. Topaloğlu). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. (2019). *Safvetü't Tefâsîr-Tefsirlerin Özü*. (Çev. S. Gümüş, N. Yılmaz). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Selçuk, B. (2016). Na'tların İstişfâ Bölümlerinde Söylem Düzeni. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26/2), 65-76.
- Serinsu, A. N., Sürmeli, M., Alkan, A., Deliser, B., Mavili, Y., Akyürek, Ö., Baştürk, A., Çınar, A. (2009). *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü.
- Şık, İ. (2016). Şefaât. İ. Şık, İ. Yürük (Ed.), *Sistematik Kelam 2-Nübüvvet-Mead* içinde (1. Baskı, 217-231). Ankara: Araştırma Yayınları.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. (1996). *Taberî Tefsiri*. (Çev. H. Karakaya, K. Aytekin). İstanbul: Hisar Yayınevi.
- Tarlan, A.N. (1992). *Necatî Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taş, H. (2017). *Vahyî Dîvanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. (2012). *Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhiyât*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Tatçı, M., Yıldız, M. (2005). *Aziz Mahmûd Hüdâyî- Dîvân-ı İlâhiyât (Tıpkıbasım ve Çeviriyazı)*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Başkanlığı Yayınları.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî. (1996). *el-Câmi'u'l-Kebîr*. C. I-VI. (Thk. Beşşâr b. Avvâd). Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslamiyyi.
- Topaloğlu, B. ve Çelebi, İ. (2019). *Kelam Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uzun, M. İ. (2013). Yazıcıoğlu Mehmed Efendi. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 43, 362-363). İstanbul: TDV Yay.
- Uzun, M. İ. (2020). Muhammediyye. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 30, 583-584). Ankara: TDV Yay.
- Üstüner, K. (2017). *Yâver Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Üzüm, İ. (2003). Makam-ı Mahmûd. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 27, 413-414). Ankara: TDV Yay.
- Y. Sarıkaya, M. (2012). *Pîr Muhyiddîn-Şefâat-nâme*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- Yavuz, Y. Ş. (2010). Şefaât. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 38, 412-415). İstanbul: TDV Yay.
- Yenikale, A. (2017). *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yeniterzi, E. (2006). Na't. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 32, 436-437). İstanbul: TDV Yay.
- Yıldız, A. (2017). Şefâat-nâmeler. A. Yılmaz (Ed.), *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı* içinde (5. Baskı, 239-243 ss.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (1991). Aziz Mahmud Hüdâyî. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 4, 338-340). İstanbul: TDV Yay.
- Yılmaz, M. (2006). *Kur'an-da Şefaât Kavramı ve Yaygın Şefaât Anlayışıyla Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yüksel, E. (2002). İslam'da Şefaât Yetkisi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 17-31.